

تاریخ معماری

(قسمت اول)

تاريخ معماري

قسمت اول

فهرست مطالب

7	فصل اول : هنر قبل از تاريخ
7	هنر بدوي (هنر پريمی تيو):.....
8	خاور نزديک جاېگاه اولين تمدن بشري
12	تستهاي فصل اول (هنر قبل از تاريخ)
13	فصل دوم : هنر بين النهرين
18	تست فصل دوم: (بين النهرين)
19	فصل سوم: هنر مصر
20	هنر مصر
25	تست فصل سوم (تمدن مصر)
26	فصل چهارم : هنر ايران قبل از اسلام
27	هنر ايران قبل از اسلام
30	تمدن هخامنشی (معماري پارسی)
37	نقش رستم
47	تست هاي فصل چهارم: هنر ايران قبل از اسلام:
52	فصل پنجم : هنر هند
56	تست هاي فصل پنجم
57	فصل ششم : هنر چين و ژاپن .....
58	هنر چين و ژاپن
62	تست هاي فصل ششم
63	فصل هفتم: هنر يونان.....
64	هنر يونان
71	تست هاي فصل هفتم (هنر يونان)
73	فصل هشتم : هنر روم
74	تمدن روم
79	تست هاي فصل هشتم : (هنر روم)
80	فصل نهم : هنر صدر مسيحيت و هنر بيزانس.....
81	هنر صدر مسيحيت و هنر بيزانس
83	نقاشی و موزائيک کاري
84	بيزانس

87	تستهای مربوط به فصل نهم
88	فصل دهم
91	هنررئسانس
95	منریسم (شیوه گرایبی)
95	هنر باروک
97	هنرروکوکو
98	تست های مربوط به فصل دهم
99	فصل یازدهم : دنیای نوین (قرن نوزدهم و بیستم)
100	دنیای نوین (قرن نوزدهم و بیستم)
109	معماری از 1750 تا دوران اخیر
112	تستهای مربوط به فصل یازدهم
115	فصل دوازدهم معماری اسلامی
116.....	معماری اسلامی :
122	تست های مربوط فصل دوازدهم
125	فصل سیزدهم: معماری اسلامی ایران
126	معماری اسلامی ایران
128	شیوه رازی
130	بناهای شاخص
136	شیوه آذری
137	بناهای شاخص سبک آذری
150	افشاریه
151	زندیه
153	قاجاریه :
155	تست های فصل سیزدهم
163	فصل چهاردهم : هنر معماری اسلامی ایرانی
164	هنر معماری اسلامی ایرانی
165	بناهای معماری اسلامی
174	انواع آجر کاری یا کاشیکاری
175	گره سازی :
177	واژه شناسی
180	نمونه تست های فصل چهاردهم

فصل اول : هنر قبل از تاریخ

هنر بدوی (هنر پرمی تپو):

از نظر مورخان دوره ای قبل از تاریخ دو رانی است که از آغاز ظهور بشر در حدود چهار میلیون سال پیش تا بدست آمدن نخستین اسناد مدارك ادامه داشته است این دوران شامل دو دوره عصر حجر و عصر فلزات می باشد.

عصر حجر شامل سه دوره است :

الف) دوره پارینه سنگی یا سنگ قدیم : از مشخصات این دوره حضور انسان اولیه و اقتصاد بر مبنای شکار می باشد.

دوره پارینه سنگی به سه دوره تقسیم میگردد:

1)پارینه سنگی قدیم   2)پارینه سنگی میانه   3)پارینه سنگی جدید

نقاشیهای درون غار آلتامیرا در اسپانیا ، لاسکو،کومپال و فون دوگوم درفرانسه و حضور انسان اولیه درغارهای معروف ایران مانند هوتو و کمر بند مربوط به دوران پاره سنگی جدید می باشد.

از مشخصات نقاشی های درون غارها انتزاعی بودن آن ورعایت اصول طبیعت گرایانه (ناتور ایستی) و نزدیکی به واقعیت را میتوان نام برد. انسان اولیه با پرتاب نیزه وتمرین مداوم به سوي نقاشی حس غلبه بر آن حیوانات را پیدا میکرد و با افزایش تعداد حیوانات درنقاشی بارور تر شدن آنها را طلب می کرد.

ب) دوره میان سنگی یا سنگ میانه: زمان شروع این دوره از هزاره دهم تا ششم قبل از میلاد است . از خصوصیات

این دوره ساخت ابزار توسط انسان اولیه است که این ابزار جنبه عملکردی داشته است.

ج) دوره نو سنگی یا سنگ جدید : در این دوران بشر اولیه که ابزار سازی را از برای شکار انجام می داد، کنار گذاشت

و به کشاورزی و دامداری متمایل شد از خصوصیات این دوره ظهور کشاورزی ، کم شدن وسعت جنگلها ،شروع خانه

سازی با چوب ، تولد صنایع سفال و نساجی ، تولید لوازم سنگی جدید متناسب با صنایع تازه متولد شده و پرورش گله

های بزرگ گاو ، بز ، اسب را می توان نام برد .

در مناطقی از اروپا سنگ های عظیمی را بدون استفاده از ملات بر روی هم قرار میدادند که جنبه مذهبی داشته اند و گاهی به عنوان مقبره استفاده می شد که به آن "دولمن" می گفتند از نمونه های آن بنای استون هنج واقع در سالزبری انگلستان را می توان نام برد، پلان این بنا دایره ای شکل است با 120 قطعه سنگ که عملکرد آن رصد خانه بوده است. نکته: اولین خانه های ساخته شده بدست بشر خانه های دایره ای شکلی بوده است که با شاخ و برگ گیاهان پوشش داده می شد علت استفاده از پلان مدور حل کردن مشکلات سقف بوده است. عصر فلزات نیز شامل دو دوره می باشد عصر مفرغ و عصر آهن.

خاور نزدیک جایگاه اولین تمدن بشری :

تا سال 7000 پیش از میلاد دست کم در سه منطقه خاور نزدیک یعنی اردن، ایران، و ترکیه کشاورزی به خوبی استقرار یافته بود این سه منطقه جایگاه حضور ابتدایی ترین آثار شهر نشینی بوده است.

- شهر اریحا در اردن ارزنده ترین نمونه های تاریخی برج و بارو در اطراف شهر را دارا است خانه های خشتی اریحابر پی های سنگی مدور یا بیضی شکل ساخته شده اند .
- در آناتولی ترکیه در حفاریات شهر چتل هو یوک یکی از کشفیات بشر دریافتن زندگی شهری می باشد، اولین آثار زندگی شهری در شهر چتل هو یوک دیده شده است. شکل خانه های آن بهم چسبیده و به صورتی است که حیاط یک خانه پشت بام خانه زیرین را تشکیل می دهد (مانند خانه های ماسوله) ویژگی این شهر آن است که هیچ خیابانی ندارد با این روش خانه سازی بشر توانست حفاظت و امنیت بیشتر را بوجود آورد و نیز با تکیه دادن خانه ها بهم خانه هایی استوارتر و محکم تر پدید آورد.

- سکونت در ایران در چهار نقطه عمده ظهور می یابد:

الف) مجموعه زیستی مارلیک :

در کرانه سپیدرود در استان گیلان قرار دارد و مکشوفات آن از جنس مفرغ، نقره، و طلا می باشد. تمدن مارلیک جزء مرفه ترین تمدنهای ایران به شمار می آید.

پیکره زنی در حال نیایش، مارلیک، طلا - قرن 12 و 13 ق. م

جام طلا مارلیک - قرن 12 و 13 ق. م

ب) شهر سوخته در نزدیکی زابل:

ظاهراً این تمدن مربوط به هند است و آن چه از این تمدن به جای مانده است عبارت است از محوطه ای گسترده و چند هکتاری شامل ساختمانها و ابنیه ای که در اثر آتش سوزی تخریب شده است و فاقد آثار و لوازم دست ساز بشری می باشد.

ج) تپه سیلک:

تپه سیلک نشان دهنده مراحل مختلف استقرار، از استقرار اولیه، تا روستا نشینی در هزاره چهارم ق.م می باشد این تپه در غرب کاشان واقع است برخی مورخان بر این اعتقادند که تمدن سیلک مربوط به مادها میباشد. در بین تمام آثار کشف شده سفال از همه بیشتر به چشم می خورد که اکثراً از سه رنگ سفید، خاکستری و طیف قرمز استفاده شده است. در سفال سیلک کمتر فضایی خالی دیده میشود. بر اساس مطالعات گیر شمن قدیمی ترین محل سکونت بشری که در دشت شناخته شده است سیلک کاشان می باشد.

سفالهای کشف شده سیلک - هزاره اول ق . م

سکونت در سیلک شامل سه مرحله بوده است:

- در آغاز سکونت در سیلک خانه ها بصورت آلونک هایی بود که از شاخسار درختان درست شده بود. در این مرحله انسان که هنوز به شکار می پرداخت چینه های مخروطی بر سر بقایای مساکن پیشین ساخت .
- مرحله دوم که گیرشمن آن را عهد دوم نامید خانه وسیع شد و دارای درهایی شد که محل نصب آنها هم اکنون مشهود است . چینه جای خود را به خشت گلی داد که این خشت ، گل ، ورز ، داده ای بود که در کف دست درست می شد و در آفتاب خشک می گردید.
- در مرحله سوم شکل جدیدی از صنعت از خشت بوجود آمده ، به این شکل که آجر بیضوی شکل جای خود را به خشت صاف و مستطیلی داد . کوچه ها تنگ تر و تو در تو و پیچ در پیچ شد . کاخ ، ساختمانهای فرعی، محله های سکونت و شاید یک معبد در آن ساخته شد و اطراف این فضاها دیواری مستحکم و برج هایی برای مقابله در برابر حملات ساخته شده است.

(د) تپه زاغه در دشت قزوین :

از اولین زیستگاه های کشاورزی است که رفته رفته هویت شهری یافته است . زمان پیدایش آن 6500 ق.م می باشد خانه های تپه زاغه ترکیب میان سرا (حیاط) و فضاهای ساخته شده اطراف آن می باشد (خانه ها درون گرا هستند) ماده چسباننده در خشتهای روستای تپه زاغه مواد گیاهی نظیر کاه و سبزی خرد شده و شن می باشد.

- علاوه بر مکانهای فوق الذکر در هزاره پنجم و چهارم قبل از میلاد، محل‌های استقرار اولیه دیگری نیز در فلات ایران واقع بوده است که از جمله آن‌ها میتوان به موارد زیر اشاره کرد:
- (1) تپه حصار در دامغان (2) چشمه علی (3) تپه قبرستان
(4) گودین تپه در کنگاور (5) شهداد (6) هفت تپه خوزستان

سفالهای کشف شده شوش - هزاره سوم ق. م

آثار مفرغین کشف شده لرستان- قرن 7 و 8 ق.م

نکته: در لرستان آثار مفرغین زیادی کشف شده است که مربوط به قرن 7-8 ق.م می باشد. در این تمدن اسب از جایگاه ویژه ای برخوردار بوده است.

نکته: در تپه قبرستان ، بقایای کارگاه های ذوب مس بدست آمده است .

نکته: در گودین تپه ، خمره های بزرگی پیدا شده است که برای تدفین اطفال بکار می رفته است.

تستهای فصل اول (هنر قبل از تاریخ)

1. به عقیده گیرشمن قدیمی ترین محل سکونت بشری که در دشت ساخته شده کدام است؟

1) اریحا در فلسطین 2) چتل هویوک 3) سیلک در کاشان 4) تپه حصار در دامغان

پاسخ: طبق مطالب بیان شده در متن گزینه ((3)) پاسخ صحیح می باشد.

2. تپه سیلک ، تپه حصار ، تپه گیان و شهر سوخته بترتیب در نزدیکی هستند .

1) کاشان ، دامغان ، نهاوند و سیستان 2) کاشان ، دامغان ، همدان و سیستان

3) کاشان ، سمنان ، تویسرکان و کرمان 4) کاشان ، دامغان ، تبریز و کرمان

پاسخ گزینه ((1)) صحیح است .

3. روستاهای صخره ای ایران چه نام دارند و در کجا واقع می باشند ؟

1) کندوان ، در نزدیکی تبریز و ایبانه در نزدیکی کاشان

2) کندوان در نزدیکی تبریز و ماسوله در نزدیکی رشت

3) میمنه در نزدیکی شهر بابک و ایبانه در نزدیکی کاشان

4) کندوان در نزدیکی تبریز و میمنه در نزدیکی شهر بابک

پاسخ : گزینه ((4)) صحیح است

فصل دوم : هنر بین النهرین

تمدن بین النهرین: بین النهرین منطقه ای است واقع در آسیای غربی، در امتداد رودهای دجله و فرات که از جنوب به خلیج فارس از شمال تا کوه های ارمنستان، از شرق به فلات ایران و از غرب به صحرای شام محدود می باشد. نواحی مرکزی بین النهرین روزگاری بر خلاف شرایط کنونی اش به واسطه وجود شبکه بسیار غنی و وسیع آبهای طبیعی، بسیار حاصلخیز بوده است.

بین النهرین به عنوان گهواره تمدن بشر نام گرفته است، این عقیده مبتنی بر قوانینی است که در ذیل به چند نمونه آن اشاره می کنیم:

الف) ابتدایی ترین و بهترین آثار قدیمی بدست آمده از کشاورزی نظام یافته مر بوط به این منطقه می باشد.

ب) سومریها که ساکن بین النهرین بودند از فن استفاده از فلزات آگاه بودند.

ج) سومریان، با اختراع خط میخی آغاز دوره خط نویسی را رقم زدند (قدمت خط میخی قبل از سلسله پادشاهی مصر است)

د) در این منطقه وجود شهر های مستقل که دولت شهر نام دارد نشانه ای از قدرت سیاسی و مدیریت شهری مردمان این منطقه بوده است. در این منطقه انتقال از زندگی و اقتصاد ساده کشاورزی و روستایی به نظام پیچیده زیست و اقتصاد متمرکز شهری با سرعت زیادی اتفاق افتاد. به همین دلیل اکثر شهر های بین النهرین دارای استحکامات و برج و بارو در دور تا دور شهر بوده است و شاید این به دلیل اوضاع خاص سیاسی و تهاجمات دولت های دیگر بوده است که از ویژگیهای اجتماعی تاریخ این تمدن در بین النهرین است.

الف) هنر سومر: در اوایل هزاره چهارم قبل از میلاد، دره های بزرگ رودخانه های بین النهرین به تصرف سومریان درآمد، شغل آنها کشاورزی بود آنها خط هیرو گلیفی (با استفاده از مجموعه ای از تصاویر منظور و مقصود خود را بیان می کردند) را آوردند و بر برج های گلین نوشتند به همین دلیل تاسیس مدارس در این تمدن شکل گرفت

بهترین نمونه معماری بین النهرین معابد میباشد، معابد عظیم تمدن بین النهرین را ((زیگورات)) می نامند. زیگورات ها بناهای بسیار عظیم و کوه مانندی بودند که به سبب زیبایی و عظمت چیزی از اهرام مصر کم نداشتند.

نکته: زیگورات ها معبد بودند اهرام مصر مقبره بودند.

بعضی ها این ساختمانها را پلکانهایی از آسمان یا کوههای ساختگی توصیف کرده اند و وجود شان را به این اعتقاد ((در جهان باستان همگی نوك قلل رفیع را جایگاه خدایان می دانستند)) مربوط کرده اند. زیگورات به معنای کوه و یا

گلدسته بالا رونده می باشد . زیگورات اختراع سومریها بود و از ساختمانی چند طبقه که هر طبقه از طبقه زیرین کوچکتر است ، تشکیل شده است . از بزرگترین و با عظمت ترین زیگوراتها می توان از زیگورات اور نام برد که مشخصه اصلی بنا سه پلکان در یک طرف بنا است . این زیگورات هم مانند بقیه زیگورات ها از خشت خام بر پا شده و در نما سازی از آجر پخته و لعابدار و از ملات قیر به عنوان استحکام دهنده در مقابل حوادث طبیعی و سیل استفاده می شد .

نکته : از دیگر نمونه زیگورات ها از معبد سفید اوروک – معبد سنگ آهک و معبد ستون هم می توان نام برد .

پیکر تراشی: چون هنر سومری هنر دینی و مبتنی بر پرستش رب النوعها و بزرگداشت فرمانروایان روحانی بود از تمثال خدایان و الهه ها و پیکره های اولیه استفاده می کردند در این پیکره ها درشتی چشمها به عنوان نافذ ترین اعضای بدن و به عنوان دریچه روح مورد توجه است گاهی این چشمها با سنگ های قیمتی پر می شده است بیشتر کشفیات پیکره سومری در واکاوتل اسمرمیباشد .

نقش برجسته: سومریها در ایجاد نقش روی فلز مهارت داشتند در این میان به مس بیشتر از همه توجه می کردند نقش برجسته سومر خصلتی داستان سرایانه دارد .

ب) هنر آکد: در سال 2300 ق.م دولت سومر زیر سلطه آکد یها که قومی سامی بودند قرار گرفت . آکد یان اولین سلسله منسجم پادشاهی در بین النهرین بوده است آکد یها فرهنگ سومریها را جذب کرده به همین جهت بیشتر آثار باقی مانده از آنها مشابهت زیادی به آثار سومریها دارد . از آثار مهم این دوره کاخ نارامسین در تل براك و نیز کاخ قدیمی آشور را می توان نام برد .

کهن ترین نقشه ساختمانی که تا کنون در دسترس است نیز مربوط به این دوره میباشد که نقشه یک ساختمان مسکونی در تلو است .

پیکره تراشی : از نمونه های پیکر تراشی آکد سردیس سارگون (فرمانروای مقتدر آکدیهها) می باشد که به شیوه سومریها ساخته و پرداخته شده است .

نقش برجسته: نقش برجسته لوح پیروزی نارامسین از شاهکارهای دیگری از هنر آکدی می باشد بر این لوح سنگی ، نارامسین نوه جنگاور سارگون ، در حال هدایت سپاهیان پیروز مندش از برابر لشکریان شکست خورده دشمن نشان داده شده است . در این لوح ، اصل تقابل و بزرگتر کردن تصویر نارامسین رعایت شده است (همانند نقوش مصری) علت درشت تر بودن پادشاه نشان دادن برتری و دارا بودن قدرت خدایی است که پادشاه در انحصار خدایان بوده است . کوه در

این اثر نشانه ارتقاء پادشاه به بالاترین مراتب نیک بختی است. کلیه نمادها در جهت تثبیت و تجلیل از مقام شاه بکار رفته است این اثر گرچه از لحاظ تجسم پیکره ها به سنت های کهن پایبند است اما بر احساس شخصی و بینش شخصی تکیه می کند.

ج) هنر بابل (هنر بابل کهن):

سلسله بابل که به وسیله شخصی به نام سو - آبوم تاسیس یافته بود از لحاظ سیاسی و گسترش تمدن در دوران حمورابی به اوج خود رسید شهرت و قدرت حمورابی مدیون تنظیم قوانین آشفته، تناقض آمیز و غالباً نامدون شهرهای بین النهرین است که به نام قوانین حمورابی بر روی سنگی استوانه ای شکل کار شده است که آن را در مرکز شهر قرار داده بودند. طبق نظر باستان شناسان این لوح بزرگ قدیمی ترین قانون مدون کشف شده است که در باره حقوق پدر و فرزند می باشد در بالای لوح نقش حمورابی که در برابر خدای شماش ایستاده است مشاهده می شود. در این لوح سر نیم رخ و بدن و پاها تمام رخ است چهره نیم رخ و چشمان درشت از جمله خصوصیات پیکره های بابل است. اکثر آثار هنری این دوره بر روی لوح هایی از جنس سنگ و خشت بوده است. بابلی ها در ساخت آجر و خشت های لعابدار و منقوش نیز شهرت دارند.

معماری باز مانده از دوره بابل کهن به دو دسته عمده تقسیم میشود: الف) معابد ب) کاخها

از معابد مهم معبد آشور معبد ایشچالی را می توان نام برد و از نمونه کاخ ها به کاخ ماری می توان اشاره کرد که مجموعه ای است از تالار پذیرایی و بار عام به روی مصطبه، در تزیینات داخل بنا نقاشیهای دیواری به چشم می خورد که در شرح وقایعی که در دوران حکومت های بین النهرین رخ داده است می باشد.

د) هنر آشور: آشوریان در شمال بین النهرین یا قسمت علیای بین النهرین سکونت داشتند و همواره با حکومت های جنوب مانند سومر، آکد و بابل برخورد داشتند سر انجام آشوریان توانستند حکومت خود را دوام و بقاء بخشند و بعد ها یکی از قدرتهای بزرگ منطقه شوند. آنان نیروی نظامی قوی داشتند که کمتر کسی نیروی مقابله با آن را داشت.

در معماری آشور در ساختمان بناها بیشتر از سنت های سرزمین بین النهرین پیروی شده بود یعنی ماده اساسی ساختمان آجر بود ولی آشوریان از خود چیزی بر این آجر می افزودند و در نمای ساختمان نیز بیشتر از سنگ استفاده میکردند. مردم آشور ساختن قوس و سقف گنبدی را از جنوب به میراث بردند و آن را کامل کردند، آنان در کار ستون سازی تجربه هایی داشتند که مقدمه پیدایش ستونهایی به شکل زن و سر ستون های مار پیچ ایونی بشمار می رود.

آشوریان در بند زیبایی ساختمانهایشان نبودند بلکه خواستار نمایش قدرت و عظمت خود بودند و تاکید بر ضخامت داشتند .

سارگون دوم یکی از پادشاهان آشور با ساختن کاخی بزرگ به نام خود در نزدیکی خورساباد نام خود را به یادگار گذاشت. این زیگورات در هفت طبقه ساخته شده است ارتفاع هر طبقه 5/5 متر است و هر طبقه رنگ متفاوتی دارد در دو طرف در ورودی کاخ، دو گاو بالدار گول پیکر با سر انسان قرار دارد و دیوارها از نقش برجسته و آجر لعابدار پوشیده شده است .

نکته: زیگوراتها در زمان آشوریان از نظر ارتفاع یا تعداد طبقات و همچنین نحوه دسترسی از طریق پلکان به تحول چشمگیری رسیدند

یکی دیگر از کارهای آشوریان انتقال سیستم عرضی معابد به سیستم طولی بود و از دیگر کارهای آنها ، بر خلاف مصریان علی رغم اطلاع از چگونگی ساختمان گنبد کمتر به ساخت آن می پرداختند ، آشوریان نه تنها به ساختن آن علاقه نشان دادند بلکه در تزئین درون آن ذوق سرشاری بکار بستند.

پیکره تراشی و نقش برجسته آشور: هنر مندانش پیکر تراش آشوری مهارت و خلاقیت خود را در آفرینش نقش برجسته های بی شماری جهت دادند و ما به ندرت به آثار سه بعدی کاملی که بتوان آن را مجسمه نامید بر می خوریم دلیل این امر زمینه وسیعی است که سطوح طولانی و بی انتهای دیواره های کاخ ها برای خلق مناظر گوناگون فراهم آورده بود نقش برجسته ها و حجاری ها خشن و اغراق آمیز و اکثرا نیم رخ هستند آنها نشان دهنده دانش وسیع کالبد شناسی و دقت نظر هنرمندان در القای حرکات طبیعی ما هیچه هاینده حالت نشستن و ایستادن ها خشک و رسمی است (مانند مصریان)، از حیوانات در نقش برجسته ها استفاده فراوان شده است مخصوصا از بز و عقاب که جنبه ای نمادین و گاهی مقدس داشته است، از ژرف نمایی کمتر استفاده شده و موضوعات اصلی حول محور فرمانروایی دور میزند . **نکته:** نقاشی و حجاری آشوری در خدمت معماری بود.

هنر بابل نوین: ناپو لآزار حاکم بابل جدید که علیه آشوریهها سر به مخالفت برداشت بعد از سقوط نینوا دومین امپراطوری بابل را بنا کرد در معماری این دوره دوباره از سبک سومر و آکد پیروی شد و از آثار مهم این دوره از معبد نین ماه در بابل ، کاخ نبوکد در بابل ، زیگورات معروف بابل (زیگورات مردوک) و دروازه ایشتار می توان نام برد . **پیکر تراشی:** پیکر تراشی در این دوره رو به سادگی و تواضع دارد .

تست فصل دوم: (بین النهرین)

1. اولین کاربرد طاق و قوس معماری مربوط به کدام دوره است؟

1) بین النهرین 2) یونان 3) روم 4) مصر

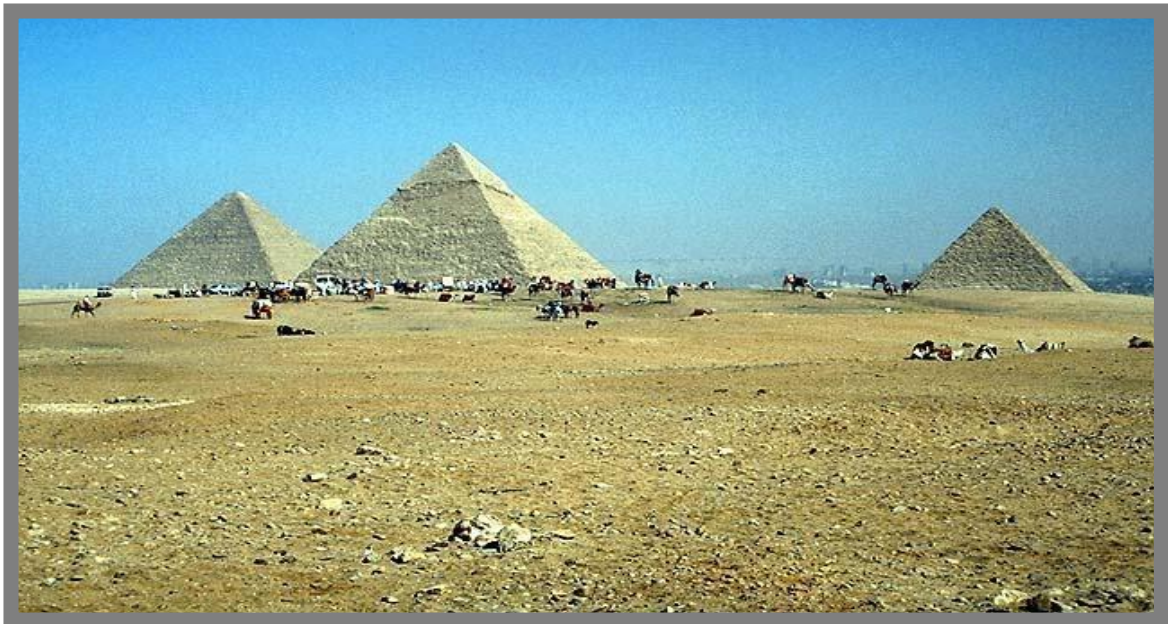
پاسخ: گزینه (1) صحیح می باشد.

2. خط میخی توسط کدامیک از اقوام زیر اختراع گردید؟

1) آشوری ها 2) اکدیان 3) بابلی ها 4) سومری ها

پاسخ: گزینه (4) صحیح می باشد.

فصل سوم: هنر مصر

هنر مصر :

مصر کشوری است در شمال آفریقا ، جنوب شرق دریای مدیترانه و در کنار رود پر آب نیل که دارای تمدنی درخشان و کهن است . قدمت تمدن بین النهرین از مصر بیشتر است اما به خلاف تمدن بین النهرین تمدن مصر نسبتاً آرام و یکدست است و کمتر تحت هجوم قرار گرفته است تجمع مصریان در اطراف رود نیل برای کشاورزی در زمینهای حاصلخیز آن بوده است . ساکنین مصر در دو منطقه شمالی و جنوبی با دو فرهنگ و رسوم کاملاً متفاوت می زیسته اند در مصر سفلی شغل مردم چوپانی و مسکن آنها به صورت چادر نشینی بود ولی در مصر علیا مردم به کشاورزی اشتغال داشتند و محل سکونت آنها ثابت بود و همچون سومریها از نی به عنوان مصالح ساختمانی برای ساختن خانه استفاده می کردند . هردوت درباره مصریها می گوید ((مصریها بیشتر از هر قوم دیگر به حد افراط مذهبی هستند)) آنها سکونت گاههای خود را از مصالح کم دوام می ساختند ولی در ساختن معابد و مقبره های پادشاهان از سنگهای سخت استفاده می کردند به طور کلی توجه مصریان به زندگی پس از مرگ بیشتر بود و توجه آنها به این جهان تنها برای ادامه زندگی و دستیابی به مرحله دوم زندگی بود در معماری مصر مرگ مسیر انتهایی نبود اما تاریک و مبهم بود . هنر مصری هنری است ایستا و ابدیت گرا ، هنر کاهنی و جادویی ، مشخص و منفرد ، هنرمصری هنری است غیر تقلیدی و تقلید نشدنی و صفات اصلی و خواص انتزاعی با رمز را نشان می دهد .

در سنت کهن مصر اعتقاد بر این بود که هر انسان جفت اسرار آمیزی به نام ((کا)) دارد که نیروی حیات اوست ((کا)) که میتوانیم آن را روح ترجمه کنیم پس از مرگ انسان به حیات خود ادامه می دهد ولی برای بقا هنوز احتیاج به جسد مادی دارد . نیاز به حفظ و نگهداری جسم به منظور جایگاهی برای کاررفته رفته باعث اختراع فن مومیایی کردن شد . چون مصریان اعتقاد دارند که انسان پس از مرگ هم به لوازم دنیا احتیاج دارد ، کلیه لوازم زندگی همراه متوفی در مقبره قرار داده می شد تابوت و دیواره های مقابر همه نقاشی می شد و نقاشی و نقش برجسته ها همه تمثال وقایع زندگی متوفی را نشان می داد .

نکته : نقش برجسته های مصری چیزی جز نقشی منقور با شیار خفیف نبود و هیچ گاه خاصیت سه بعدی برجسته کاری واقعی را نیافت . در این نوع نقش برجسته همواره صورت از نیم رخ ، بالا تنه از روبرو و پائین تنه شامل باسن و ران و زانو و پا از نیم رخ نشان داده میشد (قانون تقابل) فاصله ها پاها به گونه ای بود که وزن بدن به طور مساوی بر روی پاها پخش می شد در نتیجه ترکیب ایستادن بسیار استوار و با وقار بود . در نقش برجسته های مصری تنوع در طرح بسیار

نکته: لوح سنگی نارمر از قدیمی ترین آثار بر جا مانده از این دوران است.

تاریخ نویسان دوره کهن و مصر را به سه بخش تقسیم نموده اند :

الف) دوره پشاهی کهن : در حدود سه هزار قبل از میلاد با اتحاد مصر سفلی و علیا توسط نارمر این دوره آغاز گشت . در این دوره مقابر (مصطبه ها) به تدریج شکل می گیرند :مصطبه ساختمان چهار گوشه ای از آجر یا سنگ با دیواره های پر شیب است که بر روی مقبره ای زیر زمینی که به وسیله هوا کشی با خارج ارتباط پیدا می کرد ، ساخته میشدشکل مصطبه احتمالا از تپه های خاکی یا سنگی که مقبره های پیشین را می پوشانید گرفته شده است .محور مصطبه ها شمالی جنوبی می باشد.لازم به ذکر است که در بین النهرین تقریبا گونه ای بی تفاوتی به آیین تدفین مردگان و ماندگاری مقبره ها وجود داشت حال آن که در مصر این گونه مسایل را در درجه اول اهمیت قرار می دهند. رفته رفته شکل مصطبه متحول شد و به صورت هرم پله ای در مقبره شاه زو سر آمد .این مقبره در سقاره در 2750 ق.م ساخته شد این مقبره اولین مقبره عظیم شاهی بود که از لحاظ شکل ظاهری حد واسط بین مصطبه و هرمهای حقیقی بعدی در جیزه است و به زیگورات ها شباهت زیادی دارد .

نکته: زیگوراتها معبد هستند ولی بنای آرامگاه شاه زو سر یک مقبره است.

معمار بنا ایمحوتپ است که وی اولین معماری است که نامش در تاریخ مدون آمده است.

اهرام ثلاثه:در مصر سه هرم خو فو (خنوپس) خفرع (خفرن) و مکلوریچ(مرکونوس)وجود دارد که این اهرام در حدود 2700 ق.م ساخته شده است .

این بنا مظهر پایداری ابدی ،علم پنهانی ،رمز و فنون حکمت ازلی و جادوگری بوده است .

خوفو کهن ترین و بزرگترین هرم با 5 هکتار مساحت ساخته شده است از سنگ آهک می باشد.

نکته : چهار گوشه هرم مانند چغا زنبیل به سوی چهار جهت قطب نماست.

در کنار راه خاکریز مشرف به این مقبره مجسمه ابو الهول تجسمی از چهره خفرع است این مجسمه 20 متر ارتفاع دارد ،از نظر اندازه مجسمه ابو الهول در پیکره تراشی جهان باستان بی مانند است در تجزیه و تحلیل معماری اهرام نتیجه گرفته می شود که هدف استفاده از ساختار اهرام اعتقاد به جاودانگی بعد از مرگ(به دلیل آن که هرم جزء ایستا ترین اشکال است) می باشد ونیز معماری اهرام به شکل مشخصی تجلی سیستم اجتماعی حاکم بر مصر است که در راس آن فرعون و از راس به قاعده به ترتیب طبقات پائین تر قرار گرفته اند .

دوره پادشاهی میانه: این دوره 2300 ق.م آغاز شد در این دوره به دنبال نا آرامیهای سیاسی در سرزمین مصر مقبره های ساخته شده در دل سنگهای صخره ها، جانشین مقابر هرمی شد که این مقابر بر خلاف اهرام قابل دید نبودند و نقاطی دور افتاده و مخفی ساخته می شدند.

نکته: هزینه گزاف و تلاش بیهوده ای که صرف نگهداری از جسد مومیایی شده پادشاه در زیر هرمی بزرگ می شد موجب پیدایش این رسم جدید تدفین مردگان گردید. مهمترین و بارزترین مقابر صخره ای تعدادی مقابر صخره ای در بنی حسن است که یکی از سالمترین آنها، مقبره خنوم حوتپ می باشد.

مقابر صخره ای در جلویشان یک سراسری ستون دار کوتاه قرار می گرفت که واحدهای بنیادین معماری مصر محسوب می شدند و شامل سه بخش: دهلیز، تالار ستوندار و اتاق مقدس می باشند.

نکته: در تالار، ستونها نقش ایستایی و نگاه دارنده سقف را ندارند بلکه فقط با بافت صخره ها هماهنگی ایجاد می کنند.

معبد منتو حوتپ در دیرالبحری از نمونه های مقابر صخره ای در این دوره می باشد این مقبره در دامنه کوه طوری جاسازی شده است که ترکیب موفق و هیجان انگیزی را با معماری و طبیعت بوجود آورده است. (ج)

دوره پادشاهی جدید: شروع این دوره از 1550 ق.م می باشد. ه. و جنس در این دوره می نویسد ((هنر پادشاهی جدید شامل انواع گوناگون شیوه ها و خصوصیات بود از محافظه کاری خشک و یخ زده گرفته تا نو آوری خیره کننده واز عظمت طلبی جسم وستمگرانه گرفته تا زینت کاری ظریف و ماهرانه این دوران هنری را با چند نمونه برجسته از بناهای باقیمانده اش نمیتوان به طور کلی معرفی کرد اما به ناچار به شرح چند اثر ذیل می پردازیم:

در این دوران مقابر را در دل تخته سنگ ها می تراشیدند و در راه رسیدن به آن ها دالان های درازی است که 1500 متر طول دارد.

مقبره حتشب سوت: این مقبره مربوط به ملکه ای با همین نام به عنوان با شکوه ترین مرقد یا معبد مردگان سلطنتی در 1500 ق.م می باشد. در این بنا تناسب دید بسیار مشاهده می گردد. سنگ های دراز عمودی و افقی ستون بندی و توالی رنگ سیاه و سفید و تاریک و روشن متقارن، الگوی صخره ای پرنگاهی را تکرار می کند رویت نقش برجسته در سراسر بنا، شامل موضوعات نمایش تولد، تاجگذاری و کارهای بزرگ حتشب سوت می باشد ایجاد سه حیاط در سطوح

مختلف که تابع شیب پایه کوه است و گذرگاه‌های شیب‌دار که هماهنگی با طبیعت اطراف را دارند از ویژگی‌های این

بنا هستند. معبد صخره‌ای رامسس دوم: این معبد متعلق به آخرین فرعون مصر می‌باشد. از ویژگی‌های این معبد 4

تندیس شبیه

سازی شده از فرعون است که برای ستایش او در نمای معبد قرار دارد که شامل اصل اغراق و بزرگ‌نمایی غیر عادی

هستند، ستون‌ها هیچ نقشی در تحمل سقف ندارند، از این لحاظ مشابه ستون‌های مقابر بنی‌حسن می‌باشند. در این

بنا از پیکره‌مرد و زن به جای ستون استفاده شده است که این پیش‌درآمد کاریاتیدها در معماری یونان است.

نکته: از دیگر نمونه‌های این دوره معبد آمون رع کرنک و معبد القصر است.

خصوصیات معماری مصری: معماری مصری جرمی است و توجه به فرم و جرم دارد، به داخل و فضای درون

و به معماری داخلی هیچ توجهی نمی‌کند، نسبت حجم داخلی بنا بسیار کم است و همان فضای کوچک هم با مجسمه و

ستون پر شده است تا فضا و توجه به آن را کاهش دهد، نقشه معابد در امتداد یک محور و نسبت به آن محور متقارن

است، سلسله مراتب در معابد بسیار مهم است که این سلسله مراتب نشان‌دهنده جاده زندگی انسان است.

در معماری مصر از ستون‌های افقی و عمودی حد نهایت استفاده شده است، عموماً ستون‌ها کوتاه و کلفت و نسبتاً نزدیک

به هم می‌باشند. سر ستون‌ها پاپیروسی، برگ‌نخلی و غنچه نیلو فری هستند. در معماری مصر از فرم‌های صریح،

هندسی با گوشه‌های تیز و دقیق استفاده شده است.

نکته: به طور کلی در معماری مصر از خشت و چوب و نی و مصالح سبک استفاده شده است. اما ایماحوتپ ساختمان‌های

سنگی را در مصر رواج داد

پیکره‌تراشی: به علت اعتقاد به (کا) در پیکره‌تراشی این دوره توجه بسیار زیادی به شبیه‌سازی شده است، در عین

شبهات، مجسمه‌دارای وقار و شکوه در خور فراغته و حالتی عمیق و ایستا و شایسته عالم خدایان بود. تندیس‌ها

همواره با متانت و قدرت و تعادل توأم بودند. تندیس‌سازان مصری در ساختن بدن رعایت طبیعت‌گرایی را نمی‌کردند

اما در صورت بسیار طبیعت‌گرا بودند، در معماری امپراطوری قدیم پیکره‌ها چاق و کوتاه بودند اما در معماری دوران

جدید کشیده‌تر و ظریفتر شدند

به طور کلی پیکره تراشی مصر به دو مکتب شمال و جنوب تقسیم می شد که مکتب شمالی آرمانگرا و الهام پذیر از آثار کلاسیک پادشاه کهن بود با همان خصوصیات آیینی و مذهبی و مکتب جنوب بر عکس جنبه های عملی زندگی را مرعی می کرد و پیکره ها بیشتر جنبه انسانی داشتند.

بعدها نقاشی با پیکره تراشی با هم عجین شدند و آثاری چون شاهزاده راحوتپ و همسرش را به وجود آوردند تابوتها نیز گاهی در قلمرو تندیس ها وارد می شدند و در بعضی از موارد آنها که اکثراً از چوب بودند، کنده کاری و سپس رنگ می شدند، یکی از زیباترین آنها تابوت تون عنخ آمون است از جنس طلائی ناب که تندیس این پادشاه جوان را که در سن پایین فوت کرده است، را در بر گرفته است. آثار دیگری هم وجود دارد که تمثالهای غیر آیینی را با ترکیبات جسمانی مرحم به نمایش گذاشتند مانند مجسمه کاتب، اما به طور کلی هنر تندیس ها و سردیس های مصر چه آیینی و چه غیر آیینی، شناخت هنر مندان را از آناتومی و استخوان بندی و کشش عضلات و نمایش حالات چهره ها نشان می دهد.

نقاشی: موضوع نقاشی به سه طبقه اسطوره ای، آیینی و واقعه نگاری تقسیم می شود.

اسطوره ای شامل موضوع اثر جهان خدایان و وادی پس از مرگ است. آیینی شامل مراسم سوگواری و تشییع جنازه و مراسمی از این نوع است و واقعه نگاری، جلوه ای از آثار زندگی روزمره می باشد.

نکته: رنگ سیاه برای طراحی و سطوح عمده، قرمز مایل به قهوه ای برای مردان، زرد اخرازی برای زنان، سبز برای گیاهان، آبی پر رنگ برای آب، آبی کم رنگ مایل به خاکستری برای خاک و گل و قرمز برای نی و چوبهای خشک استفاده می شود

نکته: قانون تقابل در نقاشیها هم رعایت شده است.

تست فصل سوم (تمدن مصر):

1. کدام ویژگی معابد مصري است ؟

(1) غیر قرینگی (2) عدم استفاده از تزئینات در ستون ها

(3) رعایت سلسله مراتب (4) تاکید بر خطوط عمودي

پاسخ : گزینه (3) صحیح است . از مهمترین ویژگیهای معابد مصري رعایت سلسله مراتب به نحوي صحیح میباشد که ریشه در اعتقاد آنها در زندگی و زندگی بعد از مرگ دارد.

2 (تصویر داده شده کدام یک از بناهای قدیمی مصر را نشان میدهد ؟

(1) مقبره ملکه مرنیت (2) یکی از اهرام تلاته

(3) مقبره و کاخ زوسر (4) معبد منتو حوتپ

پاسخ : گزینه (4) صحیح است

3. مصطبه چیست مربوط به کدام معماری است ؟ 1

. اتاقی سکو مانند- چهار گوش با دیوارهایی مایل – جهت فضاي تدفین – معماری مصر 2

(بنایی چهار گوش با دیوار های مایل – جهت معبد - معماری بین النهرین

3 (بنایی ذو زنقه ای شکل – جهت معبد – معماری سومر

4 (معابد خاص چند طبقه و شیب دار – معماری یونان

پاسخ گزینه (1) صحیح است.

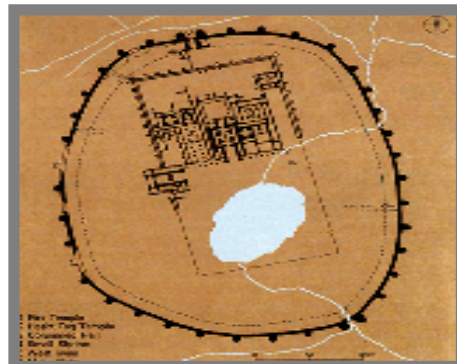
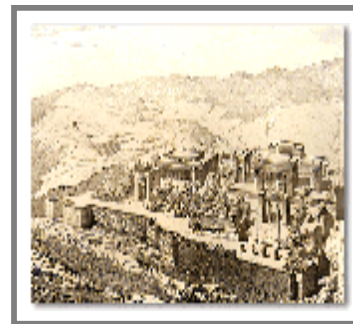
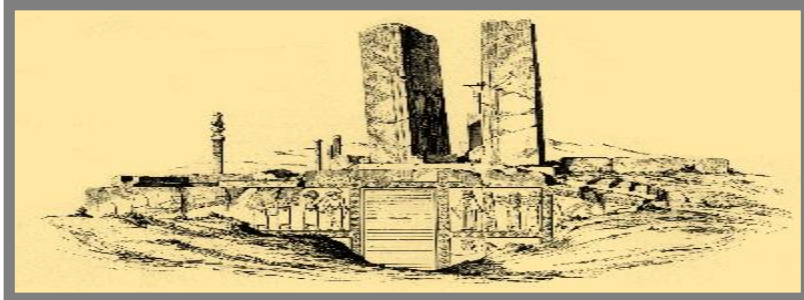
4. اعتقاد به بقای حیات از لحظه تولد تا بی نهایت ، اساس هنر های تجسمی کدام تمدن را بنیاد نهاد ؟

1 . بیزانس 2 . روم 3 . مصر 4 . یونان

پاسخ :گزینه (3) صحیح است اعتقاد انسان مصري به(کا) نشان دهنده اعتقاد او به جاودانگی می باشد به عقید او بعد از مرگ کا درون جسد لانه می کرد و به حیات خود ادامه میدهد.

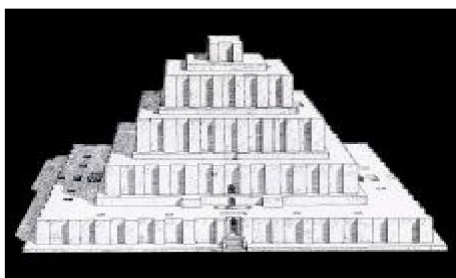
فصل چهارم : هنر ایران قبل از اسلام

هنر ایران قبل از اسلام:

در ادامه تمدن نهایی ذکر شده در هزاره دوم قبل از میلاد در منطقه خوزستان مراکز مهم جمعیتی پدید آمدند که از میان آنها پادشاهی عیلام شکل گرفت. عیلام در معنای اعم خود به سرزمینهایی در جنوب و جنوب غربی ایران زمین گفته می‌شد که در برگیرنده دشت خوزستان و پارس بوده است. عیلام علی‌رغم ارتباط فرهنگی با تمدنهای بزرگ سومر، آکد و بابل که در همسایگی اش قرار داشتند، دارای خط و فرهنگ خاص منطقه و مردم خود بود. عیلامیان از هزاران سال پیش در دشت خوزستان سکنی گزیده بودند و فرمانروایی داشتند همیشه مورد هجوم و حملات ساکنین بین‌النهرین به خصوص آشوریان بودند و سرانجام در میانه سده هفتم قبل از میلاد به دست آنها بر افتادند شهر شوش با تاریخی چند هزار ساله دارای همه عناصر حکومتی مانند ارگ و به ویژه یک نیایشگاه به نام زیگورات چغازنبیل بوده است که شباهت نزدیکی به معماری پیشرفته سومریان دارد.

زیگورات چغازنبیل در سیزده قرن قبل از میلاد (1250 ق.م) بنیاد شده است این بنا توسط اونتاش گال تقدیم به خدایان اینشو شیناک شده است. ساختمان معبد به شکل چهار گوشه و دارای 5 طبقه بوده که هر یک نسبت به بخش زیرین خود کوچکتر بوده و بدین ترتیب شکل بنا بصورت پله‌ای و هرمی می‌باشد، هر طبقه از روی سطح محوطه

چغازنبیل

جداگانه ساخته شده و بالا رفته است به طوری که از طبقه اول به صورت چند قوطی داخل هم به نظر می‌رسیده است. بر روی آخرین طبقه ساختمان مرکز اصلی معبد بنا گردیده و دیگر طبقات، تاسیسات وابسته به آن را تشکیل می‌داده است. مصالح اصلی ساختمان معبد شامل آجرهای پخته بسیار مرغوب که با ملات محکمی به هم پیوسته شده اند

می‌باشد در درون دیوارها و مواردی که به منظور پر کردن صفت‌های بنا

(سکوی زیر بنا) بوده است از خشت خام استفاده شده است و درها از

جنس چوب می‌باشد و لوله‌های شیشه‌ای مات نیز در بنا به کار رفته است. آنچه در این بنای باشکوه حائز اهمیت است وجود طاقهای ضربی متعدد میباشد که به صورت نیم دایره است و آنچنان با مهارت ساخته شده که پس از گذشت بیش از سه هزار سال هنوز به وضع شگفت‌انگیزی سالم مانده است. این طاقها که بر روی دالانهای طویل و بر فراز

پلکانهای داخلی معبد بنا گشته است نشان دهنده پیشرفت فوق العاده فن ساختمان در دوران هایی چنین کهن در کشور ما است .

نکته: در معبد چغازنبیل روش آجر چینی طاق، به گونه هره است .

دور تا دور بنا دیواری کشیده شده است که دارای هفت دروازه می باشد که همه به صورت مورب به معبد راه دارد چرا که

راه مستقیم به معبد توهین به این معابد تلقی می شده، دروازه چهار که از همه دروازه ها بزرگتر است در جنوب شرقی

معبد قرار گرفته و به دروازه گاری یا دروازه شاه معروف است . تمام دروازه ها آجر فرش شده اند

نکته: گوشه های بنا در جهات اصلی جغرافیایی قرار دارند

مساحت بنا 105 متر 105 متر است ، در وسط هر چهار طرف یک مجموعه پلکان قرار دارد که به شکل می

باشد زیرا که مسیر مستقیم را منافی شأن می دانستند بنا بر این پلکان در بنا مستور می باشد و این یکی از تفاوت های

این زیگورات با دیگر زیگورات های بین النهرین می باشد .

نکته: از ویژگیهای جالب معبد عیلامی می توان به شاخ های بزرگی که در اطراف دیوارهای معابد نصب شده است،

اشاره کرد.

در سده نهم و هشتم قبل از میلاد در شمال غربی ایران و شرق ترکیه ، اقوام ارار تو با فرهنگی پیش رفته زندگی می

کردند آنها بومیانی بودند که قبل از کوچ آریا یی ها در ایران زندگی می کردند . تمدن آنها از تمدن های آشوری و بابلی

گرفته شده بود . آنها تا اواخر سده هفتم قبل از میلاد که ارمنی ها حکومت وان را بر انداختند حکومت کردند روش

نیایش ساختمانهای اوراتو ، تیر و ستون با آسمانه تخت بوده است . ساختمانهای آنها چهار گوش بوده است

و نیایشگاههایی با تالار ستون دار داشتند که بیشتر بر روی سکو ساخته می شده است . آنها ستونها را با سر ستون پیچک

وار می آراستند و مصالح اصلی شان سنگ و چوب بوده است . آنها گونه ای ساختمان داشتند به نام ((کلاوه)) که

ساختمانهای دو طبقه بودند و به دلیل امنیت تنها در طبقه بالا زندگی می کردند و با نردبان به آن دسترسی داشتند و

طبقه پایین انبار بوده است . از نمونه های ساختمان ارارتویی می توان به آثار تپه حسنلو و دژهای پیرامون دریاچه وان

اشاره کرد . به گمان فراوان آریا یی ها هنگام کوچ و گذر از ارومیه در برخورد با معماری ارار تویی، از آن الگو گرفته اند اما

تپه حسنلو در 12 کیلومتری جنوب غربی دریاچه ارومیه و در 9 کیلومتری شمال شرقی شهرستان نقده واقع است و نام

خود را از دهکده مجاور که حسنلو نام دارد گرفته است . این تپه شامل چند دوره زندگی و استقرار از اقوام کهن تا

دوره تاریخی می باشد که به صورت لایه های مختلف بر روی هم قرار گرفته اند با انجام کاوش های باستان شناسی بر روی این تپه اشیای فراوانی بدست آمده که مهمترین آنها جام طلائی منقوش و زیبایی است که به عنوان جام حسنلو معروف است .

معماری ماد: در حدود هزاره اول قبل از میلاد گروهی از آریاییان در سرزمین ایران ساکن شدند که در آن زمان به دو گروه تقسیم شدند. گروهی در دامنه کوه البرز و شمال ایران و گروهی به جنوب رفتند در سال 728 ق.م سلسله ماد پایه گذاری شد .

کلیات معماری مادها بیشتر از گوردخمه هایی که به استودان معروف بودند، شناخته می شود ، شهر تپه ها نیز

سیستم

اساسی شهر سازی مادها می باشند از دیگر ویژگیهای معماری ماد ، تالارهای ستون دار می باشد که قدیمی ترین تالار ستون دار از تپه حسنلو بدست آمده است.

نکته: از استودان های مشهور می توان از استودان دکان داوود ، سرپل ذهاب ، استودان فخریکا کردستان ، استودان قیز قاپان در سلیمانیه عراق ، گوردخمه صحنه ، استودان سکاوند سقز و استودان داو دختر در فارس نام برد .

نکته: گوردخمه صحنه ، داوود دختر و دکان داوود پیش در آمدی بر آرامگاه های شاههای هخامنشی در تخت جمشید و نقش رستم می باشد.

نکته : از شهر تپه های مشهور می توان تپه زیویه در سقز ، گودین تپه در کنگاور ، نوشیجان تپه ، تپه بابا خان و .... را نام برد

تپه نوشیجان یکی از آثار باقی مانده از مادها می باشد . آثار معماری تپه نوشیجان از اهمیت ویژه ای برخوردار است

. به کارگیری مصالح بوم آورد ، استفاده از قوس های نیم بیضی در بخشهای مختلف بنا ،

ایجاد یک مجموعه منسجم و زیبا که بعد ها به ویژه در معماری زمان هخامنشیان ، تاثیر قابل ملاحظه ای را به جای گذاشت ، از خصوصیات آثار این مجموعه است.

نکته: از طرح تپه نوشیجان در دوره های بعد در آرامگاه شیخ علاء الدوله بیا بانکی در صوفی آباد سمنان و آرامگاه شیخ ابو الحسن خرقانی و موزه ایران باستان استفاده شده است .

نکته: اولین نیایشگاه در فضایی سر بسته در تپه نوشیجان وجود داشته است .

به عنوان نتیجه گیری می توان گفت اکثر شهر تپه های کشف شده از دوره ماد دارای تالار های ستون دار و جایگاه آتش که درون آن راهرو هایی کشیده و حصار های خیلی قطور خشتی با پی سنگی و وجود دارد می باشد.

تمدن هخامنشی (معماری پارسی)

دولت ماد در سال 550 ق.م منقرض و جزء دولت پارس شد. بنای شیوه پارسی از همان بنا های ساده مناطق غرب و شمال گرفته شده است اما آن ها در بر خورد با این بناها از آن الگو گرفته و آن را بر ساو (الگو گرفتن از نگاره های طبیعت و دگرگون کردن آنها به شکل های ناب هندسی: در اصل به معنی ساییدن یا زدودن) کرده اند پس معماری هخامنشیان با وجود تنوعی که سبک های معماری زمان خودش، در آن ایجاد کرده است ماهیت مشخص ویژه ای دارد که این به خاطر اعتقاد ایرانیان به تقلید درست بوده است که به این ترتیب هر اقتباسی از معماری اقوام مختلف با تفکر و پردازشی قوی، شکل ایرانی به خود گرفته است. مشخصات اصلی این شیوه به شرح زیر است:

- استفاده از سنگهای بریده، منظم، پاکتراش و گاهی صیقلی و تهیه بهترین نوع مصالح از لحاظ مرغوبیت و رنگ و دام از هر کجا که میسر بوده است

- آماده ساختن پی بنا از سنگ ریزه و سنگ لاشه و بنا نهادن ساختمان بر روی سکو و تختگاه.

- نصب ستونها در حد اکثر فاصله ممکن و تا ارتفاع بسیار چشمگیر و آرایش سر ستونها با جزئیاتی که برای تحمل بار سقفها ی چوبی کاملاً متناسب و منطقی باشد.

- پوشش با شاه تیر، تیر و تیرچه چوبی سخت بریده شده و درود گری و استفاده از سقف مسطح.

- پرداختن فرش کف با بهترین مصالح.

نکته: در توضیح موارد بالا چنین می توان گفت که با توجه به این که معماری هخامنشی، معماری شامل تیر و ستون است مصالح در این نوع معماری از اهمیت زیادی برخوردارند زیرا این مصالح باید نیروی کششی را به خوبی تحمل کنند (استفاده از قوس و طاق در معماری ایرانی بعد ها رواج پیدا کرد که با توجه به آن مصالح بندایی مانند خشت و آجر و سنگ توان تبدیل نیرو های کششی به نیروهای فشاری را می یابند، در معماری هخامنشی از قوس به ندرت استفاده شده است).

بنا بر این مصالح ساختمانی در معماری پارسی بدین قرار بوده است:

1) **سنگ:** بدلیل عظمت و پایداری و استواری بناها ی هخامنشی استفاده از سنگ در بناهای این سبک رواج بسیار داشت، سنگ های عظیم و تراش خورده برای صفا سازی، درگاه ها و ورودی ها و ستون ها به کار می رفت. ساختمان های دوره هخامنشی مثل پاسارگارد تخت جمشید و شوش در قسمت پایه ها و ستون ها و سردرها از سنگ ساخته شده است. این سنگهای بزرگ را تراش داده و بدون ملات روی هم گذاشتند و بعضاً بایست های آهنی یا چوبی با هم پیوند می دادند در این ساختمانها از سنگ آهک بسیار استفاده شده است.

2) **خشت:** با وجود اینکه ساختار ساختمانهای این روزگار از سنگ بوده اما از دیوار خشتی نیز به عنوان عایق استفاده می شده است و آرایش داخلی دیوارها با رنگ و کاشی لعابدار صورت می گرفته است. بناهای مردم عادی کاملاً از خشت و گل ساخته شده است.

3) **چوب:** استفاده از چوب در این بناها بسیار زیاد بوده است چوب بیشتر برای پوشش دهانه ها استفاده می شده است. در معماری تخت جمشید بعضی دهانه میان دو ستون تا 6/40 متر می رسیده است که برای پوشش چنین دهانه هایی از چوب کنار از جبل عامل لبنان استفاده شده است.

علاوه بر مصالح ذکر شده سرب نیز در این دوره برای پوشش پیوند های آهنی و نیز تقویت بتن پایه پل ها به کار می رفته است و نیز برای تقسیم و یکنواخت کردن بار در بین تخته سنگ های تراش خورده در معماری هخامنشی و نیز عایق کردن بست های دم چلچله ای به کار رفته است.

- تقلید از کلاوه و تالار ستوندار ارار تویی و تاثیر پذیری از آشور، مصر، یونان.
- هنر هخامنشی هنری شاهانه و پر تجمل است و عناصر تشکیل دهنده بناها نیز در خدمت القای این حالت بودند.
- استفاده از سر ستون های ابداعی.
- تعبیه سایبان و آفتابگیر منطقی و ضروری برای ساختمانها.
- به طور کلی بناها درون گرا هستند، این درون گرایی به ویژه در تخت جمشید و شوش دیده می شود.
- استفاده از پله در نما و قرینه سازی پله.
- آرایش دیوارهای اطراف پلکانهای کوتاه و مالرو بانقشهای برجسته وکنگره های زیبا و متناسب.
- تقارن در نقش برجسته ها و داشتن توازن.
- نفوس دارای آرامش و سکون و عاری از خشونت هستند (بر خلاف آشوریان).

- نقوش حیوانات رنالیسم هستند .
- آرایه ها علاوه بر آذین در خدمت نگارش بنا بودند.
- زیبا سازی پیرامون ساختمانها با استخر و آب نما مانند تچرا هدش و آپادانا.

پاسار گاد: پاسار گاد به عنوان جایگاه پادشاهان هخامنشی به دستور کوروش دوم در سالهای 550 تا 559 ق م ساخته شد و به عنوان پایتخت مورد استفاده قرار گرفت . پاسار گاد یا شهر مادر سلیمان بین راه شیراز و اصفهان قرار دارد و کلاً باغی است شامل چندین بنا.

در توصیف بناهای این مجموعه چنین می توان نوشت : پاسار گاد شامل دو کاخ با طرح کام ایرانی است که شامل تالار و سیعی است و دو عنصر شبیه ایوان در دو طرف آن دارد، نقشه کل بنا شبیه به حرف H لاتین است و در دو طرف یکی از ایوانها دو اتاق وجود دارد. در مرکز آن ها تالاری با تعداد زیادی ستون قرار دارد.

کاخ شرقی مجموعه به نام کاخ دروازه پاسارگاد مشهور است از درگاه شمال شرقی این کاخ تنها یک جزر سنگی باقی مانده که بر آن نقش برجسته معروف به نقش انسان چهار بال که شاید نمایی کوروش کبیر باشد، حجاری شده است این نقشه قدیمی ترین حجاری از دوره هخامنشی است .

در محوطه بنا از پلان **چهار باغی** استفاده شده است و جزء اولین باغهای ایرانی است که در آن ابداع چهار باغ صورت گرفته است.

نکته: باغ سازی دوران صفویه متأثر از این مجموعه است

زندان سلیمان (مقبره کمبوجیه): زندان سلیمان بنای سنگی مکعب شکل از سنگ سفید بزرگ است که بسیار شبیه کعبه زرتشت در نقش رستم می باشد (توجه شود که کعبه زرتشت 10 سال بعد از این ساختمان بر پا شده است) این بنا بر گرفته از کلاوه های اورارتویی است .

پاسارگاد , نما از آرامگاه کوروش

آرامگاه کوروش: مقبره کوروش از بناهای پا بر جا در نزدیکی پاسارگاد است .

مقبره دارای ساختمانی از سنگ با سقفی شیبدار و پیشانی سنگی سه

گوش است ، بنای مقبره بر سکوی بلندی که از 6 سطح با اندازه های مختلف به صورت پلکانی تشکیل شده قرار دارد ،

ارتفاع مقبره از راس تا سطح زمین نزدیک به 11 متر است در سکوی آرامگاه و همچنین در قسمت قریب از ملات گچ استفاده شده است .

در بنای اصلی آرامگاه سنگهای آهکی سفید بزرگ به وسیله بست های آهنی دم چلچله ای بر روی یکدیگر استوار شده اند این مقبره از نظر سبک معماری به ویژه پلان قابل مقایسه با زیگورات چغا زنبیل نیز می باشد.

ولی پوشش شیروانی آن پوشش خر پشته ای شکل معبد اوراتورهارا به یاد می آورد.

شوش : پاسارگاد به دلیل آنکه از راه های اصلی دور بود و نیز به سبب قرار داشتن در دشت باز و نداشتن موقعیت دفاعی مناسب نمی توانست مرکز حکومتی مناسب به شمار آید به همین دلیل داریوش شوش را به عنوان پایتخت برگزید. شوش از چهار تپه تشکیل شده است که کم ارتفاعترین آنها شهر پیشه وران است (آثار این تپه مربوط به دوره اشکانیان و بعد از اسلام میباشد) و بلندترین تپه، تپه ارگ (آثار این تپه از عصر حجر تا بعد از اسلام می باشد) و دو تپه دیگر یکی تپه قصر یا کاخ شمال و دیگری که در شرق قرار دارد تپه شهر شاهان می باشد.

کاخ آپادانا که به دو تپه قصر واقع است کاخی است مرتفع و پهناور که اقامتگاه شاهانه داریوش اول بوده است و در زمان خشایار شاه دوم تعمیر شده است مساحت تالار 10434 متر است ، طرح کاخ کوشک مانند و دارای سه ایوان ستوندار می باشد ، تالار مرکزی 58 58 متر با 36 ستون میباشد ارتفاع ستون ها 20 متر با سر ستونهایی از کله گاو میباشد کل مجموعه شامل ، حیاط بزرگ مینا کاری ، حیاط خزانه کاخ داریوش ، حیاط چهل ستون، تالار آپادانا، تالارهای اطراف حیاط مینا کاری و بناهای شمالی کاخ داریوش می باشد .

نکته: به طور کلی ترکیب دو نوع ساختمان حیاط دارد (درون گرا) و کوشکی (برون گرا) در این مجموعه نکته مهمی است که در دیگر آثار هخامنشی دیده نمی شود

نکته : بناهای شوش پیش در آمدی بود بر احداث مجموعه سلطنتی در تخت جمشید که به احتمال قوی به دست همان استاد کاران ساخته شده است

تخت جمشید: تخت جمشید در پایه کوه رحمت قرار دارد در برابر آن جلگه گسترده مرو دشت واقع شده است.

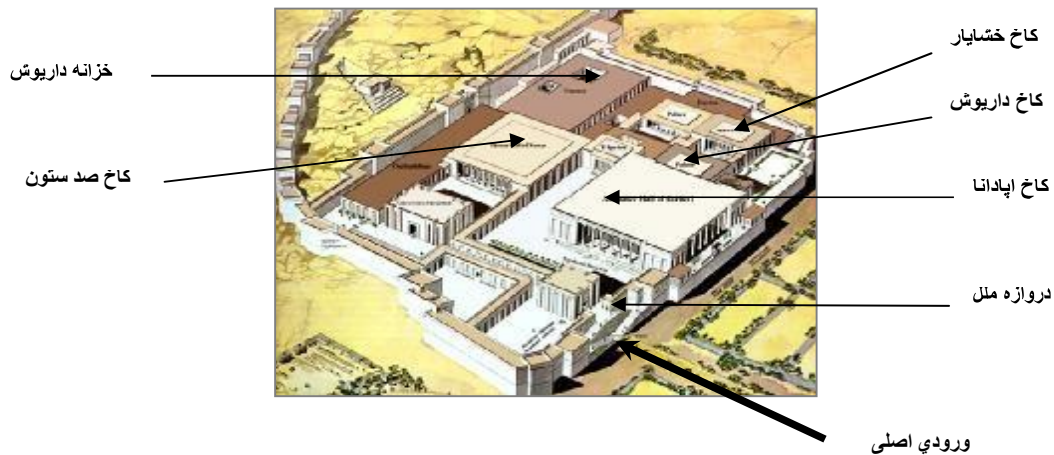
داریوش بنای مجموعه تخت جمشید با پرسپولیس را شروع کرد و پس از آن خشایار شاه و اردشیر در توسعه و تکمیل آن کوشیدند. هنگامی که اسکندر مقدونی در سال 330 قبل از میلاد تخت جمشید را آتش زد مجموعه هنوز در حال گسترش و تکمیل بود این مجموعه در سال -516 ق.م ساخته شده است.

نمای کلی تخت جمشید

تخت جمشید مجتمعی است شامل تالارهای اجتماعات و پذیرایی بناهای اداری و تشریفاتی، کاخهای مسکونی، ساختمانهای نگهبانی و خدماتی، حیاط ها و ایوان های مربوط به هر بخش که جزء بزرگترین بناهای معماری سنگی ایران به شمار میرود.

تخت جمشید بر روی صفا یا سنگی بزرگ ساخته شده است.

ورودی آن دو پلکان از دو طرف از دو طرف به صورت قرینه می باشد که در غرب صفا قرار دارد که بدنه پلکان از دو طرف به صورت قرینه است که بدنه های پلکان مزین به نقش برجسته های سربازان می باشد عرض پله ها 7 متر و بلندی هر پله 10 س.م است کلا ٬٬ صد و یازده پله دارد و ارتفاع کم پله ها به خاطر عبور مهمانان خاص بوده که مسیر رسیدن به صفا را با اسب می پیمودند بعد از پله ها ابتدا سر در بزرگ قصر خشایار شاه قرار دارد که دروازه ملل نام دارد.

دروازه ملل تخت جمشید تخت جمشید - از کتاب مجموعه آثار سنتی ایران

دروازه ملل تخت جمشید

در طرفین سر در دو گاو بالدار با سر انسان (با تقلید از آشوری ها) قرار دارد، در جنوب این سردر تالار بزرگ آپادانا قرار دارد که عنصر اصلی تخت جمشید به حساب می آید .

مساحت تالار 3240 متر مربع است این تالار 36 ستون با ارتفاع 21/8 متر دارد که بر روی پایه ستون های چهار گوش یا مدور قرار دارد، ستون

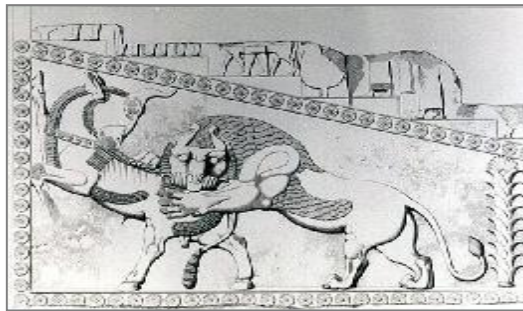
ها کنگره دار 10 متری با سر ستون های 8 متری می باشند بر فراز همه اینها تاج (به شکل دو جاندار به پشت به هم) محل اتصال تیرک های افقی است که تیرهای چوبی سقف را بر فرو رفتگی زین مانند خود حمل می کند.

تاجگذاری داریوش بر یکی از دروازه های تخت جمشید

نکته: علت استفاده از چوب در تیرها دلیل مقاومت کششی چوب و نیز گرمای زیاد در منطقه می باشد کاخ داریوش در جنوب این تالار قرار گرفته و در مقایسه با تالار آپادانا کوچک و مختصر می باشد در طرفین درگاه این کاخ تصویر پادشاه که به کشتن دیوی مشغول است حجاری شده است نام دیگر کاخ داریوش تچرا می باشد که علی رغم کوچک بودن بنا به نسبت دیگر بناها دارای پیچیدگی زیادی است از ویژگی های بارز بنا استفاده

از ستون های توهمند و بلند است. بزرگترین کاخ مجموعه کاخ صد ستون است که ستون هایش نسبت به کاخ آپادانا کوتاهتر است در سه در ورودیش نقش دو گاو نر حجاری شده است.

کاخ سه دروازه یا تالار شورا در مرکز ساختمانهای تخت

جمشید قرار گرفته است به همین دلیل نام دیگر کاخ، کاخ

مرکزی نام

شیر در حال دریدن گاو نر از سه دروازه در تخت جمشید

گرفته است که محل پذیرایی رسمی مهمانان شاه هخامنشی بوده

است .

در این کاخ از سر ستون هایی که تمثال سر انسان با بدن گاو بوده اند . استفاده شده است . کاخ هدیش از کاخهای اختصاصی خشایار شاه بوده است که در جنوب صفا قرار دارد این کاخ از 36

ستون و یک ایوان شمالی 12 ستونی و یک ایوان جنوبی و چند اتاق کوچک در مشرق و مغرب میباشد. حجاری های

این **36** تزیینات معماری اقصی و بعضی موارد بر سایر نقش برجسته های تخت جمشید برتری دارد.

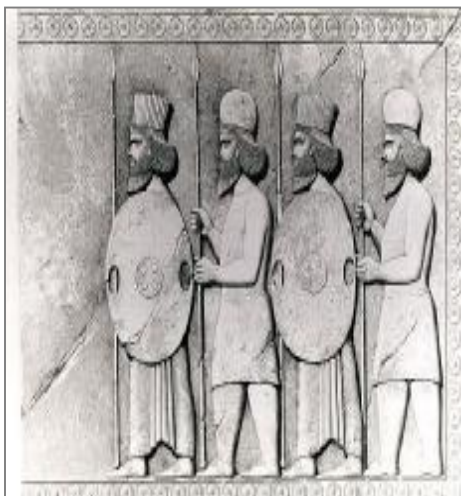
نکته: تاسیسات آبرسانی و فاضلاب تخت جمشید بسیار پیشرفته بوده است
نکته: کل مجموعه درون گرا می باشد و از تکرار واحد مربع بدست آمده است، رعایت حفظ حجاب در مجموعه شده است.

نکته: به غیر از کاخ آپادانا و کاخ صد ستون مجموعه در جزء قرینه نیست.

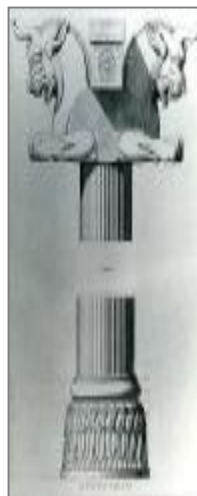
نکته: تخت جمشید به پرسپولیس شناخته می شده است که همتای فارسی این کلمه پارسه می باشد
 در حجاری هخامنشی تاثیرات آشوری به وضوح به چشم می خورد اما پرداختن به جزئیات در اثر ایرانی بیشتر به چشم می خورد نشان دادن چین لباس و بافت پارچه از مواردی است که هنرمندان هخامنشی بسیار بهتر از همتای آشوری خود به آن پرداخته اند در میان جانورانی که موضوع آثار هخامنشی هستند، شیر، بز و گاو از همه مهمترند.

نقش رستم:

نقش رستم در شمالی ترین بخش کوه رحمت قرار دارد، در نقش رستم چهار مقبره صخره ای وجود دارد که در سال 518 ق.م ساخته شده است. این آرامگاه چهار پادشاه هخامنشی به ترتیب داریوش اول، خشایار شاه، داریوش دوم و

نقش برجسته تخت جمشید

تخت جمشید ستون و سرستون

اردشیر سوم

می باشد (کعبه زرتشت هم در این مجموعه قرار دارد) آرامگاههای نقش رستم که آشکارا از بناهای تخت جمشید و شوش سرمشق گرفته اند.

از لحاظ ایوان، ستونها، سرستون ها و سایر جزئیات شبیه آنهاست و سر مشقی شده برای آرامگاههای بعدی هخامنشیان. **کعبه زرتشت**: این بنا در نقش رستم واقع است. برخی گفته اند که بنای کعبه زرتشت مقبره است و برخی آنرا معبد می دانند علت ساخت آن نگهداری اوراق کتاب اوستا بوده است و در زیر آن سردابی قرار دارد.

نقش رستم - کعبه زرتشت

شیوه پارتی: دومین شیوه معماری ایران شیوه پارتی است. قوم پارت یکی از شعب نژاد آریایی ایرانی است که سرزمین آنها در ابتدا شمال خراسان بوده است. این شیوه به معماری گفته می شود که بعد از حمله اسکندر در ایران معمول شده و در دوره اشکانی و ساسانی و صدر اسلام و در بعضی نقاط حتی بعد از اسلام تا قرن سوم و چهارم هجری ادامه داشت که متأسفانه آثار کمی از دوره اولیه آن در ایران به جای مانده است. بعد از حمله اسکندر یونانی ها سعی داشتند که به نحوی سلیقه و فرهنگ خود را بر ایرانیان تحمیل کنند اسکندر برای نیل به این هدف مخصوصاً در ایران فرمان داد تا ده هزار تن از سربازان و سرداران او با زنان ایرانی وصلت کنند و خود نیز از میان شاهزادگان ایرانی دو دختر را به همسری برگزید، اما در عمل می بینیم که این اقدام مطلقاً انجام نگرفت و بر خلاف اقوامی که در این شرایط فرهنگ حاکم را می پذیرفتند، ایرانیان در غالب موارد تن به این عمل ندادند، بر خلاف یکنواختی یونانیان در معماری این دوره تنوع بسیار به چشم می خورد، شاید بتوان یکی از دلایل عدم انتخاب شیوه های یونانی را در نوع مصالح دانست بر خلاف یونانیان که مالک معادن سنگ ساختمانی خوب و بدون رگه بودند در ایران خشت و آجر به راحتی در دسترس بود. در مجموع با

وجود جاذبه های تمدن یونان، پارت ها بدنبال آن تمدن نرفته و حتی از معماری هخامنشی نیز تقلید نکرده اند ، از طرف دیگر برای رسیدن به خود بسندگی و استفاده از مصالح بوم آورد نمی توانسته اند مصالح را مثل دوره هخامنشی از راههای دور دست بیاورند به همین دلیل اختراع بزرگی را در طول تاریخ معماری بشری که همان پوشش های طاق در دهانه های بزرگ و در سطوح چهار گوش است، شکل داده اند . البته در معماری دوره های قبل از آن نیز از پوشش های طاقی در ایران استفاده شده است، ولی به نظر می رسد که پارتها بدیل ضرورت های مختلفی که در آن زمان ایجاد می کرده به معماری و هنر قدیم خصوصاً معماری زمان مادها و حتی قبل از آن یعنی عیلامی ها (چغازنبیل) بازگشته و با توان بسیار بالایی پوشش هایی با دهانه های بزرگ را از مصالح موجود پوشانده اند. از خصوصیات شیوه پارتی به موارد زیر می توانیم بپردازیم:

- حداکثر استفاده از مصالح محلی (بوم آورد) مثل استفاده از سنگ لاشه، خشت خام یا پخته و یا...
- استفاده بسیار خوب از تکنیک پیشرفته طاق و گنبد.
- تنوع فوق العاده در طرح ها.
- پرهیز نکردن از شکوه ارتفاع زیاد.
- در ساختمانهای مربوط به نیایش و کاخ ها ی پذیرایی استفاده از تقارن برای جلب توجه انسان به یک نقطه و در ساختمان های مسکونی مانند خانه و کاخ ها عدم تقارن به دلیل ایجاد تنوع (این ویژگی را به بهترین حالت در کاخ سروستان می توان دید) اصطلاحی که در این حالت استفاده می شود جفت سازی و پاد جفت سازی که معادل قرینگی و نا قرینگی است .
- درون گزایی با بهره گیری از میان سرا
- پی سازی با سنگ لاشه.
- گوشه سازی چوبی ، سه کنج ، تر نبه ، و فیلیوش در زیر گنبدها .
- گچ بری با خطوط شکسته و خمیده .
- بهره گیری از کنگره ها و کوردر ها نمای ساختمان.
- ابداع ایوان که از ابداعات خاص اشکانیان (پارتها) بوده است، یکی از سبک هایی که پیدایش آن را می توان از دوره اشکانیان دانست، سبک چهار ایوانی است

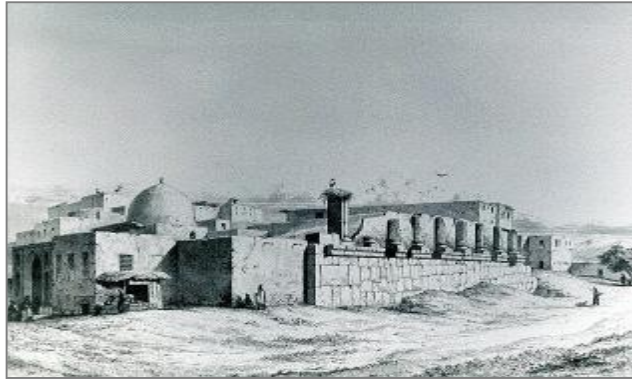
- استفاده از ملات ساروج که به کمک آن توانستند فضای معماری وسیعی را ایجاد کنند.
  - ایجاد طاقچه برای قرار دادن اشیاء، در داخل آن
  - استفاده از نقوش گیاهی به ویژه پیچک و مو
  - موضوع بیشتر نقش برجسته ها اهداء حلقه سلطنت، توسط آنها پادشاه می باشد
- الف) اشکانیان:** در دوره اشکانیان شهرسازی به سرعت رواج یافت. شهر سازی در این دوربر دو سبک صورت می گرفت:
- شهرهایی که بر اساس فرهنگ یونانی با نقشه های شطرنجی موسوم به طرح هیپودام بنا می شدند و نیز شهرهایی که با نقشه دایره ای احداث می شدند مثل شهر های تیسفون، الحضر و فیروز آباد.
- از مزایای شهر های دایره ای محافظت بهتر از شهر و نیز کشیدن بارو، دیوار و حصار در اطراف شهر بود. این شیوه شهر سازی تا زمان ساسانیان و اسلام رواج داشت.
- نکته:** قدیمی ترین محل سکونت پارتها که تا کنون یافت شده است در نسا یا پارتانیسا است که فاصله چندانی با عشق آباد کنونی ندارد
- تنها بنایی که از شیوه یونانی در ایران موجود است، بنای معبد خور ه در نزدیکی محلات می باشد که اشتباهاً به آن آتشکده نیز گفته شده است، ستون های به کار رفته در این بنا از نوع یونیک است.
- از بناهای مرتبط با دوره اشکانی به موارد زیر می توان اشاره کرد:**
- کاخ نسا:** از بناهای معروف دوره اشکانی است که برخی آن را به دوره سلوکیان نسبت میدهند، این بنا در سال 150 قبل از میلاد ساخته شده است. در ساخت بنا اولین سازه مهم معماری ایرانی، یعنی گنبد خانه با استفاده از تیر های چوبی ایجاد گشته است، بدین صورت که با استفاده از ستون های ضخیم، ابتدا چهار چوبه ای در سقف ایجاد کرده و با صب تیرهای چوبی ضربدری به تدریج دهانه سقف را کوچکتر کرده اند. حد فاصل این تیرهای چوبی را از آجر و گل پر کرده اند. از ویژگیهای کاخ نسا تزیین دیوارها با استفاده از نیم تنه و سردیس اشخاص مختلف است، در این مجموعه بنا برای تزیین داخل از سفالهای نقش دار و رنگ آمیزی شده استفاده شده است.
- کاخ آشور:** کاخ آشور در خاک عراق یکی از بناهای اشکانی مربوط به قرن اول میلادی است. در این بنا نخستین نمونه چهار ایوانی را می بینیم که یک حیاط چهار گوش مرکزی مشرف است، این طرح با تغییرات اندکی، همان نقشه چهار ایوانی است که شالوده مسجدها، مدرسه ها و کاروانسراهای ایرانی در قرون بعد را تشکیل میدهد. البته چهار ایوان در

آن زمان ساخته نشده و دو ایوان آن بعد ها در دوره پارسی (احتمالاً در قرن دوم میلادی) به آن اضافه شده است، کاخ دارای سه میان سرا (حیاط) است که رواقی گرداگرد یکی از آنها قرار گرفته است، بیشتر محققین براین اعتقاد هستند که این طرح از خراسان به این منطقه آمده است .

کاخ الحضر (هترا): این کاخ متعلق به قرن دوم میلادی می باشد کاخ به گونه ای طراحی شده است که درون گرایبی و برون گرایبی را به طور همزمان دارا می باشد، سبک معماری هترا به گونه ای است که هر ایوان، محور اصلی بنا است و اگر لازم باشد می توان ایوانهای دیگری را به آن اضافه کرد. به این ترتیب این کاخ از دو ایوان با اتاقهای جانبی تشکیل شده است بر خلاف دیگر بناهای واقع در منطقه بین النهرین که با آجر ساخته می شدند این بنا با سنگهای حجاری شده بنا گردیده است . در بخشهایی از کاخ ، برای اولین بار تاق های هلالی، اصلی ترین پوشش سقف می باشند.

معبد آناهیتا یا ایزد آب: معبد آناهیتا در کنگاور، نزدیکی کرمانشاه ، بین سالهای 253- 244 قبل از میلاد به عنوان مهمترین مجموعه مذهبی که در اوایل شیوه پارسی قرار دارد، ساخته شده است . ساختمان این معبد مشابه تخت جمشید با استفاده از سنگ اما به شیوه پارسی است . ستونهای آن همه از سنگ تراش است و روی آن با سنگ لاشه کار شده است برخی می گویند این ستونها وجود نداشته است و ساخت آنها را بی منطق می دانند ولی در واقع در راستای ستونهای مردگردی بوده است ، پلان کل بنا مربعی شکل است و دارای یک معبد مستطیلی است که بسیار شبیه معابد یونانی است.

شکل (4-3-1) - نیایشگاه آناهیتا کنگاور - از کتاب آثار معماری سنتی ایران

طاق گرا: این بنا در سر راه کرمانشاه متعلق به دوره اشکانیان به صورت دالانی در داخل کوه حفر شده است و ظاهرًا محل توقف پادشاهان اشکانی و ساسانی بوده است .

(ب) ساسانیان: معماری دوره ساسانیان که معماری مذهبی می باشد ، نیز، همچون معماری اشکانیان یکی از اجزاء سبک پارتی را تشکیل می دهد .

از بناهای این دوره به موارد زیر میتوان اشاره کرد :

تخت سلیمان یا آتشکده آذرگشنب: در تکاب آذر بایجان قرار دارد یکی از بزرگترین آتشکده ها و مورد احترام همه بوده است . پادشاهان ساسانی در مراسم تاجگذاری به آنجا می رفتند، در فراز تپه تخت سلیمان برکه ای وجود داشت که از دیدگاه زرتشتیان مقدس بوده است . در مقابل برکه آتشکده آذرگشنب با پلان چلیپایی (صلیبی) شکل ساخته شده است این آتشکده فضای گنبد داری است که در مقابل آن ایوانی به نام ایوان خسرو قرار دارد که محل تاجگذاری خسرو پرویز بوده است و در اطراف این آتشکده قصرها و مکانهای مسکونی قرار دارد در دوره هولا کو خان مجموعه مورد توجه قرار گرفت و مرمت شد .

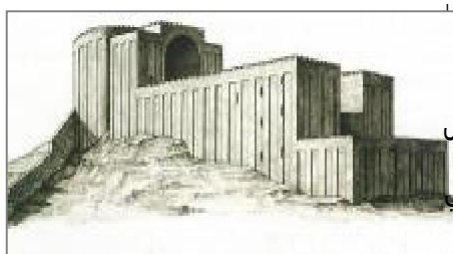
آتشکده فیروز آباد : (کاخ فیروز آباد)؛ آتشکده فیروز آباد که به آن آتشکده اعظم و آتشکده اردشیر بابکان نیز می گویند در سال 224 میلادی ساخته شده است این بنا در زمان خود جزء بزرگترین بنای سنگ لاشه ای بوده که دارای دو بخش اصلی برون گرا و درون گرا می باشد . از طاق آهنگ و گنبد برای پوشش فضا های مختلف آن استفاده شده است بعد از بازه هور دومین گنبد (بر سطح چهار گوش) در این بنا دیده شده که بزرگترین گنبد در زمان خود بوده است . گنبد میانی یک هشت ضلعی کامل است اما دو گنبد طرفین آن روی

یک شش ضلعی محاط در مربع ساخته شده است. و اصطلاحاً به آن گنبد ((کمبیزه)) نیز گفته می شود ، از نکات اصلی بنا ساخت خشیخان (بادگیر) است که برای جریان یافتن هوا در داخل دیوار ها ساخته شده است و نکته مهم بنا ترکیب انواع و اقسام فنون معماری به صورت همزمان است به گونه ای که تمامی دانش فنی زمان خود در ساخت آن به کار رفته

است.

کاخ فیروز آباد - پلان

قلعه دختر : قلعه دختر فیروز آباد در سال 224 میلادی با الگو برداری

تحت سلیمان در بالای کوه کنگا و ساخته شده است این بنا از سه بخش

اصلی تشکیل گردیده که عبارت است از یک آتشکده یا معبد دایره ای

شکل با دهانه 14 متر که یکی از عظیم ترین بنا های شیوه پارسی است

گرداگرد گنبد خانه هایی قرار دارند، در قسمت پایین تر یک میانسرا

با اتاق‌هایی در پیرامون آن و در پایین‌ترین قسمت یک حیاط کوچک که ظاهراً حالت نیمه عمومی داشته است در گرداگرد این بنا و در پایین دست‌کوه، دیواره‌هایی مانند منطقه تخت سلیمان مجموعه را احاطه کرده است

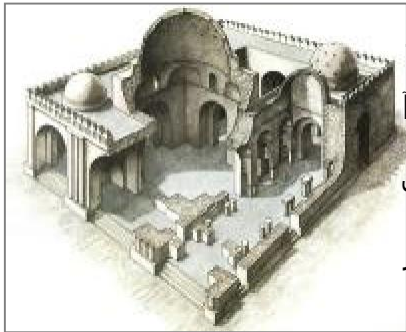
آتشکده نیاسر: یکی از آتشکده‌های مهم در قرن سوم میلادی می‌باشد که در حدود 50 سال قبل بازسازی شده است. بنای آن نشان‌گر پدید آمدن عناصر معماری ایرانی قبل از اسلام در آخرین سالهای حکومت ساسانی است. جرزهای ضخیم که با استفاده از طاق زنی به یک سقف مسطح تبدیل شده، بر روی آن گنبدی کوچک ساخته شده است. بدین ترتیب فضای متوسطی ایجاد گردیده که در بالای آن گنبد می‌باشد، در ساخت این بنا از خشت خام و آجر و ملات گل استفاده کرده‌اند و به خاطر آن که این بنا سمبل مذهبی زمان خود بوده به تدریج استفاده از این سازمان فضایی در سایر بناهای پس از آن نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد تنها تفاوت در بناهای بعدی کم شدن ضخامت جزرها و افزایش ابعاد گنبد است. **کاخ بی شاپور:** این کاخ در نزدیکی کازرون در سال 241 میلادی بنا شده است. در مرکزیت کاخ، یک کاخ گنبد دار با پلان چلیپایی ساخته شده است که سازمان فضایی آن با آتشکده‌ها مشابهت دارد و دهانه آن در حدود 22 متر است. در طرفین آن تالارهای حکومتی قرار دارد که در کف آن موزائیک‌کاری‌ها با نقش فرش قرار گرفته است، در این کاخ استفاده از گچ‌بری که در سایر بناهای ساسانی دیده می‌شود، به کمال رسیده است. نقوش به هیچ وجه قابل تکرار نمی‌باشد و در بخش‌های مختلف بر حسب نوع موضوع به کار رفته است، آن را می‌توان مادر تمام گچ‌بری‌ها و نقش‌های ایرانی دانست. در نزدیکی بنا معبدی ساخته شده که مربوط به خدای آب است و معبد آن‌هایتا نامیده می‌شود، تصور می‌رود معبد آن‌هایتا در بی شاپور قبلاً در دوره اشکانی ساخته شده است و پس از آن شهر و کاخ در گرداگرد آن

ساخته شده‌اند بناهای این مجموعه غالباً از سنگ لاشه هستند

طاق کسری یا ایوان مدائن: این بنا در تیسفون در قرن سوم میلادی ساخته شده است. از بناهای مهم شیوه پارتی است در ساخت این بنا با اقتباس از هنر روم و ایران از تناسبات طلایی استفاده میشود. طرح بنا طاق بسیار عظیمی است که جلوی آن را با یک دیواره منقوش پوشانده‌اند، اما در ساخت با آنکه از تقاضای حدود 25 متر می‌رسد تنها از خشت خام و آجر (ویژگی معماری ایرانی) استفاده کرده‌اند شکل هندسی تاق بیضی نزدیک به یک منحنی سهمی است، این ایوان مخصوص بارعام و تشریفات و برگزاری جشنها بوده است گفته شده قالی معروف بهارستان نیز در این ایوان قرار داشته است.

ایوان کرخه: در این بنا که در خوزستان واقع است برای اولین بار از پوشش تاق و تویزه بهره گیری شده است، این بنا فضایی با پلان ساده دارد که با استفاده از دو دیوار آجری و یک طاق گهواره ای ساخته شده است، در حال حاضر از این بنا آثار چندانی بر جای نمانده است.

کاخ سروستان: در قرن پنجم میلادی این کاخ توسط بهرام پنجم ساخته شد، که دارای سبک ساسانی و از نوع ایوانی (شیوه پارتی) می باشد. این باغ درون یک باغ بزرگ قرار دارد و خود دارای یک میانسرا می باشد که گرداگرد آن فضاهای مختلف جای دارند. محل نشیمن، اتاق چهار گوشه ای با پوشش گنبدی است که از سویی به میانسرا و از سوی دیگر به باغ پیرامون ساختمان راه دارد.

کاخ سروستان - از کتاب معماری ایران پوپ

این گنبد خانه به تالار دراز در سمت راست خود به نام ((سفره خانه)) راه دارد که در کنار دیوارهای طولی آن ستون هایی جفتی کار شده است در انتهای اتاق ((بزمگاه)) جای دارد که دارای ((کمرپوش)) یا نیم طبقه بوده و در بالای آن نوازندگان می نشستند. طبقه زیرین بزم گاه در پشت آن به آبدار خانه داشته است. در سمت چپ اتاق نشیمن ((پیشخانی)) دارد که در کنار آن حوضخانه است. در دوره اسلامی این کاخ مورد تقلید قرار گرفته است.

کاخ دامغان: در ناحیه دامغان نیز یک کاخ مربوط به شیوه پارتی وجود داشته که امروز آثار چندانی از آن باقی نمانده است اما پی های بنا تا حدودی متأثر از معماری یونانی بوده است.

کاخ خسرو (قصر شیرین): این کاخ در نزدیکی کشور عراق، از کاخهای بزرگ دوره ساسانی می باشد که در 600 میلادی بنا شده است این بنا به دلیل ویژگیهای اقلیمی قصر شیرین درون گرا می باشد دور تا دور فضای اصلی را اتاقها و فضای دیگر بنا پوشانده اند این قسمت بنا به وسیله یک بنای صلیبی شکل به حیاط بزرگی متصل شده است و ظاهرا در زمان ساخت آن در اطراف آن باغهای بسیار وسیعی قرار داشته است. پله های ورودی آن شبیه به پله های تخت جمشید و دو سویه می باشد.

طاق بستان: در طاق بستان که جایگاه چشمه های مقدس در نزدیکی کرمانشاه است دو ایوان تو رفته وجود دارد. تو رفتگی سمت راست مربوط به قرن چهارم و تو رفتگی سمت چپ که بزرگتر است، به قرن 5 میلادی مربوط می شود و احتمالا در آن هنگام آن را به صورت ایوانی اضافی برای ایوان آخری سمت چپ در نظر گرفته بودند. بنا بر این طرحی را

بر اساس نمایی سه ایوانی تشکیل می‌دهد در دیوار انتهایی طاقچه ایوان نیز حجاری شده است. در بالای آن نقش اعطای تاج به یک پادشاه و در پایین ستونچه و قرنیز گچبری کرده اند. بر دیوارهای جانبی حجاری‌هایی از شکارهای شاهانه دیده می‌شود. در دو گوشه طاق نما دو تصویر انسان بالدار تاج‌هایی در دست دارند که معرف تاج‌شاهی است. در نقوش این بنا تأثیرات هنر رومی به وضوح به چشم می‌خورد.

شکل (4-3-6) - نقش برجسته‌های طاق بستان

نکته: در پیکر تراشی ساسانی نماد گرایی کاهش می‌یابد و در عوض واقع‌گرایی بسیار تقویت شده است. حرکات طبیعی‌تری می‌شوند و موجودات که در نقش برجسته‌های هخامنشی حالتی اسطوره‌ای و فوق‌طبیعی داشتند. در آثار ساسانی ملموس‌تر و زمینی‌تر هستند. در میان جانوران نقش شده بر دیوارهای ساسانی تراز از موقعیت خاصی برخوردار است و در ضمن بال نیز نقش اساسی را ایفا می‌کند که این دو از مشخصه‌های گچبری و حجاری ساسانی هستند.

نکته: آرم دانشگاه تهران با اقتباس از بال ساسانی طراحی شده است.

شکل (4-3-7) - مهرهای مرتبط به ساسانیان

تست های فصل چهارم: هنر ایران قبل از اسلام:

1. طاق گهواره ای از کدام دوره در معماری ایران متداول گردید؟

- (1) اشکانیان   (2) ساسانیان   (3) هخامنشیان   (4) سلجوقیان

پاسخ گزینه ((1)) صحیح است . طاق گهواره ای و گنبد زنی با استفاده از گوشواره ها از ابداعات اشکانیان بوده است که بعد ها توسط ساسانیان کاملتر شد و در معماری اسلامی به اوج خود رسید.

2 . طاق بستان متعلق به کدام دوره تاریخی است؟

- 1 . اشکانیان   2 . ساسانیان   3 . هخامنشیان   4 . مادها

پاسخ گزینه ((2)) صحیح است.

3 . کدامیک از ویژگیهای معماری دوره پارتی نمی باشد؟

(1) استفاده بسیار خوب از تکنیک پیشرفته طاق و گنبد

(2) حد اکثر استفاده از مصالح بوم آورد

(3) قرار دادن ستونها در حد اکثر فاصله ممکن و تا ارتفاع چشمگیر

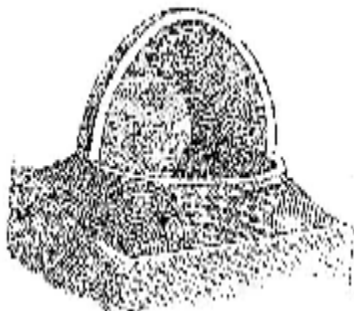
(4) تنوع فوق العاده در طرح ها

پاسخ: گزینه ((3)) صحیح است . قرار دادن ستون ها در حد اکثر فاصله ممکن و تا ارتفاع چشمگیر از خصوصیات

معماری پارسی است

4 . روش پوشش گنبدی تصویر مقابل به کدام دوره می باشد؟

- (1) ساسانی   (2) اشکانی   (3) اسلامی   (4) هخامنش

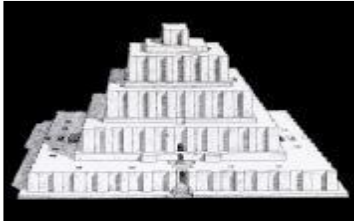
پاسخ: گزینه (2) صحیح است. یکی از مسائل مربوط به طرحهای ساختمانی گنبدی که حل آن از جمله ابداعات بزرگ

مهندسی جهان به شمار میرود و قرار دادن گنبد دورانی بر روی قاعده چهار گوش است. ابداع گوشوار (شکنج) باعث

تاریخ معماری / قسمت اول 47

حل این مشکل شد سیستم گوشوار در زمان اشکانیان پدید آمد و به تدریج تکامل یافت و گونه های دیگری به خود گرفت .

5) تصویر روبر و کدام بناي تاریخی را نشان می دهد ؟

1. زیگورات اور 2. برج بابل 3. چغازنبیل 4. هرم زو سر

پاسخ : گزینه ((3)) صحیح است .

6. کدام یک از آثار زیر از جمله معماری صخره ای ایران است؟

- 1 (مقبره داریوش در نقش رستم) 2 (مقبره کوروش در پاسارگاد)
3 (معبد کوه خواجه در سیستان) 4 (کاج آپادانا در شوش)

پاسخ :گزینه ((1)) صحیح است.

7. کدام گزینه از ویژگی معماری قوم اورا تورا بیان می کند؟

- 1 (پلان مدور 2) ستون های کورنتی 3 (سقف طاقی و گنبدی 4) مصالح سنگی و چوبی

پاسخ :گزینه ((4)) صحیح است.

8) وجه تمایز ستون های تخت جمشید نسبت به ستون های بناهای تمدن های قبل از آن کدام است ؟

- 1 - تعداد زیاد 2 - رعنائی 3 - شیارهای روی بدنه 4- فرسپ

پاسخ :گزینه ((4)) صحیح است.

9) نقشه روبرو مربوط به کدام بنا است ؟

- 1 (کاخ آشور 2) معبد آناهیتا 3 (کاخ الخضرا 4) مجموعه تخت سلیمان

پاسخ :گزینه ((1)) صحیح است. این بنا نخستین چهار ایوانی با حیاط مرکزی است .

10 . تصویر داده شده کدام مورد را نشان می دهد ؟

- 1 (نما سازی گچ بری محراب مسجد جامع اصفهان

2) نمونه های گچ بری مسجد جامع نطنز

3) نما سازی گچ بری دوره ساسانی تیسفون

4 (نمونه هاي گچ بري مسجد گوهر شاد مشهد

48 تاريخ معماري/قسمت اول

پاسخ : گزینه ((3)) صحیح است.

11 . تپه حسنلو از آثار کدام قوم می باشد ؟

- 1 (ایلام   2) ارارتو   3 (پارس   4) ماد

پاسخ : گزینه ((2)) صحیح است. از نمونه های ساختمانهای ارار تویی می توان به آثار تپه حسنلو و دژهای پیرامون دریاچه وان نام برد.

12 . پلان رو به رو مربوط به کدام بنا است ؟

- 1 (تپه نوشیجان   2) مقبره فخریکا   3 (مقبره داودختر   4) نقش رستم

پاسخ : گزینه ((1)) صحیح است.

13 . بزرگترین دهانه چوب پوش در قبل از اسلام مربوط به کدام بنا است ؟

- 1 . اکرو پلیس   2 . تخت جمشید   3 . کاخ سارگون   4 . کوه خواجه

پاسخ : گزینه ((2)) صحیح است

14 . از کدام اتاق در آتشکده فیروز آباد استفاده شده است ؟

- 1 (آهنگ   2) چهار بخش   3 (کلنبو   4) کاربندی

پاسخ : گزینه ((1)) صحیح است. در این بنا از تاق آهنگ و گنبد برای پوشش فضاهای مختلف استفاده شده است

15 . پیوند متقابل هنر تمدن های باستانی ایران با کدام تمدن می باشد ؟

- 1 (چین   2) بین النهرین   3 (مصر باستان   4) یونان

پاسخ : گزینه ((2)) صحیح است. از لحاظ زمانی پادشاهی عیلام با تمدن های بزرگ سومر ، آکد ، بابل که در همسایگی اش قرار داشتند ، ارتباط داشت.

16 . مادر شهرهای جهان منظور کدام است ؟

- 1 - شوش   2 - شهر سوخته   3 - موهنجودارو   4 - پالمیر

پاسخ : گزینه ((1)) صحیح است. شوش از کهن ترین شهرهای جهان است و به قولی کهن ترین شهر جهان است که

حدود 4000 سال قبل از میلاد مسیح به عنوان کانون مذهبی ساکنان دشت اطراف بنیاد نهاده شد و پس از سالها تاریخ معماری / قسمت اول 49

حیات پر فراخ انداخته شیب توام با روزهای پیروزی و شکست رونق و رکورد و آبادانی و ویرانی با سقوط امپراطوری هخامنشی

در سال 3332 ه. ق به مرور در سرایشی افول افتاد و در قرون میانه اسلامی رونق خود را به کل از دست داد و به روستای کوچکی گرداگرد آرامگاه دانیال نبی (ع) مبدل شد.

17. آرایش وسیع گچ بری کدام قصر بهترین نمونه ی موجود در تزیینات داخلی یک کاخ ساسانی را نشان می دهد؟

- 1 (کاخ بزرگ بی شاپور 2) کاخ چهلستون 3 (ایوان مدائن در عراق 4) کاخ آشور

پاسخ : گزینه ((1)) صحیح است.

18 . تکنیک پیشرفته طاق و گنبد به معماری کدام دوره تعلق دارد ؟

- 1 (پارتی 2) هخامنشیان 3 (ساسانی 4) مادی

پاسخ : گزینه ((1)) صحیح است

19 . کار برد ایوان در ساختن خانه ، بدعت کدام شیوه در معماری ایران است ؟

- 1 (پارسی 2) پارتی 3 (صفوی 4) آذری

پاسخ : گزینه ((1)) صحیح است زیرا در آپادانا هخامنشی از ایوان استفاده شده است.

20 . در کدامیک از بناهای ذیل قدیمی ترین طاق قوسی شکل را می توان یافت ؟

- 1 (ایوان مدائن 2) آتشکده نیاسر 3 (زیگورات چغازنبیل 4) مسجد جامع دامغان

پاسخ : گزینه ((3)) صحیح است.

21 . آتشکده آذر گشسب در کدام بنا قرار دارد ؟

- 1 (تخت سلیمان 2) نیاسر 3 (کنگاور 4) بی شاپور

پاسخ : گزینه ((1)) صحیح است

22. کاخ نسا در نزدیکی .....

1) کرمانشاه بوده و بر روی تپه ای بزرگ بنا شده است و راه ورودی آن پلکانی است .

2) کاشان بوده و بنای آن چهارگوش و دارای دو ایوان است .

3) شهر عشق آباد است و بنای آن چهارگوش و دارای چهار ایوان است.

4) ~~50 متر مربع مساحت و ارتفاع آن 10 متر است.~~ بنای آن نیایشگاه خورشید بوده است.

پاسخ : گزینه ((1)) صحیح است.

23. معماری آتشکده ها عبارت است از .....

1) گنبدی بر روی چهارطاقی

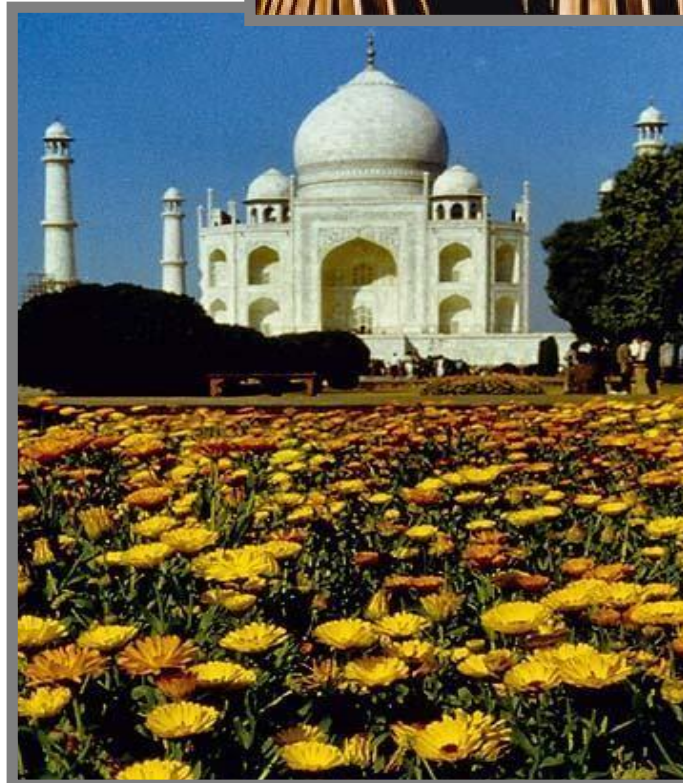
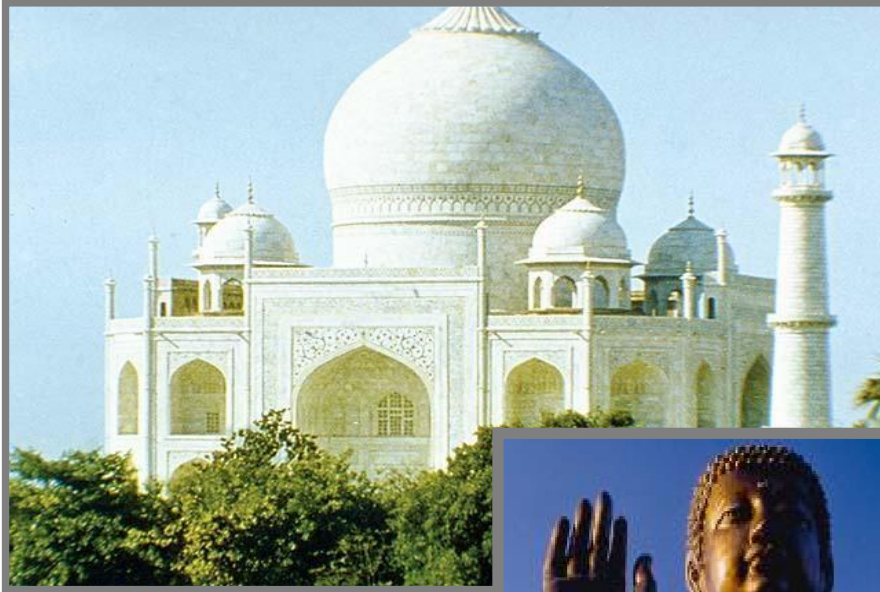
2) گنبدی بر روی چهار طاق گهواره ای بصورت بعلاوه

3) گنبدی بر روی چهار گوشواره و گوشواره ها بر بالای چهارپایه ای بزرگ

3) طاقی گهواره ای بر روی چهارگوشواره و گوشواره ها بر روی چهار پایه بزرگ

پاسخ : گزینه ((3)) صحیح است .

فصل پنجم : هنر هند

هنر هند: نخستین فرهنگ بزرگ هند در هزاره سوم قبل از میلاد، در اطراف بخش علیای دره رود سند متمرکز شده بود. موهنجو دارو هاراپا در پاکستان امروزی از مناطق اصلی گسترش این فرهنگ بودند این تمدن کهن تر از تمدنهای آریایی ها بود.

موهنجو دارو ((مانهاتن عصر برنز)) نام گرفت و این نام به سبب طرح شهر سازی مدرن و علمی کم نظیر آن است که پس از حفاری در سال 1921 م کشف شد، از ویژگیهای مهم این شهر وجود نقشه شهر سازی پیشرفته سیستم فاضلاب شهری، خانه های دوتا سه طبقه با حیاط مرکزی از جنس آجر پخته و خیابانها و کوچه های منظم و عمود بر هم می باشد، خیابانهای اصلی شهر شمالی - جنوبی و خیابانها فرعی شرقی- غربی بودند و در ساختمانها پلکان وجود داشت. سفالینه های منقوش، تندیسهای سنگی و مسی، مفرغینه ها و بالاخره مهر های کوچکی از جنس استاتیت یا سنگ صابون، حاصل حفاری های انجام شده در این منطقه می باشد. سلطه آریانیان بر مناطق شمالی شبه قاره را حدود 1500 ق.م تخمین زده اند اما همان طور که از شواهد بدست آمده معلوم است در آن زمان آریانیان قبایلی کوچ نشین، جنگ جو و فاقد هنر و تمدن قابل ملاحظه ای بودند به همین لحاظ شکل گیری تمدن آریایی مدتی طولانی از 1500 ق.م تا زمان ظهور بودا به طول انجامید.

در سده ششم قبل از میلاد بودا در هند ظهور یافت و کیش بودایی تکوین و به سرزمینهای مجاور یعنی تبت و چین و ژاپن و آسیای جنوب شرقی اشاعه یافت. از آن پس سه کیش، باستانی دیگر در هندوستان شمالی به ظهور رسید که به نامهای برهمنی و هندوی و جینی پیروانی کثیر به گرد خود آوردند و البته هر کدام به نحوی در هنر هند اثر گذاردند. نخستین آثار ارزنده بدست آمده (هنر در خدمت آیین بودا) ستون ها و سر ستونهای عهد حکومت امپراطور آشوکا میباشد. امپراطور آشوکا تحت تاثیر تعالیم بودا این ستون ها را در مکانهای مهمی که به زندگی بودا مربوط می شد، بر افراشت. این ستونها سنگی که تا 20 متر ارتفاع و گاهی تا 50 تن وزن داشتند را به روشی استادانه تراش و صیقل داده بودند.

آثار امپراطوری آشوکا با روش حجاری هخامنشی و آثار تخت جمشید نزدیکی بسیاری دارد و مطالعه تاریخ روابط ملل و تحقیقات هنری نشان داده است که این سر ستون های زیبا و معروفترین آنها که سر ستون ((سرنات)) نام دارد یا به دست حجاران و معماران هخامنشی یا با نظر مستقیم آنها توسط هنرمندان بومی ساخته شده اند. سرنات از سر ستون شکل سدري شکل با چهار شیر و چهار گردون تشکیل شده است که در آن چرخ گردون نشانه چرخ زندگی

و چرخاندن چرخ قانون، چهار شیر بعلاوه چرخ نشانه ی عالم وجود و گل نیلوفر آبی زیر سرستون، نشانه ی زهدان جهان می باشد.

نکته: در پیکر تراشی هنداز نیلوفر آبی بسیار استفاده شده است.

استوپا: استوپا معابد گنبدی شکل و توپری هستند که عموماً محل حفظ بقایای قدیسین بودایی می باشد.

اولین استوپاها را که بقایای بودا در آن نهاده شده است رامی توان ابتدایی ترین نوع معماری مذهبی آریایی در شبه قاره دانست، استوپاها در طی مرور زمان در ابعاد بزرگ تر نباشدند و به عنوان سبک معماری بودایی مورد توجه قرار گرفتند. استوپای سانچی معروفترین استوپای هندی از آجر ساخته شده است؛ ارتفاع گنبد آن از زمین 15 متر می باشد و در وسط آن یاستی یاد کل نصب شده است که به صورت چتر می باشد و نماینده و نشان سلطنت است یک نرده بزرگ سرتاسر بنا را فرا گرفته است که به منظور حفاظت از بنا می باشد. در چهار گوشه بنا چهار درتزیبن شده با حجاری های عالی قرار دارد که بر آنها نشان و علامت مذهبی بودانش بسته است.

معابد غاری: این معابد پناهگاه بسیار خوبی برای محافظت در برابر باران تند و آفتاب سوزان سرزمین هند بوده است که شامل یک تالار بزرگ با سردر نعلی شکل با ستون های مزین و استوار با سرستون های جانوران با نقوش برجسته فراوان بود، بهترین نمونه این تالارها تالاری است در کارل. این تالار به شکل مستطیل بزرگی است با یک ردیف ستون که تالار را از شبستان جدا می کند. انتهای تالار به شکل نیم دایره است که به منزله محراب می باشد، پنجره ای به شکل برگ در مدخل این تالار قرار دارد که از آن نور بر محراب می تابیده است، در هر سوی در ورودی فیل هایی گول پیکر که گویی ساختمان را بردوش گرفته اند، قرار دارد. این بنا از زندگی سخن می گوید نه از مرگ.

نکته: جالب ترین معبد از معابد بودایی برج "بوده گایا" است که با طاقهای جناغی خود ممتاز شده است. این معبد مربوط به قرن اول میلادی است.

نکته: غارهای آجاتتا جایگاه بزرگترین و با اهمیت ترین نقاشی های بودایی است.

قرن هابعد از مرگ بودا را غالباً در حالت تفکر و جذب به ساختند. بودا راست نشسته و چشم هارابه زیرافکنده بود زیرا متوجه عالم درون بود. پارچه نازکی از نشانه چپ روی سینه، افتاده، آرام و ساکن بود. هدف از پیکر تراشی این دوره شباهت جسمانی نبود بلکه انعکاس تفکر و جذب و نیرو بود. بنابراین هنر هندی در این دوران از معماری گرفته تا نقاشی و پیکره سازی همه در خدمت آئین بودا بود. در عصر طلائی، هنر هندی به ظرافت و نرمش بیشتری تکامل یافت. موضوع عمده

حجاران، مجسمه سازان "بودیساتوا (بودای موعود) بود. در مجسمه های بودای موعود، بودابه راحتی نشسته و بردست چپ خود تکیه داده و دست راست را به علامت تعالیم پیروان بلند کرده است. شانه ها پهن، قوی، کمرباریک، عضله ها گرد و برجسته و نرم است. بر سر این بودا تاج عقل قرار دارد و بر گوشها گوشواره دارد. در این مجسمه جوانی و در عین حال آرامش و امید نمایان است.

معماری معابد هندو: آئین هندو آئین های کهن شبه قاره هند است که جزء ادیان آریان به شمار می رود این آئین به عنوان دین غالب هندو در رواج دارد، سه ایزد که خدایان اصلی تثلیث هندوی را تشکیل می دهند عبارتند از: 1- برهما، ایزد خالق است. 2- ویشنو، ایزد محافظ کائنات است. 3- شیوا ایزد نابودی است. برهما نقش کمتری در آثار هندي

دارد، ویشنو در آثار هندي مهمترین عنصر شمرده می شود شیوا نیز نقش مهمی را ایفا می کند.

معابد برهمنی برخلاف معابد بودایی فاقد تالارهای وسیع بودند و مهمترین قسمت این معابد زیارتگاهی بود که به بت اختصاص داشت و در اطراف بناگذرگاهی برای طواف زیارت کنندگان بت وجود داشت و مردم عادی منحصر آمی توانستند در فضای خارجی معبد اعمال مذهبی خود را به جای آورند.

از دیگر آئین های هندي آئین جین است که در سده 11 و 12 میلادی ظهور یافت. معابد این دوره زیباترین معابد هند است. معابد این دوره از تقلید از معابد قبلی در نمایی ساده و فضای داخلی پیچیده بوجود آمده است. در این معابد انتقال از شکل مدور نیایشگاههای سبک بودایی به سبک برج دار هند قرون وسطی قابل ملاحظه است.

هندي ها تقوی و روح پرهیزکار خویشتن رانه فقط باشکوه و جلال معابد خود بلکه در پرداختن به جزئیات بسیار دقیق و ظریف نشان می دهند. در نمای بنای هندي آنقدر جزئیات زیاد است که مرز بین بیک تراشی و معماری از بین رفته است. معماری هند جز چند کاخ استثنایی سراسر در خدمت دین بود. در هنر هند سنت گرایبی به وضوح به چشم می خورد.

تست هاي فصل پنجم:

1- استوپا معرف کدام مورد معماري است؟

2) معبد گنبدي شکل وتو خالی

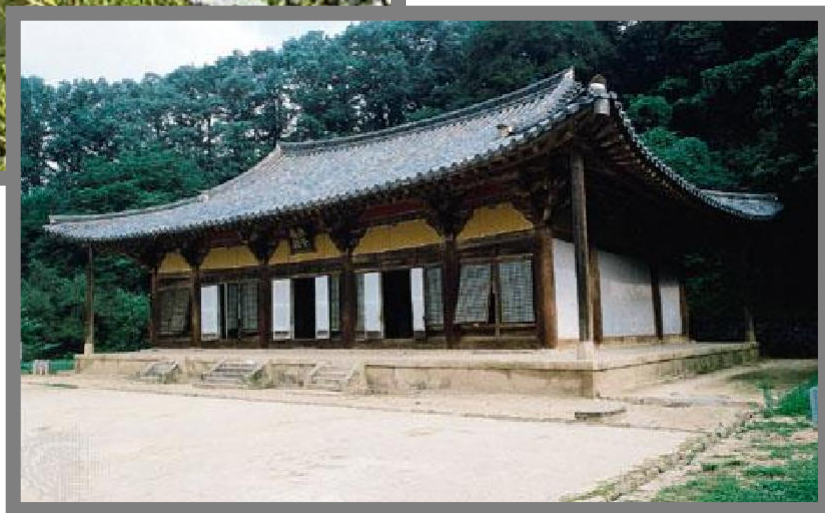
1) معبد گنبدي شکل وتوپر

4) بناي مذهبی

3) مناره

پاسخ: گزینه (1) صحیح می باشد.

فصل ششم : هنر چین و ژاپن

هنرچین و ژاپن:

الف) هنرچین: در هنر چین، ما با ملتی سروکار داریم که بیش از 4000 سال سنتهای دیرین آباء و اجداد خود را حفظ کرده اند و اگر از کشورهای خارج نیز نفوذها و تاءثیراتی بر هنر آنان رفته است، این تاءثیرات در هنر آنها مستهلک گردیده است. چین کنونی سرزمینی است وسیع با بیش از یک میلیارد جمعیت و گاه کشورهایمانند منچوری، ترکستان، تبت و مغولستان را تحت تسلط داشته است. شرق چین به وسیله دورودخانه زرد رود (هوانگ هو) و رود آبی (ستی یانگ) مشروب می شود و بسیار حاصل خیز است.

آب و هوا و آداب و رسوم و زبان در سراسر چین متفاوت است. تاریخ چین در حقیقت از سلطنت شانگ آغاز می گردد (اما تمدن چینی از دوره ماقبل تاریخ شروع می شود) سلسله چینگ آخرین سلسله پادشاهی کشور چین است. مردم چین در دوران تاریخی به نیروهای طبیعی مانند ستاره و بادوباران اعتقاد داشتند. طرح ازدها از قدیم الایام یکی از امیل ترین موضوعات هنر مردم چین بوده است و همین طرح بیهرق امپراطوران چینی راهم زینت می داده است و شاید ازدهانیز از آغاز مورد پرستش آنها بوده است به هر صورت تمساح هایی که از رودهای عمده به کناره ها می آمدند و نوید بهار و باران بودند شاید باعث به وجود آمدن طرح ازدهای افسانه ای در هنر چین شده باشند و همچنین مرغ خیالی عنقا نیز که نشان خورشید و در نتیجه سمبل حرارت و زندگی و رستاخیز بوده است، مورد توجه هنرمندان چینی قرار داشته است.

دو اعتقاد مهم همواره محور اعتقادهای اجتماعی و مورد احترام مردم چین بوده است:

الف) اهمیت دادن به خاندان و عقاب و فدا کردن فرد در برابر خانواده.

ب) احترام به مردگان و اعتقاد به زمان گذشته بیش از آینده.

کنفوسیوس فیلسوف پایه امپری چین در قرن 5 ق.م این اصول را که مبنای اخلاق و اجتماع چین قدیم بود، بنهاد. اما درست در همین اوان در ساحل رود آبی گروهی از چینی های پیروان لائوتسه برخلاف کنفوسه به فرد اهمیت بیشتری می دادند و معتقد بودند که ابتدا باید فرد را شناخت تا بتوان میان فرد و نیروهای طبیعی تناسب ایجاد کرد، پیروان لائوتسه نیروهای طبیعی مانند کوه، دریا و رامی پرستیدند.

مذهب بودا بوسیله زانران بودایی وبوسیله معابدی که بوداییان در ترکستان چین بنا نهادند به چین رسید. مردم سرزمین چین ومخصوصا پیروان لائوسه برای پذیرفتن اعتقادات بودایی، خاصه این اعتقاد که تمام موجودات جهان می توانند رستگار شوند و تکامل یابند بسیار مساعد بود و مذهب بودا در میان چینی ها رسوخ یافت و این دو تمدن رابا هم در آمیخت اما چینی ها وهمچنین ژاپنی ها در انتظار بودای موعودی که به صورت زن وبه نام "کوآن یین" باید ظهور کند ماندند. هنر چینی تا حدی بسیار زیاد تحت تاءثیر مذهب بودا و در خدمت این اعتقاد است و از طرف دیگر به علت طرز فکر خاص ملت چین هنری است که به سنتها و راه ورسم هایی که از پیشینیان مانده است وفاداری باشد. در چین قدیم هنر امری است نژادی نه فردی و طرز کار هنرمند بستگی دارد به فراگرفتن کلیه رموز و فونونی که گذشتگان به کار برده اند.

معماری: خانه های چینی در دوره های اولیه به صورت گودال های دایره ای وهمچون یک فرورفتگی داخل زمین وجود داشته اند که دیوارها اندکی از سطح زمین بالاتر بوده و روی آن راباخارو خاشاک وبرگ درختان می پوشانده اند بعدها این بناها به تدریج ازدرون زمین بالا آمدند وسقف بناها از آجر و کاشی های رنگی وسفال و رنگ های متنوع ساخته شدند مصالح عمده ومورد استفاده در معماری چین، چوب بود اما سنگ نیز در سرزمین چین به وفور یافت می شد و برای پل سازی وتاءسیسات نظامی از آن استفاده می کردند. آفت زلزله کمتر بنایی از چین باستان رابرای ما نگه داشته است. اما در نمونه های بعدی می توان اصول معماری چین را استخراج کرد زیرا چنان که گفتیم چینی ها سنت پرست بودند. سبک اصلی معماری چین سبک چتری است که گویی دو یا سه چتر یا بیشتر بر روی هم قرار گرفته اند، یعنی بام مدور و چرخی بوده است و گاهی یک یادویا حتی سه بام به کار می رفته است در حقیقت هر طبقه از بنا دارای بام بوده است در فواصل بامها ستون قرار می دادند و میان ستون ها را بر می کردند چنان که از خارج ستونی به چشم نمی خورد بامها غالباً از تخته، کاشی، سفال بوده وبه رنگهای متنوع رنگ آمیزی می شده است.

بامهای سفالی قصرهای امپراطوره رنگ زرد بام مردم عادی سبز یا آبی بوده است وتزیینات بنا را غالباً طرح ازدها و عنقا در برداشته است وستون ها و دیوارها باطلا، عاج وفلزات کنده کاری شده است.

معابد یادبود بودا در چین به نام پاگودامی باشد، که این بنا تقلیدی از استوپاهای هندی می باشد پاگوداها دارای طبقات فرداست وبرحسب آن که سازندگان بناچه تفکراتی داشته اند طبقات مختلف بنا برای امور خاصی استفاده می شده است؛ از جمله پیشگویی.

اماسبل کشور چین دیوار چین است که در طی صدها سال وبه وسیله میلیون ها نفر ساخته شده است. دیوار چین که شمال شرق را به شمال غرب کشور متصل کرده است 6400 کیلومتر طول دارد و 7 متر ضخامت و 7 متر ارتفاع دارد. دارای 3 دروازه اصلی است و بخش های مختلف آن بامصالح متفاوتی همچون سنگ و آجر ساخته شده است.

حجاری در چین قدیم بیشتر برای تزئین مقابر مردگان به کار می رفته است، در مقابر شاهان و امپراتوران چین همواره شیرهای سنگی بالدار، مدفون را حفاظت می کردند. آن گاه که هنر هندی و چینی با هم در آمیخت و مذهب بودا رواج یافت چینی ها به ساختن مجسمه بودا پرداختند و بودا را به شکل معلم بادست بر افراشته و در حال نشسته نقش کرده اند. اما پیش از خود بودا چینی ها متوجه تجسم بودای موعود شد ند.

باتوجه به اینکه خط چینی ها یک خط تصویری است، هنر نقاشی چینی از خط آنهازاییده شده و همان خواص را نیز حفظ کرده است. نقاشی باهمان مواد و ابزار خط صورت می گرفته است. هنر خطاطی و نقاشی چین دارای خاصیت اختصار، القاء و تجدید می باشد.

ب) هنر ژاپن: کشور زیبای ژاپن و مناظر گوناگون و متنوع آن سبب شد که هنر ژاپنی، هر چند که ترکیبی از هنر چین و هنر هند است، از یک نوختی هنر چین عاری می باشد و تزئین بیش از حد هنر هندی را هم نداشته باشد. در حقیقت هنر ژاپنی دارای ریشه واصل هندی است که به وسیله چین به آنجا رفته است، اما در عین حال هنر ژاپنی دارای اصالت خاص است. مردم جنگجو و فعال ژاپن که در عین حال مؤدب و آرام نیز می باشند نخست مذهبی ابتدایی داشتند یعنی نیروهای طبیعت و خاصه خورشید در ژاپن فراوان بود اما معابد بودایی کثرت و رونق بسیار داشت. مصالح عمده ساختمانی مانند چین چوب بود و سنگ کمتر به کار می رفت، سبک بنا شبیه بناهای چینی یعنی بناهای چوبی با بامهای مد و ربود.

معماری: آثار عمده معماری ژاپنی در قرون وسطی بناهای اشرافی و معابد بودایی است شک نیست که غالب صور هنری ژاپنی همچون مذهب از چین اخذ شده است، اما ژاپنی ها خیلی زود از شاگردی به استادی رسیدند و آنچه از هنر چینی گرفته بودند با ظرافت و زیبایی بی نظیری آمیختند، خانه ها به باغهای زیبا مشرف بودند. در اینیه ژاپنی هماهنگی بنا با محیط اطراف (معماری ارگانیک) به خوبی دیده می شود. فرم غالب در معماری ژاپن مستطیل بود. تزئینات بناحتی از خود بنا مناسب تر بود. از میناسازی، لاک کاری، کنده کاری روی عاج و ترصیع مرورید و صدف روی قطعات لاک کاری شده، برای تزئین سقف ها و درهای چوبی استفاده می شد. دیوارهای معابد معمولا نقاشی های دیواری با تصاویر بودیساتوا بود.

نکته: درهای کشویی کاغذی در ژاپن به نام شوچی بود با توجه به آن که در معماری ژاپن عملکرد آن بسیار مورد توجه است، از درهای کشویی برای فضاگیری کمتر استفاده می شد.

نکته: کف خانه های ژاپنی براساس ابعاد یک اتاق است که هر اتاقی 90 سانتی متر عرض و 180 سانتی متر طول داشت. نصف آن را (90×90) کن میگویند که واحد ساختمانی بناهای ژاپنی است. این واحد برای فاصله بین دو ستون به کار می رفت این واحد نه تنها برای سنجش ابعاد و فضاها بلکه به صورت مدولی زیبا در سازه مصالح و نمایی معماری ژاپنی به کار می رفت و به آن نظم می بخشید. در معماری ژاپنی مقیاس دیگری به نام شاکو وجود دارد که واحد اندازه گیری سنتی ژاپنی است و اصل آن از چین آمده، این واحد تقریباً معادل فوت انگلیسی می باشد.

نکته: معماری ژاپنی معماری برون گرامی باشد.

تست های فصل ششم:

1. کن عبارتست از واحد سنجش در ژاپن که برابر است با:

1 (فاصله بین دو ستون در معماری مسکونی) 2 (یک فوت انگلیسی)

3 (قطر یک ستون) 4 (10 حصیر)

پاسخ: گزینه (1) صحیح می باشد.

فصل هفتم: هنر یونان

هنر یونان :

بخش اول : الف) هنر اژه ای :

تمدن های سواحل و جزایر دریاچه اژه تقریباً همزمان با تمدنهای حوضه ی رودهای بزرگ بین النهرین و مصر به ظهور رسیدند. با آنکه تمدن های مزبور در زمانهای مختلف از نزدیک با هم ارتباط پیدا کرده و فعالانه بر یکدیگر تاثیر گذارده

بودند ، هر یک از اصالتی درخشان و خاص خود بر خوردار بودند ، لیکن تمدن اژه ای به عنوان پیشتاز نخستین تمدن حقیقتاً اروپایی (تمدن یونان) اهمیت ویژه ای دارد . جغرافیای منطقه محصور در دریای اژه شدیداً با جغرافیای منطقه خاور نزدیک متفاوت است همچنان که آب و هوای این دو منطقه با هم تفاوت دارند ، این منطقه در روزگار باستان عرصه رشد یک فرهنگ فعال دریانوردی بازرگانی بود ، از قدرت متمرکز در آن اثری دیده نمی شد و مردمش شیوه زندگی آمیخته با شادی و لذت جویی ، تندرستی و سرزندگی را دوست می داشتند . این سخن مخصوصاً در مورد جزیره کرت یعنی مرکز باستانی تمدن اژه ای که نیروهای خلاقش از آن جا ساطع می شدند صدق می کند . دستیابی کنترل شده نیروها و عوامل بیگانه مخصوصاً تاثیرات تمدن مصر و بین النهرین به کرت ، احتمالاً علت اصلی شکل گیری تمدنی بزرگ در این جزیره بوده است . فرهنگ کرت به فرهنگ سراسر جزایر دریای اژه ای تاثیر گذاشت و دیگرگونی های مختصری که این

فرهنگ در سرزمین اصلی یونان و جزایر سیلکاد در شمال کرت پیدا کرد ، تشخیص داده شده است به همین علت هنر جزیره کرت را به نام مینوس پادشاه ، هنرمینوسی ، هنر سرزمین اصلی یونان را هنر هلاسی (هنرمینوسی) و هنر جزایر کرت و یونان را هنر سیلکادی نامیده اند . هنرمینوسی به عصر مفرغ پسین تعلق دارد و قدمتش به حدود 2800 ق.م می رسد ، هنرمینوسی نیز پایه در عصر مفرغ دار دولی قدمتش اندکی کمتر از 2000 ق.م تخمین زده شده است .

از عمده آثار به دست آمده از تمدن کرت بقایای کاخ های سنگی پادشاهان و نقش برجسته کاری های روی سنگ و بیش از همه انواع سفالینه های منقوش است که هم از جهت هنری و هم از لحاظ تاریخی ارزش و اهمیت بسیار دارد در تمدن میسن نیز کهن ترین و بارورترین پدیده ی هنری ، سفالگری منقوش بوده است و در زمینه معماری بقایای از ساختمانهای عمومی ستبر و سنگین با سنگ های قواره جسیم و مزین به پیکره ها و نقش برجسته کاری هایی از جانوران مهیب یا غول اندام از آن تمدن برجای مانده است . از جمله دروازه شیران مربوط به 1300 ق.م که نقش برجسته دوشیربر روی سنگ آهک می باشد .

هنریونان:

تمدن یونان باستان از مهم ترین و شاخص ترین تمدن های بشر است که نیمی از جهان را تحت تاثیر داشته است. بارزترین ویژگی این تمدن نگرش دینی یونان باستان و جهان بینی انسان گرایانه آن است که در آثار هنری اش نیز منعکس است. دین مشخص و تعریف شده ای با شریعت منسجم و آداب و آئین های خاص در میان یونانیان رواج نداشته است، کتاب مقدسی در میان نبوده است، در عوض افسانه هایی در مورد موجودات آسمانی در میان مردم رواج داشته که نشانه اعتقاد آنها به خدایان و عالم ماورای ماده است. به عبارت ساده تر تصور انسان یونانی از قدرت مطلق، علم مطلق، زیبایی مطلق و... در غالب قدرتمندترین انسان، عالم ترین انسان و زیباترین انسان جلوه گر شد و یونانیان این برترین انسانها را بر مسند خدایی نشان دادند. از این روست که هنر یونانی اصالتاً هنری طبیعت گرا شناخته شده و هدف عمده ی آن دست یافتن به کمال صوری و زیبایی آرمانی با رعایت اصول نظم و تعادل و تناسب و محاسبه فنی است. با آن که یونانیان، در اوایل، مهارتها، قواعد و نقش مایه ها و اندیشه های تمدن مصر و بین النهرین را اقتباس کردند ولی از همان آغاز بر تجربیات و پژوهش های خود تکیه زدند.

برای سهولت در فراگیری تحولات یونان سیر هنرها را در چند دوره مجزا بررسی می کنیم بدیهی است که این ادوار رابطه ای تنگاتنگ باهم دارند و این تقسیمات اعتباری است.

(1) دوره هندسی (اواخر سده 11 ق.م تا اواخر سده 8 ق.م) (2)

دوره کهن (اواخر سده 8 ق.م تا سنه ی 480 ق.م) (3) دوره

کلاسیک (سنه ی 480 ق.م تا سنه ی 336 ق.م) (4) دوره

هنری یونانی مآبی (سنه 323 ق.م تا سنه 27 ق.م)

اصلی ترین تجلیات هنری دوره هندسی که تا 700 ق.م رواج داشت؛ در شکل ظروف سفالین با نقوش هندسی ظاهر گشته است، این دوره با استفاده از اشکال هندسی ساده آغاز شده است و رفته رفته در تصاویر انسان ها هم ظاهر گشته است. لیکن این تصاویر نیز مبانی هندسی داشتند یعنی اغلب از اشکال خلاصه شده هندسی پدید آمده بودند و به واسطه استفاده مکرر از طرح های این چنین این عصر را دوره هندسی نام نهادند، در ظروف کشف شده در قرن 8 ق.م کل سطح گلدان ها با نقوش هندسی متنوع به صورت نوارهای متعدد افقی پر شده بود

قدمت اولین تندیسهای یونانی اواسط قرن 7 ق م می گردد. تا قبل از آن تندیسهای کوچک از جنس چوب رواج

داشته است. یونانیان تحت تاثیر مشرق زمین خصوصاً تمدن های مصر و بین النهرین رفته رفته به ساخت مجسمه های سنگین پرداختند و در این امر به درجه بالایی از طبیعت گرایی ارتقاء یافتند از اواسط قرن 7 ق م ساخت تندیس های

کوچک انسان آغاز گشت و با گذشت زمان دانش مجسمه سازی آگاهی از کالبد شناسی و رشد دیدگاههای زیبایی شناسی هنری موجب ظهور آثاری زیباتر ؛ دقیق تر و بزرگتر شد.

پیکر تراشی یونان از بسیاری جهات متأثر از هنر پیکر تراشی شرقی و مصری است. در پیکره های یونانی به تعدادی مجسمه ایستاده بر می خوریم که شیوه ایستادن این مردان دقیقه‌ا از نوع ایستادن پیکره های یادبود مصری تاثیر پذیرفته اند ؛ در اکثر آنها بدن به طور استوار، باوقار و بدون پیچ و خم به رو برو می نگرند پای چپ کمی جلوتر است و دست ها به حالت مشت به رانها چسبیده است با وجود این تشابهات ، هنر پیکر تراشی یونانی ، راه متفاوتی را در پیش گرفت بدین معنی که انگیزه ساخت تندیس های مصری ، بازسازی شخصیت فرعون به عنوان یک موجود خاص با هویت خدایی بود. در حالی که در دیدگاه یونانی این تندیسها معرف کمال زیبایی ، مادی و انسانی است. به همین لحاظ است که در ادوار بعدی دقت و عنایت به پیچیدگی ماهیچه ها و حرکات بدن آثاری بدیع در هنر یونان پدید می آورد که دارای شخصیتی مستقل از هنر مصر و هنرهای شرقی است . در دوره کلاسیک پیکره ها بیش از پیش خود را از اصول و قراردادهای رایج رها می کنند و هنر مندان که در این زمان تجربیات پر بار پیشینیان خود را دارند ؛ با دانش غنی خود به خلق آثار بدیع می پردازند ؛ در طره معبد زنوس در المپیا که بین 456 - 460 ق م بنا شده است نمونه های بارز این آثار به چشم می خورد .

از اوایل قرن 4 ق م تحولاتی در پیکره تراشی رخ داد که از قانونمندی مشخص پیروی نمی کند ، از این رو نمی توان نام خاصی بر آنها نهاد ، دوره هلنی شباهتهای فردی از اهمیت خاصی برخوردار است و در عین حال تاکید به کمال زیبایی جسمانی حفظ می شود و اسلوب پرداختن جامه و چین های پارچه به صورت پیچیده تری نمایان می گردد . در این دوره از لحاظ موضوع با آثار رایج یونانی قدری تفاوت دارد مانند نقش برجسته زنوس در بند با سه غول.

اکنون به شرح مسیر تحول دیگری که در تاریخ معماری یونان باستان و به تبع آن در تاریخ معماری جهان ، اهمیت بسزا دارد، می پردازیم .

در معماری یونان ستون عنصر اصلی شمرده می شد و چون پیمون یا واحد محاسبه معماری ، اندازه و معیاری بود که

همه اجزا و عناصر دیگر ساختمان بر اساس آن تدارك و تعبيه می شود . در کنار ستون ، پلکان و اسپر از اهمیت خاصی

66 ✎ تاریخ معماری / قسمت اول

برخوردار بودند (اسپر بخشی است که بر فراز ستون ها قرار دارد و شامل کتیبه و طره است) . از آن جا که ستون نه تنها وظیفه دوش کشیدن بار را به جای دیوار به عهده دارد بلکه از اصلی ترین عناصر بصري و تزئینی بنا است به همین جهت است که نامگذاری نظام یا سبک معماری یونانی بر اساس نام ستون ها مربوط است . در میان ستون های مختلف معماری یونانی سه شیوه اصلی از همه بارز تر است.

- 1 (شیوه دوریسی (Doric))
- 2 (شیوه ایونیاپی (Ionic))
- 3 (شیوه قرنتی باکورنتی (Corinthian))

الف) شیوه دوریسی : منتسب است به ناحیه دوریس واقع در یونان که از 630 ق م رواج یافت از ویژگیهای بارز این شیوه باید سادگی و صلابت ساختمانی مستطیل شکل و ستوندار را ذکر کرد. سر ستون های شیوه دوریسی قطور و مدور با شیارهای عمودی هستند این ستون ها در قسمت بالا به پیشانی ساده و کم نقش ختم می شوند بر فراز این پیشانی (فرسب) کتیبه ای قرار دارد که توسط بخشهای مستطیل شکل با شیارهای موازی که ریتم ستون هارا تاکید می کند ، به سطح چهار گوش تقسیم می شوند ، قرار گرفتن متناوب این سطوح در کنار هم در کتیبه بنا خود چون عنصری تزئینی ، یکنواختی فرسب و کتیبه را جبران می کند نسبت ارتفاع به قاعده ستون 4 به 1 است .

از نمونه های مرتبط با این دوره از معبد هرا در الیمپ ، معبد آپولو در کورنیت ، با سیلکای پستوم ، زئوس در المپیا و پارتنون که به سبک دور یک ساخته شده اند را می توان نام برد .

ب) شیوه ایونیاپی: منتسب است به سرزمین ایونیه واقع در ساحل غربی آسیای صغیر در ستون های ایونیاپی عناصر تزئینی بیشتری حضور دارند خصوصاً بخش طوماری و بالشتکی سر ستونها به یکباره هویت بصري بنا را دگرگون می کنند ، تغییر ضخامت در این ستون ها کمتر از ستون های دوریسی است و بیرون نشستگی طوماری سرستون نیز عاملی است که ضخامت ستون ها را یک دست تر نشان می دهد ، کلاً ستون های ایونیاپی باریکتر و بلند تر از ستون های دوریسی هستند این ستون ها به سبب زیبایی و ظرافت بزودی مقبولیت عام یافتند و هم اکنون نیز در ساخت بناهای کلاسیک به کار می رود این ستون ها بر خلاف دوریک که سمبل مرد است ، سمبل زن است نسبت ارتفاع به قاعده ستون 9 به 1 یا 10 به 1 است.

ج) شیوه کرتنی: منتسب است به ناحیه قرنت در جنوب شرقی بخش مرکزی یونان که در سده پنجم ق. م توسط کالیمیا خوس ابداع شد. ویژگی آن سر ستونی است به شکل کاسه زنگ رد به بالا، با آرایش برگ کنگری به گرد آن است. بدنه این ستون از دوریک بلندتر و باریکتر است ولی قطر آن مانند ایونیک تا بالا تغییر نمی کند. بهترین نمونه این شیوه معبد زنوس در شهر آتن می باشد این سر ستون ها بیشتر به عنوان یک المان تزئینی کار برد دارد و حجاری های بیکره های مختلف در ستون های این شیوه دیده می شود. علت به کار گیری شیوه کرتنی که سر ستون تزئینی آن از تمام جوانب دید یکسانی دارد آن است که در شیوه ایونیک گوشه ها برای معماران معابد دید نداشت و مشکل ساز بود، سر ستون کرتنی کمال مطلوب یونان بود.

معماری در دوره های مختلف هنر یونان بدین شرح است:

الف) معماری هندسی: نخستین آثار بدست آمده از تمدن یونان مربوط می شود به معابد دوره هندسی، این معابد دورستونی و باریک و بلند هستند مثلاً معبد هرا در پستوم.

ب) معماری دوره کهن: آثار معماری در این دوره با استفاده از قطعات بزرگ سنگ و بدون ملات و در مراحل اولیه با ستون های چوبی و سقف چوبی، دیوار آجری می بود و تنها از سنگ برای پی استفاده می شد. از آثار متعلق به این دوره به ذکر دو پرستشگاه دوریسی یکی هرا در المپ و دیگری آپولون در قرنت و همچنین دو بنای ایونایی اولی پرستشگاه آرمیسیس در شهر افسس و دومی گنج خانه نذورات در دلفی اکتفا می کنیم.

نکته: در بنای گنج خانه نذورات از کاربایتید (ستون هایی به شکل انسان) استفاده شده است

ج) معماری دوره کلاسیک: این عصر دوران ثبات و شکوفایی اوج هنر یونان است. معماری این دوره به رهبری فیدیاس به اوج رونق و کمال رسید در معماری کلاسیک تلاش شده که ابعاد و اندازه ها (با توجه به نسبت های طلایی) رعایت گردد. برای مثال اگر طول یک بنا به میزانی خاص است عرض آن نیز ملزم است مضربی خاص از طول باشد در نتیجه با توجه به استفاده از نسبت های مشابه بناها مشابه یکدیگر ساخته شدند، رهبری اجتماعی این دوره به عهده فردی به نام پریکلس است با رهبری او و فیدیاس مجموعه آکرو پلیس ساخته می شود مجموعه بناهای آکروپول در عصر کلاسیک از سنگ مرمر سفید ساخته شده است که با بست های فلزی به هم وصل شده اند و نهایتاً کل مجموعه به صورتی یکپارچه به نظر می رسد، این مجموعه سمبل دولت آتن می باشد. مجموعه آکروپول بناهای زیر را شامل می باشد:

(1) معبد پارتنون: مهمترین بنای مجموعه که برای الهه آتنا (خدای پیروزی) ساخته شده است، این معبد می باشد. معمارانی چون کالیکراتیس و ایکتینیوس، این بنا را با سنگ مرمر سفید به شیوه دوریک ساختند بنای دورستونی برخلاف دیگر معابد که شش ستون در جلوی آن ها هست، هشت ستون و در طول دوازده ستون دارد. در این بنا دوشیوه دوریک و ایونیک تلفیق شده است، اما دوریک غالب تر است. در نما ستون های کناری دارای ضخامت بیشتری هستند و ستون ها انحنای ملایمی به درون دارند و فاصله میان آن ها یکسان نیست، علت این امر جلوگیری از خطای دید است.

(2) دروازه پروپالایا: دروازه پروپالایا که ساخت آن 5 سال طول کشید بوسیله نسیکلِس ساخته شده است.

(3) معبد آتنا: به شیوه ایونیک می باشد و نخستین بنایی است که به این شیوه ساخته شده است.

(4) معبد ارختوم: این بنا که به سبک ایونیک ساخته شده است، از نظر پلان با تمامی معابد یونانی فرق می کند و علت آن ناهمواری زمین زیر بنا و عملکرد چندگانه معبد است. نمای جنوبی بنا به رواق دوشیزگان معروف است که از شش پیکره زن که بر پایه ای بلند نصب شده اند و سقف رواق را بر سر خود حمل می کنند تشکیل شده است. از دیگر بناهای این دوره از معبد زئوس در المپیا و معبد آپرونه ای شکل مارماریا در دلفی می توان نام برد. نکته: تئولوس معبدهای دایره ای شکل گنبد دار یونانی را گویند.

(ج) معماری هلنیسم: پس از به قدرت رسیدن اسکندر حوزه تمدن یونانی بسیار گسترش یافت. اسکندر و جانشینانش تمایل داشتند فرهنگ و تمدن یونانی و به ویژه ظواهر هنر کلاسیک را به دیگر ملل تحمیل کنند، از آن جا که قدرت حکومت مرکزی و تعداد هنرمندان یونانی اجازه این کار را می داد در ساخت بناها و آفرینش آثار هنری بیش از آن که هنر حقیقی یونانی ایجاد شود، شبه هنری ماکت گونه از آن پدید آمد، و به همین خاطر به این سبک، سبک هلنی یا یونانی مآبی می گفتند و ویژگی های مهم هنر این دوره مقیاس بزرگ و گسترش استادانه فضاهای درونی بناها می باشد، مهم ترین نوآوری هلنیایی حذف محدودیت مقیاس در ترکیب بندی های هندسی منظم بود که معماری آن را از معماری یونانی متمایز می دهد. در این دوره نقطه عطف های متریکی متداول از رونق افتاد و قواعد درجه بندی شده، معیار تناسباتی گردید که هیچ مقیاس و ابعاد معینی نداشتند و به راحتی قابل انطباق با هر وضعی و موقعیتی بودند.

از آثار مهم این دوره معبد آپولون، معبد زئوس در پرگاموم و تئاتر اپیداروس و... می باشد. تئاتر اپیداروس اولین فضای مخصوص، تئاتر می باشد که سرگشاده می باشد و به سبک کلاسیک در دوره هلنی ساخته شده است. (تئاترها ابتکار یونانیان بودند، البته قبلاً مینوسی ها آن را بوجود آورده بودند.)

در معماری یونانی خانه ها دارای حیاط مرکزی و به صورت درون گرا بودند، کمتر توجه به ساخت کاخ و آرامگاه می شده است، بلکه این بناها جنبه دینی و کاربرد داشتند. شهرها دارای نقشه های منظم و خیابانها شبکه مانند بودند. در شهرسازی یونانی شبکه شهری در شهر میلتنوس به وسیله هیپوداموس باب گردید تا قبل از آن و در بسیاری از بافت های شهری تاریخ معاصر بافت ها به صورت اندام وار، ارگانیک شکل گرفتند.

معابد در این دوره مبتنی بر سه بخش: مقصوره، پیش تالار و پیشخوان بودند. نما نیز دارای سه قسمت اصلی: (1) صفا پله دار (2) زیر ستون (3) اسپریا پیشانی نام بود.

این معابد با تعداد ستون های نمای ورودیشان نامگذاری می شدند. مانند چهار ستونی - پنج ستونی - و... هشت ستونی قربان گاه فضایی شبیه اجاق بود که بر روی صفا ای بلند از سنگ ساخته شده بود و محل قربانی حیوانات بود و جایگاهش معمولاً در مقابل در ورودی بود.

یکی دیگر از بناهای یونانی بنای گنج خانه ها بود این بناها، بنایی دولتی بودند که عملکرد آن ها نگهداری اشیاء در کنار پرستشگاهها بود/ اگر میدان عمومی شهر بود و ادون بناهای مخصوص برگزاری مراسم و محافل و مسابقات ادبی یونانیان

بود. در کل معماری یونانی معماری حجمی است، بنای یونانی به مثابه پیکره ای است که توسط یک پیکره تراش ساخته شده

است، نقش برجسته دوریک شامل تک نقش های ساده کوچک در داخل چهار گوش های تزئینی افریز و در نظام ایونایی مشتمل بر نقش برجسته های پیوسته و پرتفصیل در سطح گسترده تر کتیبه سراسری ساختمان می باشد.

تست های فصل هفتم (هنر یونان)

1- کدام سرستون یونانی از هر چهار طرف دید یکسانی دارد ؟

- 1) کورنتی   2) هندسی   3) اژه ای   4) ایونی

پاسخ: گزینه 1 صحیح است . در مورد سر ستون ایونیک مسئله دید گوشه ها برای معماران معابد مشکلی بود که به کار گیری شیوه کورنتی که سر ستون تزئینی آن از تمام جوانب دید یکسان دارد حل شد .

2 . کدام ویژگی معبد پارتنون است ؟

- 1) استیل ده تایی   2) شاهکار معماری دوره آغازین یونان

- 3) قرار گیری در مجموعه آکروپولیس   4) مصالح اصلی آجر و گچ

پاسخ: گزینه ((3)) صحیح است .

3 . تصویر داده شده کدام یک از معابد یونان را نشان می دهد ؟

- 1) آرتیمس

- 2) پوسیدون

- 3) اکروپولیس

- 4) پارتنون

پاسخ گزینه ((4)) صحیح است ، یکی از مشخصه های پارتنون آن است که بر خلاف دیگر معابد یونانی که شش ستون در نمادی اصلی دارند دارای 8 ستون است .

4 . مقیاس بزرگ و گستر دگی فضایی درونی ویژگی معماری کدام دوره یونانی می باشد ؟

- 1) هلنیسم   2) کلاسیک   3) آغازین   4) آرکانیک

پاسخ گزینه ((1)) صحیح می باشد

5 - معبد پارتئون با شیوه ی در زمان.....و در.....ساخته شد.

1 (کلاسیک یونا ن- پریکلس - یونان) 2 (کلاسیک روم - آگوستوس - رم

3 (کلاسیک یونا ن- آگوستوس - رم) 4 (رومانسک - ژوستی نین - بیزانس

پاسخ گزینه ((1)) صحیح است .

6 . پلان کدام معبد با تمامی معابد یونانی تفاوت دارد ؟

1 (آرتیمس) 2 (ارختنوم) 3 (آپولون) 3 (آتنا

پاسخ : گزینه ((2)) صحیح است .

فصل هشتم : هنر روم

تمدن روم

بخش اول – هنر اتروریا: یک نظریه بر آن است که اتروریاییها در قرن 8 ق.م یا قبل از آن از آسیای صغیر به ایتالیا مهاجرت کرده بودند و نظر دیگر اینکه ایشان از گروه نژاد های کام متفاوت ایتالیایی و خاور زمینی به وجود آمده بودند ، مسلم اینست که اتروریاییها با مهارت و دقتی که در فلز کاری و سفالگری داشتند بساط ثروت و قدرت خود را گسترده و شهرهای خود را با اصول شهر سازی و مهندسی همراه با استحکامات و گورستانهای عمومی وخیابانها و جاده های

ستانی بر پا ساختند و حکومتی مقتدر با فرمانروایان مستبد به وجود آوردند که توانستند در مدت چند قرن با

رومیان نیرومند که با گذشت زمان قدرت و استیلاي روز افزون می یافتند مقابله کنند

در قرن پنجم ق.م فرهنگ و هنر اتروریا به اوج خود رسید و از آن پس رو به انحطاط گذارد و از قرن چهارم ق.م رومیان شروع به سرکوب کردن و عقب راندن ایشان از پاره ای شهرها کردند و در قرن دوم و اول ق.م بود که حکومت و تمدن اتروریایی در برابر سلطه همه جانبه رومیان از پا در آمد و هنر اتروریایی نیز در هنر رومی مستهلک شد .

معابد عظیم غیر سنگی (زیرا استفاده از سنگ را به دلایل دینی در معماری معابد خود جایز نمی دانستند) قبور بزرگی که با نقاشیها تزئین شده اند، مجسمه ها ، سنگهای مزار ، اشیاء سفالین و آثار مختلف مفرغی و آلات زرین از جمله آثاری است که مربوط به این عصر می باشند و بر اثر کاوش های متعدد کشف شده اند آن چه در این تمدن نوظهور و بدیع است، محتوای خشن ایتالیا یی آن آثار می باشد و مابقی انعکاس هنر یونان است ، اهالی اتروسک ضمن تقلید از هنر سایر کشورها خود شخصاً دارای سلیقه ای خاص بودند که در اغلب آثار هنری آنان منعکس می باشد به بیان دیگر در اتروسک مکاتبی تاسیس شد که محصولات آنها با این که عموماً تقلید از سبک یونانیان بود ولی به وضوح سلیقه و ذوق اتروری در آن مشاهده می گردید .

اتروریها استاد فنون مهندسی و طراحی شهری و نقشه برداری بودند آنها روش های پل سازی و احداث دژها و فاضلاب و آب روها را به رومیان آموختند از آثار فراوان آنها تنها دروازه آگوست در پروجا که متعلق به قرن دوم قبل از میلاد است بر جای مانده است .

قسمت عمده نقاشی اتروریایی که نسبتاً زیاد نیز هست ، بر جای مانده که عبارت از نقاشی دیواری مقابر می باشد که بیشتر آنها در گورستان شهر تارکوینی بر جای مانده است . پیکره تراشی اتروریایی که اکثر در درون تابوتها و صندوقچه های خاکستر کشف شده است از خاور، یونان و تقلید شده است.

هنر رومی ها: قدرت روم پس از اتروسکها بر ایتالیا حاکم و جانشین ایشان شد ، اقوام ستیزنده ایتالیا را مطیع حکومت واحد روم گردانید و سر انجام ملت های اروپایی غربی مدیترانه و خاور نزدیک را در زیر پرچم امپراطوری روم گرد آورد . نیروهای عمده روم در جهت کشور گشایی و کشور داری به کار گرفته شده بود و کشور گشایی راه را برای اشاعه تمدن رومی باز می کرد هنر رومی با آن که در آغاز تحت تاثیر هنر اتروریها و هنر یونانی بود ، ویژگیها و صفات متمایز کننده خود را بدست آورد .

رومیها اولین ملتی بودند که به مدون کردن کامل وقایع روز به روز مملکت خود ممالک همجوار پرداختند تاریخ مضبوط روم باستانی را در سه دوره پادشاهی ، جمهوری و امپراطوری تقسیم و هنر معماری آن را بر همین اساس تقسیم بندی کرده اند

1) دوره پادشاهی : (753 ق.م تا 510 ق.م) که جنبه افسانه ای دارد و فرمانروایان مستبد در راس قدرت بودند

2) دوره جمهوری : (510 ق.م تا 27 ق.م) دو نفر کنسول برای مدت یک سال از طرف مردم انتخاب می شدند ، اوج هنر این دوره در تندیس سازی می باشد ، رومی ها علاقه فراوان در شبیه سازی چهره ها در نقش برجسته و پیکر سازی داشتند و این در تضاد با رسیدن به کمال مطلوب یونانیان بود و از این جا هنر رومی از هنر یونانی متمایز گشت . در این دوره با توجه به اختصاص داشتن این دوره به کشور گشایی و تحکیم امپراطوری در قلمرو گسترده خود همچنان هنر هلنیسم در این دوره بر جای مانده بود . معماری این دوره بیشتر متوجه شهر سازی و برنامه ریزی شهری بود و در مقابل ، معابد موضوع خاصی برای رومیان نبودند . موضوع اصلی در معماری این دوره ساختن ساختمانها و ابنیه بزرگ عمومی بود

فونانا ویریلیس یکی از بناهای مهم این دوره می باشد که این بنا در قرن دوم ق.م در شهر رم ساخته شده است . تفاوت این معبد با معابد یونانی (که بعدها الگوی ساخت باقی معابد شد) در این است که :

- در معبد رومی مقصوره اصلی معبد به اندازه کل معبد است
- بر خلاف معابد یونانیان با آن که معبد دور ستونی به نظر می رسد اما دور ستونی نیست بلکه ستونها در دیواره مقصوره تعبیه شده اند .
- مقصوره به سه بخش تقسیم نشده است بلکه فضایی واحدی است.
- با آنکه یونانیان بیشتر به نمای بنا توجه داشتند رومیان به فضای داخل معابد اهمیت بیشتری می دادند.

- ساختن معابد بر سکو (صفه) و تاکید بر مسیر محور ورودی بوسیله پله هایی که به رواق مقابل منتهی می گردند از خواسته‌های معماری رومی بود ، زیرا پیکره وار بودن بناها را کاهش می داد و این بر خلاف نظر یونانیان بود .
معبد سیبول : این معبد در قرن اول ق.م در شهر تیوولی بنا شده است در وهله نخست بنا مانند یک ساختمان گنبدی شکل کورتتی به نظر می رسد اما سر ستون های کورتتی آن بر خلاف معابد یونانی یکپارچه هستند دیوارهای این بنای دایره ای شکل از بتن ساخته شده است و در کتیبه آن بر خلاف کتیبه های یونانی که مزین به پیکره بود از حلقه های گل که مورد علاقه رومیان بود استفاده شده است .

نکته: رومیان بتن را از اختلاط آهک ، آب و خاک آتشفشانی بدست می آوردند و با اختراع بتن امکان گسترش فضا به رومیان داده شد از این روم معماری رومی ، معماری فضا سازی نام گرفت .

در این دوره فوروم هایی در روم ساخته شد مانند فوروم روم و پمپئی (فوروم شامل مجموعه میدانی با فضای باز می باشد که اطراف آن را ستون فرا گرفته است و محل اجتماع عمومی و داد و ستد بود در واقع مرکز فعالیت های دینی ، بازرگانی و اداری بوده و قلب تپنده شهر به شمار می رفت).

شهر مدفون پمپئی که در زیر لایه های آبی از گدازه های آتشفشانی رفته بود ، محل خوشگذرانی مردم روم در روزهای تعطیل بود . در این فوروم بناهای طاق تیبریوس ، پرستشگاه ، بازار ، تالار انتخابات ، شورای شهر (کوریا) ، معبد آپولون ، باسیلیکا ، معبد ژوپیتر ، حمام و کهن ترین آمفی تئاتر ها واقع است .

(3) دوره امپراطوری : (27 ق.م تا 395 م) : در این دوره ساختن بناهای چند طبقه به صورت بلوکهای آپارتمانی متداول شد که از ویژگیهای این بناها برون گرایی آن ها می باشد .

نکته : دستگاه عمارت : این نوع خانه برای اقامت مردم عادی بود (مثل آپارتمانهای امروزی) فضاهای آن در اطراف حیاط مرکزی قرار داشت طبقه پایین مغازه و میخانه رو به خیابان بود و بقیه طبقات محل زندگی مردم عادی بود که اکثرًا اجاره نشین بودند ، طبقه های پایین از آب لوله کشی استفاده می شدند و مخصوص افراد مرفه تر بودند .

نکته : ویلاها مانند ویلاهای امروزی محل زندگی افراد متشخص جامعه بود .

در این دوره به علت توانایی و قدرت حاکم ساختمانهای بزرگی ساخته شد از جمله آنها کولو سنوم می باشد که عملکرد آن همانند آمفی تئاتر بود ، این بنا در سال 80 میلادی ساخته شد که پنجاه هزار نفر را در خود جای می دادپلان بنا بیضی شکل بود که قطرهای آن 190 و 165 متر بودند ، ارتفاع آن 48 متر بود ، نما از سنگ بدون ملات بود که با بست

بهم مرتبط می شدند ، در هر طبقه از یک نوع ستون به ترتیب از پایین به بالا دوریک ، ایونیک ، کورنتی و رومی (استفاده شده است ، در این بنا از طاق گهواره ای عادی و مختلط استفاده شده است نکته: پلان تالار نمایشخانه ها به صورت نیم دایره و آفمی تئاتر های ورزشی به شکل بیضی بودند .

نکته: نخستین نمایشخانه در پمپئی در 550 ق.م به نام نمایشخانه روم ساخته شد تجربیاتی که رومیان از به کار بردن ساروج مخلوط با خرده سنگ در بنای ساختمانهای سنتی و استفاده از هلال و طاق های قوسی برای پوشش دهانه های بزرگ کسب کرده بودند ، آنان را به مقام مهندسین ومعماران تراز اول در سطح جهانی رسانید و به آنان امکان داد که برای نخستین بار در تاریخ معماری فضاهای وسیع سر پوشیده ای را بدون استفاده از ستون های میانی در داخل ساختمان به وجود آوردند .

نکته : آپولودو معمار و مهندس عصر امپراطوری ، آثار زیادی از بندر و بازار گرفته تا خانه های اجاره نشین و پل های آبرسان و حمام و آبگرمهای بهداشتی و نمایشخانه را بوجود آورده است .

بنای مشهور پانتئون در روم یکی از برجسته ترین نمونه های حاصل از این تجربیات است ، این معبد در سال 118 میلادی و در زمان امپراطور آدریانوس ساخته شد. پلان دایره ای شکل بنا استوانه بزرگی را نشان می دهد که به وسیله گنبدی با انحناي خفیف پوشیده و ایوان ورودی عمیقی در مدخل آن تعبیه شده است . درون معبد فضای گنبد دار با عظمتی است که بر خلاف آنچه که در انحناي خفیف گنبد از بیرون می نمایاند .

در داخل نیمکره کامل است . دهانه مدوری که در راس گنبد می باشد نور فضای درونی را تامین می کند .

نکته : گنبد این بنا ، بزرگترین گنبد جهان به شمار می آید .

با سیلیکا از ابتکارات رومیان بود با پلانی مستطیل شکل و شامل دو یا چند مذبح نیم دایره ای ، مدخل ورودی بنا در یکی از ضلعهای طولی قرار داشت ، سبک با سیلیکا سه بخشی یا هفت بخشی بود . با سیلیکا یا تالار شهر برای انواع فعالیت های شهری و سیاسی از جمله داد گاههای امپراطوری مورد استفاده قرار می گرفت (با سیلیکا تقریباً معادل آگورای یونانی بود)

باسیلیکای اولپیا : در سال 112 م این بنا ساخته شد ، در یکی از مذبح های اولپیا زیارتگاه آزادی به منظور آزاد ساختن بردگان ، قرار دارد .

طاق نصرت ابتکار خاص رومیان بود مهمترین طاق نصرت سپیتموس ، تیتوس و تراژن است ، طاق نصرت تیتوس یک طاق بزرگ در وسط دارد که این بر خلاف شکل ظاهری بقیه طاق هاست که یک طاق بزرگ و دو طاق کوچک در طرفین دارند . این طاق نصرت ها برای بزرگداشت امپراطور سرداری نام آور یا یادبود پیروزی های ملی ساخته می شد .

ستون های یاد بود : سابقه آن به قبل از روم می رسد اما ستون های یاد بود روم ، با بقیه جاها فرق دارد ، با وجود عدم تشابه در شکل و فرم از نظر عملکرد مشابه و بی تاثیر نیست ، از ستون های یاد بود ، ستون تراژن را می توان نام برد .

حمام رومی : حمام روم جنبه تقدس داشته و دارای کتابخانه ، باغ ، ورزشگاه و بود مانند حمام کار کالا در روم .

و اما آبروها از شاهکارهای مهندسی و معماری در روم باستان است مانند آبروفون دوگارد در قرن اول قبل از میلاد در شهر نیس فرانسه .

در اواخر دوره امپراطوری ساختن کاخ های بزرگ و مستحکم رواج یافت از جمله کاخ دیوکلیسن ، از ویژگی مهم این کاخ استفاده از قوس تکیه کرده بر ستون برای نخستین بار در کاخ است ، حیاط کاخ ستون دار است و اهمیت این کاخ در نوع سنتوری آن است که با یک طاق در وسط آن به صورت سنتوری شکسته در آمده است .

هنر پیکر سازی در این دوره خواستار نمایش عظمت است و تک چهره سازی ، هنر این دوره است که شبیه سازی در آن بسیار مورد توجه قرار گرفته است .

تست های فصل هشتم : (هنر روم)

1 . کدام بنای رومی تالار شهر و محل انجام فعالیت های شهری و سیاسی بوده ؟

- 1 (آگورا) 2 (آتریوم) 3 (باسیلیکا) 4 (دوموس)

پاسخ گزینه ((3)) صحیح است .

آگورا میدان عمومی شهر در یونان بوده است – آتریوم دهلیز گشاده می باشد و دوموس، خانه های اعیانی رومی است .

2 . پیدایش گنبد در معماری مربوط به کدام تمدن می باشد ؟

- 1 (روم) 2 (بیزانس) 3 (ایران) 4 (رنسانس)

پاسخ گزینه ((1)) صحیح است .

3 . تصویر داده شده مربوط به کدام یک از بناهای روم قدیم می باشد؟

- 1 (پانتئون) 2 (باسیلیکای کنستانتین) 3 (کلوسئوم) 4 (طاق تیز)

پاسخ گزینه ((3)) صحیح است .

4 . ساخت آبروها یکی از شاهکارهای کدام تمدن است ؟

- 1 (آشور) 2 (روم) 3 (مصر) 4 (یونان)

پاسخ گزینه ((2)) صحیح است .

5 . در نظر یونانی ها و رومیهای عهد باستان تعیین فاصله بین ستون ها بر مبنای چه بوده است ؟

- 1 (ارتفاع ستون) 2 (شعاع ستون) 3 (قطر ستون) 4 (سرستون و پا ستون)

پاسخ گزینه ((4)) صحیح است .

6 . اساس معماری کدام تمدن بر جزر و قوس و آجر بنا شد؟

- 1 (روم باستان) 2 (مصر) 3 (بین النهرین) 4 (یونان)

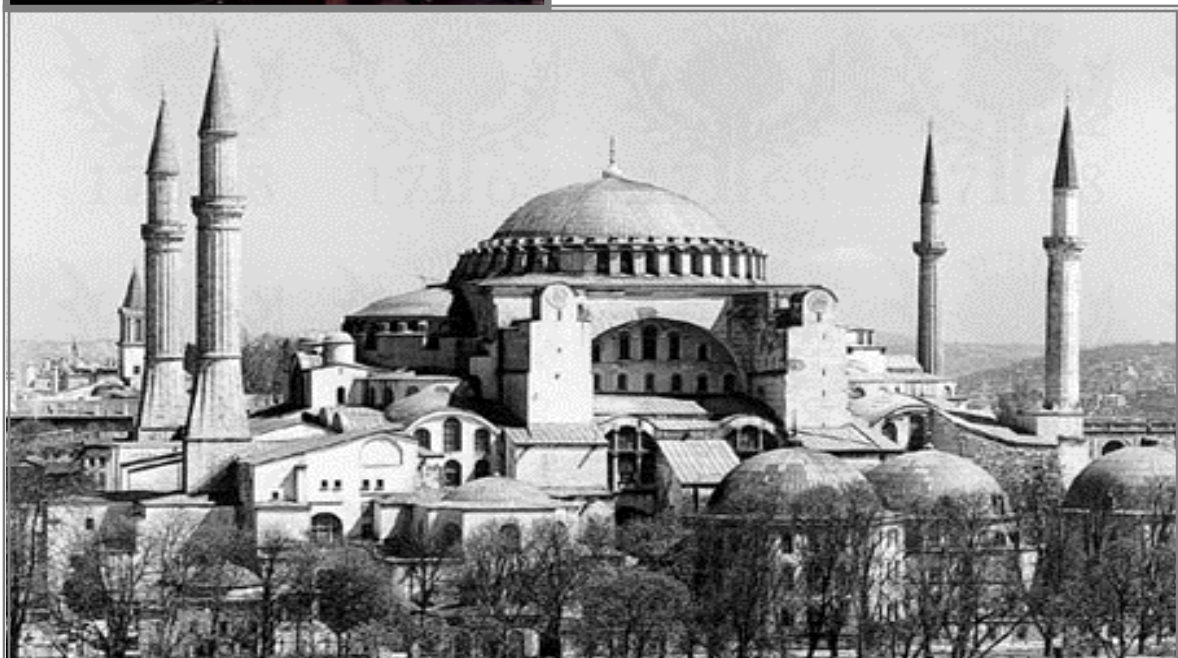
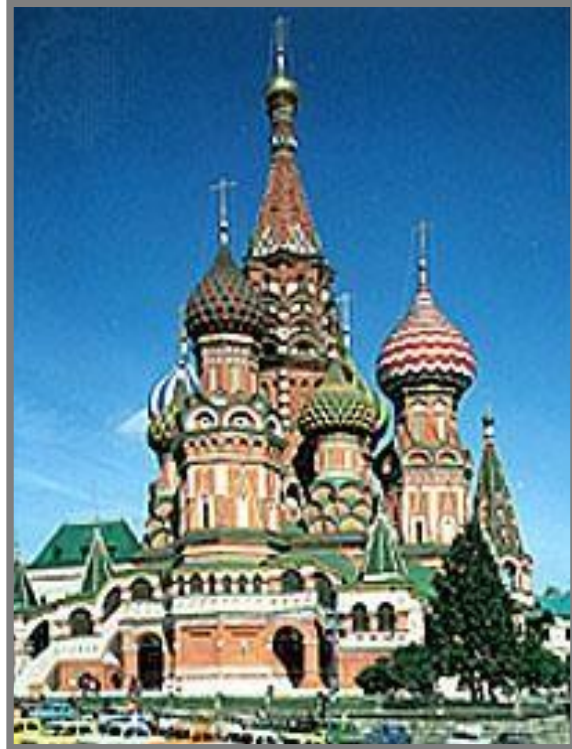
پاسخ گزینه ((1)) صحیح است .

تاریخ معماری / قسمت اول 79

9

دانش

فصل نهم : هنر صدر مسیحیت و هنر بیزانس

هنر صدر مسیحیت و هنر بیزانس:

روم کشور پهناوری بود که امپراتور آن کنستانتین کبیر در سال 324 میلادی تصمیم گرفت تا پایتخت آن را به شهری به نام بیزانس که در حدود قرن 8 ق م توسط یونانیان بنا شده بود، انتقال دهد. شش سال طول کشید تا بالاخره در سال 330 میلادی بیزانس که از آن پس به نام کنستانتین کبیر، کنستانتینوپل (Constantinople) یا قسطنطنیه نامیده شد به عنوان پایتخت جدید گشایش یافت، هنوز صد سال از این انتقال نگذشته بود که امپراطوری عظیم روم به دو قسمت روم شرقی و غربی تقسیم شد. امپراطوری غربی بزودی در معرض تاخت و تاز قبایل مختلف قرار گرفت و هنوز قرن ششم پایان نگرفته بود که دولت مقتدر روم شرقی توانست در حدود 1000 سال به حیات خود ادامه دهد، از طرفی جدایی باعث انشقاق دینی نیز شد چنان که عالم مسیحیت به دو کلیسای غربی یا کاتولیک و شرقی یا ارتدوکس تجزیه شد.

در مبحث حاضر دو موضوع بطور جداگانه بررسی می گردد یکی هنر صدر مسیحیت است که شامل کلیه آثار است که پیش از جدا شدن کلیسای ارتدوکس برای مسیحیان و توسط مسیحیان ساخته شد یعنی تقریباً پنج قرن نخست از مبداء تاریخی مسیحی.

موضوع دوم هنر بیزانسی است که دلالت بر هنر روم شرقی میکند و مسلماً ریشه هایی از هنر شرق دارد و اصطلاحاً خاور ما ب است.

هنر صدر مسیحیت: این که نخستین آثار هنر مسیحی در کجا و در چه زمانی و توسط چه کسی به وجود آمد بر کسی روشن نیست چرا که قبل از فرمانروایی کنستانتین که مسیحیان باید مخفیانه عبادت می کردند. لذا احتما در خانه های خصوصی ثروتمندان و یا در پرستشگاه های مخفی به عبادت می پرداختند، آثار زیادی از آن دوره در دست نیست اما با ارزشترین آثار این دوره مقابر دخمه ای یا کا تا کومب ها هستند این مقابر که به عنوان گورستانهای پنهانی برای دفع مردگان مسیحی به کار می رفتند به صورت شبکه ای گسترده از دالانهای بسیار باریک و اتاقهای زیر زمینی در رم و دیگر شهرها بودند به علت هوای سنگین از تعفن اجساد و رطوبت زیاد، روشنایی بسیار کم از چراغهای روغنی استفاده می کردند بنا بر این نقاشی های روی دیوارهای مقابر کم ارزش و غالباً در مورد صلیب و صحنه های برگرفته از کتاب عهد عتیقند مسیح در این دوران به هیات چوپان نیکوکار است در حالی که پس از رسمی شدن دین حالت

امپراطوري به خود گرفته است سبک نقاشی این مقابر امپرسو نیسم شتابان و طرح گونه است ، کاتا کومب ها در دوران آغاز مسیحیت به عنوان پناهگاه و مخفی گاه برای مسیحانی که از دست حکومت می گریختند استفاده می شد و شامل گذرگاهها و مداخل مخفی در چند منطقه شهر بود ، در دیواره های مقابر دخمه ای تو رفته به عنوان محل دفن مردگان قرار داشت که به آنها لوکولوس می گفتند و نیز معموا اناقهای کوچک به نام کوییکولوم به عنوان نماز خانه تدفینی در دیوارها ساخته می شدند که تاق بندی متفاوتی داشتند .

از نمونه های مقابر دخمه ای می توان از مقبره دخمه ای کالیکتوس نام برد که در رم واقع است . پس از آن که کنستانتین دین مسیحیت را به رسمیت شناخت دیگر نیازی به عبادت در مخفی گاه نبود لذا لزوم بر افراشتن ساختمانهای بلند و باشکوه یعنی کلیساهایی که قابل رویت از دور دست ها باشند احساس شد ، کنستانتین با تمام قدرت و استفاده از کلیه وسایل به کار ساختن کلیسا ها مشغول شد بطوری که در فاصله چند سال تعداد زیادی کلیساهای عظیم در سر تا سر کشور از جمله روم و قسطنطیه بر پا باشد ، ساختمان این کلیساها با نام ((باسیلیکا)) یا کلیسای مستطیل شکل صدر مسیحیت خوانده شد .

شکل و فرم کلیسا قابل مقایسه با یک با سیلکا بود با این تفاوت که ستونهای گرداگرد محوطه داخلی فقط در خطی طولی به کار گرفته شده اند و در دید کلی پنج دالان پدید آورده اند که صحن اصلی کلیسا را منتهی به محراب می کند و از نظر فضای حرکت را به سوی نقطه انتهایی (محراب) را افزایش می دهد . علاوه بر این تعداد محراب های رومی در اینجا تقلیل یافته است و تنها یک محراب در سمت شرق تعبیه شده است . همچنین بازوهای بیرون زده از بدنه اصلی در انتهای بدنه از مشخصه معماری مسیحی است که بعدها در روند تکاملی کلیساها شاهد تغییر مکان این بازوها به قسمت مرکزی پلانها خواهیم بود .

متأسفانه هیچ یک از کلیساهای آن دوران به صورت نخستین خود بر جای نمانده است و فقط نقشه ساختمانی بزرگ ترین کلیسای کنستانتینی یعنی کلیسای سن پیترو در رم با صحت و دقت کافی بدست آمده است ، این نوع کلیساها سقف چوبین داشتند ، نوع دیگر بناهای معماری مسیحی در زمان کنستانتین عبارت بود از بناهای گرد یا چند ضلعی گنبد دار ، این نوع ساختمان که قبل تر از این در معماری پانتئون نیز بکار گرفته شده بود ، بیشتر برای ساخت مقابر با عظمت یا آرامگاههای خانوادگی و نماز خانه هایی که به کلیساها می چسبند به کار رفت ، ممتاز ترین نوع آن آرامگاه کنستانتینا دختر کنستانتین بود که در آن تزئینات موزاییک کاری در به وجود آوردن فرم داخلی و تزئینات آن نقش مهمی دارد .

نقاشی و موزائیک کاری :

گسترش معماری مسیحی و ساخته شدن کلیساهای عظیم نیاز به پوشاندن دیوارهایشان را با نقاشی فراهم ساخت و بعد از آن موزائیک کاری جای نقاشی را گرفت .

موزائیک کاری که در اساس عبارت است از ایجاد نقوش با نصب کردن قطعات کوچک رنگی بر زمینه ای از گچ ، از دیر باز توسط سومریها برای تزئین بدنه ها به کار رفته بود ، که در موزائیک کاری صدر مسیحیت نیز به وفور استفاده می شده است البته در موزائیک کاری این دوران از جهت استفاده از مصالح ، با موزائیک یونانی تفاوت بود زیرا یونانیان از مرمَر رنگی مات استفاده می کردند ، در حالی که در صدر مسیحیت از شیشه های رنگی که شفاف تر و از لحاظ رنگی متنوع تر بود ، استفاده می شد .

از خصوصیات نقاشی این دوره اختصار در بیان مفاهیم و نشان دادن اشکال و همچنین نماد پردازی ، روایت از دو کتاب عهد عتیق و عهد جدید و سعی در القای عالم غیر مادی را می توان نام برد .

پیکر تراشی: در این دوره این هنر مقام پائین تری داشت ، مسیحیان به پیکره های آزاد ایستاده بد گمان بودندو آنان را بتهای دروغین قبل از مسیحیت می دانستند . پس در این دوران تا حدودی نقش برجسته رواج یافت و حتی در نقش های حکاکی شده هم به دلیل نص صریح کتاب مقدس مبتنی بر تحریم حک کردن تصویر از به تصویر کشیدن انسان در اندازه طبیعی به شدت دوری می جستند .

در این دوران تنها برای معماری ارزش قائل بودند ، نوع آوری ممنوع بود . نوع آوری را فقط مختص خدا می دانستند سقفا اکثراً چوبی بود و به شکل شیروانی . نماها آجری و ساده بودند داخل بناها مملو از تزئینات بود و تقلید هنرمندان این دوره از سبک یونان و رم به صورت ضعیف و نا پخته بود . مسیر حرکت در این دوره به صورت خطی است .

برای انسانی که در آغاز مسیحیت زندگی می کند خدایی مورد پرستش است که در آسمان جای دارد.

مراحل طی مسیر صدر مسیحیت

بیزانس

همزمان با تقسیم امپراطوری روم به دو قسمت غربی و شرقی، بیزانس از دامن هنر صدر مسیحیت برخاست. تقریباً می توان گفت که هنر بیزانس از قرن ششم میلادی از هنر صدر مسیحیت که تا آن زمان شامل تمام سرزمین روم می شد جدا شد و در زمان ژوستی نین نه تنها به اوج خود رسید بلکه از آن زمان قسطنطنیه به عنوان پایتخت هنری روم شرقی نیز در آمد تا جایی که دوران فرمانروایی او نخستین عصر طلایی هنر امپراطوره شرق خوانده شد، اما عجیب این که غنی ترین گنجینه یادگارهای این عصر در شهر راونا در خاک ایتالیا کشف شده است نه در قسطنطنیه چرا که این هنر هنری است بر گرفته از آثار شرقی و سمبلیک.

راونا سالها پایتخت امپراطوران روم غربی بود، اما در سال 539 میلادی توسط یکی از سرداران بیزانسی به تصرف در آمد و با امپراطور شرقی متحد شد. از این پس راونا یکی از دژهای مستحکم بیزانس گردید. ژوستی نین بناهای عظیم زیادی در آن به پا کرد از زمان او به بعد ساخت کلیساهای گنبد دار با نقشه ای متمرکز در قسمت اصلی رواج یافت. مهم ترین کلیسای آن زمان ((سان ویتاله)) نام داشت که قاعده آن هشت ضلعی و گنبدی بر هسته مرکزیش استوار بود و به راحتی می توان آنرا ادامه سبک معماری آرامگاه کنستانتینا دانست، با این تفاوت که سان ویتاله بزرگ تر و از نظر تزئینات غنی تر و غرق نور بود. بیرون این کلیسا بسیار ساده و آجری، اما درون آن پر از تزئینات است.

دو نقش موزائیک شده مهم در این کلیسا وجود دارد یکی از این دو تصویر نشان دهنده ژوستی نین به همراه روحانیون و ملازمانش و دیگری مربوط به همسرش ملکه تئودورا و همراهانشان است که هر دو در حال شرکت در مراسم دینی هستند.

یکی دیگر از بناهای مهم راونا آرامگاه خانمی به نام گالاپالاکیدیا است آرامگاه وی که مدتی زمامدار راونا بود یک ساختمان صلیب گونه کوچک است. بازوهای این صلیب بسیار کوتاهند. پوسته آجری ساده و تزئین شده این آرامگاه، یکی از غنی ترین مجموعه های موزائیکی متعلق به هنر مسیحیت آغازین است. تمام قسمتهای داخل این بنا با موزائیک پوشیده شده است.

کلیسای بیزانس از نظر پلان به سه گروه تقسیم می شوند:

الف) پلان با سیلیکای محوری: پلان این بناها بسیار شبیه پلان با سیلیکایی است، تفاوت اساسی آن با باسیلیکا وجود محور عرضی ثانوی است که عمود بر طولی است و در نقطه ورودی اصلی قرار گرفته است.

ب) پلان مرکزی: منشاء این گونه بناها ساختمانهای رومی قدیمی است مانند کلیسای سان ویتالیه در راونا-

سن گریگوری - سانتا سرجموس - باکوس در استانبول

ج) پلان مرکزی و محوری: از ترکیب پلان محوری و مرکزی بوجود آمده است مانند کلیسای ایاصوفیه.

کلیسای ایاصوفیه: بنای معروف ایاصوفیه در قسطنطنیه بین سالهای 532 تا 537 میلادی توسط یوستینیانوس ساخته شد این کلیسای عظیم که طراحان آن آنتیموس و ایزید و روس بودند دارای گنبدی مرکزی به قطر بیش از 31 متر است که پشت بند آن دو نیمکره است که خود در هر پهلو بر یک تو رفتگی ستون دار کوچک قرار دارند. این بنا تحولی کاملاً نو در معماری آن دوره بود. نکته قابل توجه بنا چهل پنجره ای است که در قسمت زیر گنبد قرار گرفته است و نور بسیاری را در بنا بوجود آورده است به طوری که گویی گنبد با زنجیری از طلا از آسمان آویخته شده است این بنا که بعد از پانتئون دومین گنبد بزرگ جهان است، بر خلاف پانتئون که نیروها از خارج به طرف مرکز است، نیروهایش از مرکز به طرف خارج می باشد.

نکته: در ابتدا بناها گویا صوفیا به معنای حکمت مقدس نامیده می شد پس از تصرف قسطنطنیه به مسجد تبدیل شد و چهار مناره چهار گوشه آن اضافه شد، کمال آتاترک این بنا را به موزه تبدیل کرد.

از اواخر قرن نهم تا یازدهم را دومین عصر طلایی بیزانس نامیده اند، کلیسای ساخته شده در این زمان بیشتر محقر بوده و حالت زاهدانه داشتند مقطع این کلیسا به شکل صلیب یونانی یعنی صلیبی که بازوهای آن به یک اندازه اند، می باشد. این صلیب درون مربعی محدود می شود و در مرکز آن گنبدی قرار دارد، از نمونه های معماری این دوره کلیسای هوسیوس لوکاس در یونان را می توان نام برد که شامل دو کلیسای کاتولیکون و توتوکس می باشد.

یکی از بزرگترین و پر زینت ترین کلیساهای باقی مانده از دومین عصر طلایی بیزانس کلیسای سن مارکو در ونیز است. نقشه آن به شکل صلیب یونانی محصور در مربع با گنبدی در مرکز است اما در انتهای هر بازو هم گنبدی جداگانه دارد. در دومین عصر طلایی بیزانس معماری بیزانسی به همراه مذهب ارتدوکس در سرزمین روسیه رواج یافت در روسیه به علت فراوانی چوب نقشه اصلی بیزانسی دست خوش تغییر شد حتی گاه حالت محلی گرفت معروفترین آنها کلیسای سن بازیل در کنار کاخ کرملین مسکو است که در زمان فرمانروایی ایوان مخوف ساخته شده است و شخصیتی کام روسی دارد. گنبدها به تعداد زیادی افزایش یافته اند، در این جا به صورت عناصر مناره مانند ای که با کلاهکهای پر نقش و نگار و رنگارنگ پوشیده شده، در آمده اند و از دور به قارچ و توت فرنگی شبیهند.

نکته: کلیساهای دوره بیزانس اکثراً فاقد برج ناقوس هستند .

به طور کلی هنر بیزانس هنری است رسمی ، نیایشی ، باوقار ، نیرومند و نافذ . انتزاعی و سمبلیسم است خشک وبدون روح و بدون تحرك است ، متحدالشکل و یکنواخت است و عموماً آثارش جنبه مذهبی دارد و آموزشی و پند آموز است و هنر بیزانس هنری است غیر دنیوی ، غیر جسمانی و غیر واقع نما ، مخالف باز نمایی شباهت ، مخالف طبیعت گرایی و نو آوری و فردیت پرستی .

نسنهای مربوط به فصل نهم

1. قدیمی ترین موزائیک های بیزانس در کدام منطقه بدست آمده است ؟

- 1 (بین النهرین 2) چین 3 (شهر راونا 4) یونان

پاسخ گزینه ((3)) صحیح است .

2. وظیفه گوشواره ساسانی را در معماری بیزانس کدام یک انجام می داد ؟

- 1 (طاسچه 2) طاق قوسی 3 (ترنبه 4) نورگیر

پاسخ گزینه ((1)) صحیح است. انتقال تدریجی از بدنه چهار گوش متشکل از تاق ها به لبه مدور گنبد در این بناها به وسیله سه گوی های کروی شکل موسوم به تاسچه انجام می پذیرد و از این رو واحد ساختمانی چون گنبدی متکی بر تاسچه بنا می گردید . این ابداع باعث شد تا گنبدهای بلندتر و سبک تر از گنبد های قدیم بر روی شالوده ای گرد یا چند ضلعی منظم نصب گردید . پس از آن گنبد متکی بر تاسچه در معماری بیزانس عنصر و عاملی اساسی گردید .

3. در معماری بیزانس در جهت قرار گرفتن گنبد مدور بر یک صحن مربع از کدام راه حل بهره می برند ؟

- 1 (فیلیوش 2) طاسچه 3 (طاق بندی 4) گوشواره

پاسخ گزینه ((2)) صحیح است.

4. شاهکار هنر معماری بیزانس در روم شرقی در طراحی و ساخت کدام کلیسا جلوه گر است ؟

- 1 (سن بازیل 2) سنت صوفی 3 (سان آپولیناره 4) سان ویتاله

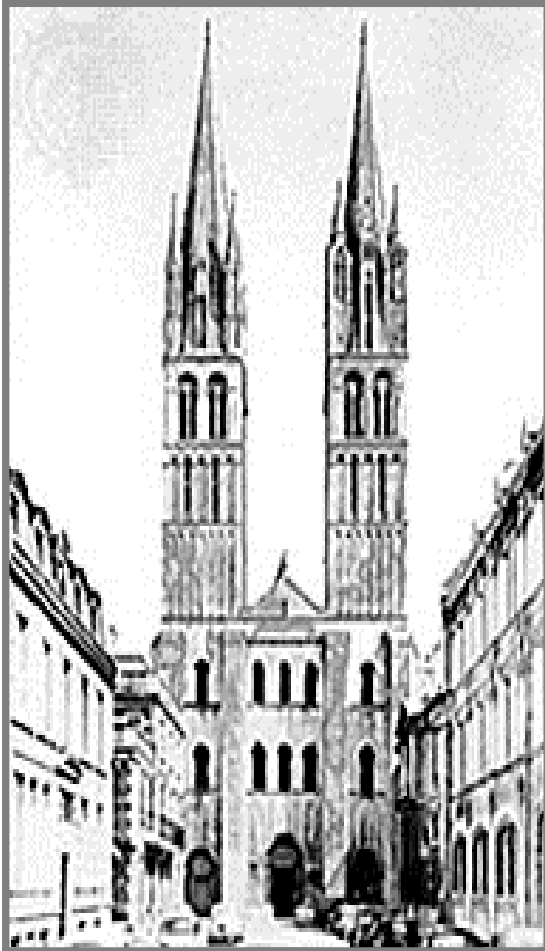
پاسخ گزینه ((2)) صحیح است.

5. پلان کلیسای ایا صوفیه چگونه است ؟

- 1 (محوری مرکزی 2) مرکزی 3 (محوری 4) باسیلیکایی

پاسخ گزینه ((1)) صحیح است.

فصل دهم:

هنر رومانسک: در اواسط سده 11 میلادی، هنر رومانسک در ادامه هنر بیزانس و در عین حال مقدمه ای بر هنر گوتیک و کماکان در خدمت مقاصد کلیسای قدرت را در دست داشت بوجود آمد.

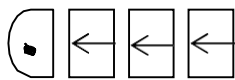
رومانسک (رومی وار) ابتدایه شیوه معماری اطلاق می شد اما بعدها شیوه رومی وار به هنر اروپا در سده های 500 تا 1200 م اطلاق شد. معماری رومی وار بیشتر از روم و بیزانس و کمتر از خاور زمین، و در هنرهای تزئینی به طور عکس بیشتر از نقوش و نگاره های ایرانی و بین النهرین مایه گرفت، در این سبک معماری دارای ظرافت چندانی نیست.

طاق ها در این دوره به شکل رومی، دیوارها و پشت بندها ستبر و ضخیم و ستونها کلفت، سرستونها مکعب شکل توپر شدند در نتیجه بناها سنگین تر از قبل شدند. برج ناقوس های جفت چهار گوش جدا از بنا بودند. پنجره ها همچنان کوچک بودند در عوض از پنجره های سقفی استفاده می شد. فضاهای داخلی به فضایی مرکب از چند فضای کوچکتر که تابع نظم صریح و روشن بودند، تبدیل شدند. فضای محراب گسترده تر شد و تعدادشان افزایش یافت. دیواره ها تخت و بی تزئین بود و تزئین کننده ی آنها پرده های گران قیمت شدند از موزاییک کاری استفاده نمی شد از پیکرتراشی و نقش برجسته با مضامین دینی استفاده می شد، جبهه ها خارجی بنا برای اولین بار مورد توجه قرار گرفت و ساختمانها سنگی شدند، و ارتفاع

بنا بیشتر شد. در رومانسک انسان می خواهد خدای را از آسمان به زمین بیاورد. خدای دلبشرویی

(زمین است)

مراحل طی مسیر کلیسای رومانسک

سبک های معماری رومانسک شامل موارد زیر است:

ردیف	نام سبک	شرح	نمونه آثار
1	لومباردی	تزئینات زیاد	کلیساهای ایشیاپروسا و آمبرجو
2	نرماندی	شیوه طاق زنی (این سبک بعداً منبع اصلی گوتیک شد)	کلیسای سنت ایتن
3	توسکان	استفاده از پنجره های وسیع	کلیسای سن مینا توآل فونته و پیزا
4	آکتین	ایجاد گنبد و عدم وجود راهروهای جانبی	کلیسای سن پیرانگوم
5	کلونی- بورگونی	نمازخانه در نمای بیرون مشخص است.	کلیسای سن سزنن

نکته: کلیسای پیزا در مرکز ایتالیا (سده 11 و 12 م) برج ناقوسش معروف است. که 4/2 متر از خط قائم انحراف دارد که علت آن

نشست ناهماهنگ پی می باشد این برج متأثر از برج کلیساهای راونا است.

هنرگوتیک: در اواخر دوره رمانسک در سال 1140م مکتب جدیدی پایه گذاری شد. این دوران خودپلی بود برای بیرون آمدن ازیرسلطه فرهنگ صدرمسیحیت که در این راه مخصوصاً در تصویرسازی و القاء بعد در نقاشی قدم بزرگی برداشته شد. هنرگوتیک از فرانسه شروع شد و سپس به آلمان رفت و در آن جا رشد کرد و در ایتالیا به اوج خود رسید.

لغت گوتیک به معنی پست است و این نام را بعدها معماران زمان رنسانس به علت این که آنها معماری زمان گوتیک را پست تر تصور می کردند، به آن اطلاق کردند.

شاخص سبک گوتیک در معماری تزئینات بسیار و تعداد زیاد پنجره های دایره ای شکل با شیشه های رنگین (نماد چرخه زندگی) که در نهایت نظر را به بالا جلب می کند. در گوتیک فضای بیرونی نمودار زندگی دنیوی، سردر روز محشر و فضای داخلی آخرت می باشد (از این رو بیشتر کلیساهای این دوره سردر دارند) این تضاد درون و بیرون را نمایش می دهد و باعث شفافیت دیوارهای شود. قسمت باربر بنا در حدیک اسکلت خلاصه می شود. بخش باربر به قسمت خارجی و پشت بندها منتقل می شود و بناها سبک ترمی شوند.

علی رغم قوس های متقاطع داخل شبستان تمامی فضای داخل نمایشی است از یک فضای یگانه و از داخل تمام عناصر سازنده ی بنا با برج و ساختمان اصلی درهم حل و یکی می شوند. گوتیک با گشایش وجوه خارجی با محیط ارتباط پیدامی کند، پنجره های بزرگ در قسمتی از بالای بنا باعث نور شدیدی شود و قسمت پائینی همچنان تاریک است. در نتیجه گویی آسمان بر زمین آمده است (در گوتیک سعی بر آن است که بخشی از افلاک را بر زمین بیاورند). عوامل سازه ای ایستایی برترین غالب هستند، برج های کلیسای زوج می شوند و کشیدگی برج ها و مناره ها و تیزی سرمناره ها تکرار و تأکید فام های ساختمانی هستند، استفاده از نقش برجسته و تزئین در خارج بنا به چشم می خورد.

هنرگوتیک زاده ایمان مسیحیت است، در انگلستان گوتیک عدم وضوح، اغوا و نظم پیچیده دارد و در دیگر جاها همراه با نتش می باشد.

- هنرگوتیک به سه دوره تقسیم می گردد:

1) گوتیک آغازین: این دوره از فرانسه با بازسازی کلیسای سن دنی فرانسه آغاز شد و سپس کلیسای لائون فرانسه ساخته شد (این کلیسا هفت برج دارد، عدد هفت مطلوب معماری گوتیک آغازین بود)، کلیسای تتردام فرانسه نیز در این دوره بنا شده است (کلیسای تتردام مربوط به گوتیک است؛ اما جایگاهش به روکوکو مربوط است)

(2) گوتیک پیشرفته: در این دوره کلیسای جامع آمین، سنت شاپل در فرانسه و کلیسای شاتر نیز بنا شده است (کلیسای شارتر نخستین بنایی است که از پشت بندهای معلق در آن استفاده شده است).

(3) معماری گوتیک پسین: کلیسای سن مالکو، کلیسای ایل دو فرانس، کلیسای سالزبری در انگلستان، سنت الیزابت آلمان و کلیسای فلورانس و از نمونه بناهای این دوره می باشند.

- **کلیسای فلورانس:** در قرن سیزدهم میلادی توسط آرنولفردی کامپینو آغاز گردید، این بنا کمتر شباهتی با گوتیک دارد، برج ناقوس کلیسا توسط جوتوبه شیوه ایتالیایی و به صورت جدا از کلیسا ساخته شده است، در مورد گنبد بنا در فصول آینده به تشریح اشاره خواهد شد.

کاخ های دوگانه درونیزوکاخ مردم در سینیای ایتالیا در این دوره ساخته شدند، کاخ مردم به عنوان یک مسأله سیاسی تحسین مردم را برانگیخته است. این کاخ دارای تقارن است و برج کنار آن همراه با برج ناقوس کلیسای فلورانس از نخستین برج های ایتالیا است.

- **پیکره تراشی:** در این دوره پیکر تراشی در خدمت معماری به مقام بلند و عاملی توصیفی ارتقاء یافت. موضوع آنها پیکره های قدیسان، احوال مریم و کودک، تصلیب مسیح و رویدادهای مهم مسیحیت بود و در اوایل دوره گوتیک پیکر تراشی در خدمت پیکره تراشی تدفینی قرار گرفت.

نقاشی: در این دوره به دلیل پوشیده شدن سطح وسیعی از دیوارها به وسیله پنجره ها، جایی برای نقاشی باقی نمانده و رفته رفته نقاشی دیواری جایگاه خود را از دست داد.

هنر رنسانس: واژه رنسانس به معنای تولد دوباره و نوزایش می باشد. این واژه واژه ای فرانسوی است اما اصل آن از ایتالیایی گرفته شده است. رنسانس عصری است که انسان غربی با دیدگاهی هنر و فلسفه و فرهنگ یونان و روم باستان توجه کرد. فرهنگ کلاسیک باستانی را اوج آفرینش بشری نامید. از این به بعد بسیاری از اصول و شیوه های باستانی مورد توجه و تقلید قرار گرفت. گذشته

از توجه به فرهنگ و هنر یونان و روم باستان، عقل محوری، فردگرایی و انسان مآبی از دیگر مشخصه های رنسانس است. اگر بشردرسر اسر قرون وسطی به جمع توجه داشت و نیز همه چیز را تابع امر خدا و کلیسامی پنداشت انسان عصر رنسانس به تدریج به خصوصیات و استعداد های فردی توجه کرد و نیز مانند عصر کلاسیک (یونان و روم باستان) انسان را اساسی ترین محور هستی و رکن جهان دانست. نهضت رنسانس از ایتالیا آغاز شد، این حرکت به طور بارز از سده 14 تا 16 مراحل کمال

خود را پیمود، مورخان آغاز عصر رنسانس را از سال 1453 یعنی زمان پیروزی سلطان محمد فاتح بر دولت بیزانس و استیلاي وي بر ناحیه شرقی مدیترانه و بستن تنگه سوئز بر روی کشتیهای تجاری و... می دانند.

- هنر دوره رنسانس به سه دسته تقسیم می شود:

الف) هنر رنسانس آغازین: به طور کلی هنر ایتالیایی را در اواخر سده 13 و 14 می توان مخصص این دوره دانست. از معروفترین نقاشان این دوره جیوتو (پدر هنر تصویری غرب) می باشد.

ب) هنر رنسانس میانه:

1) هنر ایتالیای سده 15: در نیمه اول سده 15 میلادی در فلورانس هنرمندان بسیاری بودند که هر یک آرمانهای رنسانس را در ابعاد حجم پردازي، پرسپکتیو، طبیعت گرایی و یونانی مآبی پیش می بردند. مشهورترین پیکر تراش این زمان دونا تلو است؛ که مطالعه شکل کلاسیک رئالیسم نوین مبنی بر مطالعه انسان و طبیعت وقوه بیان شخصی را در هم آمیخت و هنری متمایز به وجود آورد، عظمت دونا تلو در مهارتی است که در بیان پیکره آدمی و بیان حالات روانی انسان و تنوع در آثارش است.

در معماری این دوره تنها از فیلیپو برنلسکی میتوان نام برد. برنلسکی کار خود را با پیکر تراشی آغاز کرد، اما بعدها به معماری روی آوردی در سفری که همراه دونا تلو بود به مطالعه آثار معماری باستانی پرداخت و احتمالاً با مطالعه همین بناها بود که موفق به کشف شیوه سه بعدی نمایشی و ژرفنمایی (پرسپکتیو) بر سطح کاغذ دوبعدی شد، ابتکار برنلسکی را در ساخت گنبد کلیسای فلورانس می توان دید. حجم وسیع گنبد که از مدتها قبل ناتمام مانده بود مشکل عظیم بود زیرا فضای که می بایست زیر گنبد قرار می گرفت 42 متر پهنا داشت و این اندازه به قدری بزرگ بود که حل مشکل را با شیوه های موجود غیر ممکن می ساخت، ابتکار روی در این بود که گنبد را نه واحد توپیر، بلکه همچون دونیم کاسه جدا از هم بنا کرد که با مهارت فنی بهم اتصال یافته و دارای استحکام بیشتری بوده، بدین ترتیب کل بنا سبک ترمی شد.

از دیگر آثار روی بیمارستان کودکان سر راهی و نمازخانه یاستی می باشد.

از نقاشان این دوره ما زانچو، پیرو و لافرانچسکا را می توان نام برد.

2) هنر ایتالیای در نیمه دوم سده 15: در آغاز سده 15 فلورانس در تکامل اومانیزم (انسان گرایی) و شیوه های نوین در سراسر ایتالیا پیشتاز بود، در سال های بعد سایر شهرهای ایتالیا در این مقام با فلورانس سهیم شدند و به مرور هنرمندان تازه ای جای نسل قبل را گرفتند، در عرصه معماری پس از برنلسکی، لئونو باتیستا آلبرتی ظهور کرد که با علاقه شدیدی که به

معماری روم باستان نشان داد خود را به عنوان نخستین معمار رنسانس مطرح ساخت سبک معماری آلبرتی در حقیقت کاریست اندیشمندانه عناصر کلاسیک است. در ساختمانهای معاصر دو نقطه اوج فعالیت های آلبرتی رامی توان در کلیسای سان آندرنو مشاهده کرد که در این اثر مانند آثار پیشین خود، وی بر نماي ساختمان شیوه های کلاسیک را به کاربرد علاقه آلبرتی به تناسب او را و داشت که ابعاد عمودی و افقی نما را با هم برابر کند که باعث کوتاه شدن نمای مزبور از بقیه کلیساها شده است. این علاقه به جذابیت بصری و رعایت تناسب در نما، در بسیاری دیگر از آثار دوره رنسانس نیز دیده می شود از دیگر آثار اوسان فرانچسکو و کاخ روچای رامی توان نام برد، وی مؤلف کتابهای ده جلدی معماری است.

- مهمترین پیکر تراش در این دوره آندره ورکیومی باشد.

(ج) رنسانس پیشرفته در قرن 16: در قرن 16 رم مرکز هنری شد و هنرمندان معتبری چون داورینچی، رافائل و میکلا آنژ آثار بی چنان معتبره وجود آوردند که هنرمندان دوره های بعد نیز از آنان الهام گرفتند. ارزش و اعتبار هنرمندان و مفهوم هنرمندان به خصوص در همان عصر شکل گرفت و به اوج رسید.

از معماران این دوره از دوناتو براماتته نام می بریم، وی پس از ورود به رم بنای تمپیه توراساخت که بعدها به عنوان نمونه کامل معماری کلاسیک و گنبد دار برای رنسانس و پس از آن شناخته شد. ویژگی بارز این بنا شباهت این ساختمان به معابد کوچک قبل از دوران مسیحیت است. تأثیر این ساختمان فاقد تزئینات به خاطر نمای پیکروا بیرونی آن است، حجم و حرکت در آن تماشاگر را به خود جلب می کند و با وجود خشکی طرح آن، براماتته توانسته هماهنگی میان اجزای ساختمان گنبد و ساقه گنبد و قاعده و کل آن بوجود آورد.

از دیگر آثار ساخته شده، توسط براماتته، کلیسای ماریا دل کونسولا می باشد.

لئوناردو داورینچی: وی نمونه یک انسان کامل و انسان نمونه عصر رنسانس است که در وجود او بیوند علم و هنر، تمایل عمده عصر رنسانس، به خوبی آشکار است از آثار او مریم عذرا بر کنار صخره ها - شام پسین - مونا لیزا و... می باشد.

میکلا آنژ: نقاش، پیکره تراش، و معماری پر شور بود که انعکاس شخصیت وی را در آثارش می توان مشاهده کرد که از پیکره های ساخته شده توسط او از پیکره داوود و مجسمه موسی می توان نام برد. از ویژگی آثار وی از حالتی می توان نام برد که به فعالیت آرمیده معروف است. یعنی پیکره ها دارای نیروی رعب آور و سرشار از نیرو و دارای بدن عضلانی هستند.

از معروفترین آثار نقاشی وی نقاشی اوبرسقف کلیسای سیستن است، کار این نقاشی به تنهایی و در مدت چهل سال طول کشید. در این طرح دو بیست پیکره در حالت های مختلف وجود دارد، مضمون نقاشی: خلقت، هیبوط و رانده شدن انسان است.

میکل آنژ که پدر سبک باروک شناخته شده است، بازسازی تپه کاپیتول را به عهده گرفت که با توجه به نظام بدن انسان، موزه کاپیتول را بین ساختمانهای سناتور و کاخ شهرداری که از رومیان به جای مانده بود، ساخت. بین این ساختمانها زاویه 180 درجه برقرار است و بین این سه بنا میدانی بیضی شکل با تندیس سوار بر اسب مارکوس را احداث کرد. وی طرح بازسازی کلیسای سن پیترو رم را به عهده گرفت و در طرح تغییری ایجاد نکرد، اما نمای بنا را به شکل تندیس تبدیل کرد و بدین ترتیب زیباترین گنبد جهان را بوجود آورد.

تندیس وار کردن بنا از ویژگی های معماری میکل آنژ است که این کار را از کتابخانه لورنتسو آغاز کرد.

نکته: طراحی کلیسای سن پیترو را، برامانتی به عهده گرفته است، طرح گنبد و پیکره وار کردن نما به عهده میکل آنژ بوده است و ادامه کار گنبد را جاکومودلا پورتا انجام داد و میدان کلیسای برنینی در سبک باروک طراحی کرد و طرح بازسازی کلیسا از آثار کالومادرنو بود، وی نقشه را از تقارن نقطه ای به تقارن محوری مبدل کرد؛ زیرا طرح متمرکز و متراکم میکل آنژ و برامانتی پذیرفته نشده بود.

آندره پالاریو از معماران مهم دوره رنسانس می باشد ویلاهای بی شمار وی در شمال ایتالیا، باعث تقلید و تغییر الگوهای باستانی شد و تأثیر تعیین کننده ای بر معماری پس از خود نهاد. وی مؤلف چهار رساله در باب معماری می باشد، از آثار مهم وی ویلا روتوندا، ویلا کاپرا و ویلا بادنورا می توان نام برد.

هنر رنسانس هنری است غیر مذهبی و تجملی. از این رو ساخت کاخ ها تا حد زیادی در این دوران رشد می کند در این دوره نقشه ها عموماً چهار گوش (صلیب یونانی) یا مستطیل (صلیب رومی) بودند، فوم مرکزی ارجح تر از فرم خطی و فرم غالب در این دوره طره می بود. نظم سخت و روشنی در بنا حاکم بود و سادگی و هماهنگی نقش اساسی داشت. از این رو، تعادل و خوانایی از ویژگی های مهم این دوره بود. اکثر بناهای این دوره متقارن بودند و برخلاف گوتیک از عناصر افقی مانند طره یا هره چینی سنتوری و هره های افقی، برای تأکید خطوط افقی استفاده فراوان می شدند و ستون های داخلی توکار و قوس های نیم دایره و گچکاری را به تقلید از رومیان به کار می بردند.

منریسم (شیوه گرای):

شیوه گرای به بعضی از گرایش های مهم در هنر رنسانس پسین اطلاق می شود که دوره پس از مرگ رافائل تا پایان سده 16 را در بر می گیرد. این واژه همچنین به معنای پیروی افراطی و غیر طبیعی از شیوه ای معین اطلاق می شود که نخستین بار در هنر و ادبیات به کار رفت، پس از رافائل تمام مسائل شبیه سازی تصویری حل شده بود و هنر یونان و روم باستان نیز هر چه بیشتر مورد شناسایی و استفاده قرار گرفت، شیوه گرایان به جای رجوع به طبیعت و ادامه جستجو در پدیده های طبیعی به هنر رومی روی آوردند و استادان هنر رنسانس پیشرفته به خصوص میکل آنژ و بیکتراش های رومی را سرمشق خود قرار دادند. آنها اعلام کردند که هنر مندرح دارد، قواعد را مطابق میل خود تفسیر کند و هنر مندمی تواند به شکل ها، جنبه های آرمانی تری بدهد، شیوه گرایان بویژه به ترسیم پیکره آدمی توجه کردند و به جای تعادل به دنبال ناپایداری بودند. پس به تدریج هنر متعادل رنسانس پیشرفته جای خود را به بی قراری، کژی و اغراق سپرد. شیوه گرای پیروی افراطی و غیر طبیعی از شیوه ای معین است، تنش و ابهام از مشخصات این سبک است.

در معماری این دوره روکشهای تزئینی سه بعدی با پنجره های تخت، فشار خطوط ستون طرفین آن و خود ستون ها که حالت در باز کن بطری را داشتند به چشم می خورد، از تاج قوس های بزرگ برای قوس های کوچک و بالعکس بسیار استفاده شده است. در این دوره دیواره ها نازک شدند و ویلا سازی جایگزین کاخ سازی شد. مصالح مهم این دوره گچ بود.

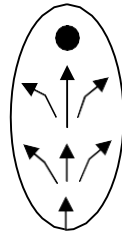
هنر باروک

واژه باروک که توسط مورخین هنر برای تعیین سبک های غالب هنری در سال های 1600 تا 1750 میلادی مورد استفاده قرار گرفته است. معنای اصلی این واژه غیر عادی و معوج است. هنر باروک هنری است از یک سو به دین و متولیان کلیسا مربوط می شود و از سوی دیگر گرایش به تجمل گرایی و مادیات در آن دیده می شود. در باروک با تضاد گویی سعی در فریب ذهنها داشتند، عدم وضوح و اغوا، نظم بسیار پیچیده، صلابت ساختمانی جسمانیت، فراخبالی، ابهت و تجمل پروری از خصوصیات این دوره می باشد. یکپارچگی کل بدین صورت بوجود می آید که تک تک اجزایی که به تنهایی نمی توانند وجود داشته باشند، به وسیله یک سیستم نظم دهنده پیچیده بهم پیوسته نگاه داشته می شوند.

در این دوره در پلان، از تلفیق حرکت محوری و مرکزی به فرم بیضی رسیدند که در نقشه کلیساها همراه به صلیب یونانی به وفور دیده می شود. پلان ها نامنتظران هستند و از تناسبات طلایی کمتر بهره گرفته شده است. اجزاء عناصر فضا از هم قابل تشخیص نیستند، به همین خاطر گویی فضا تا بی نهایت ادامه دارد، در این دوره نوپردازی هم با استفاده از

نور غیر مستقیم به صورتی بوده که حالت خیال انگیز و فضایی تا بی نهایت ، را القاء می کرده است. سعی بر آن بوده است که مقیاس انسانی از فضا گرفته شود، تا حالت نمادین ، فوق زمینی و بی نهایت جلوه دادن بصري القاء شود، پله داخلی به عنوان یکی از عناصر شکل پردازی فضا ارزش و اعتبار کسب نموده، از پله مارپیچ به کرات استفاده می شود ، نگاه بیننده در فضا دائم، چپ و راست باعث ایجاد مکث می شود. فرم داخلی و خارجی بنا با هم تطابق ندارد، تزئینات غالب بر سازه می باشد از تندیس های مختلف برای تزئین جبهه خارجی بنا بسیار استفاده می شود، از پنجره های متعدد و پرکار در نما استفاده شده است ، فرورفتگی و برجستگی بسیار استفاده به منظور ایجاد سایه و روشن به کار گرفته شده است. در باروک حق تقدم از عقل گرفته شده و به احساس داده شده است.

روند حرکت در کلیساهای باروک به صورت مقابل می باشد.

بربنی از هنرمندان معروف سده 17 میلادی ایتالیا، از بزرگترین معماران و پیکر تراشان دوره باروک می باشد. از آثار مهم وی پلکان راهنما در مجموعه واتیکان می باشد که با کاستن از عرض پله به تدریج و روشن کردن مسر انتهایی حالت روحانی را القاء می کند. از دیگر آثار وی ، کلیسای سنت آندریال کونیرینال و طراحی میدان سن پیترو و اثر مختلطی در جایگاه خوانندگان کلیسای سن پیر می باشد.

معمار مهم دیگر این دوره بورومینی است که بناهایی با پیچیدگی مفرط به وجود آورده است. نخستین اثر وی کلیسای کارلواله کوآتر و فوتخانه می باشد که کاملاً دارای پویایی تازه ای است. او کل نمایی کلیسا را به صورت حرکتی مارپیچی به عقب و جلو در می آورد و با ایجاد تورفتگی های عمیق بر جلوه پیکرهای آن تاکید می ورزد نقشه ساختمانی این کلیسا از صلیب یونانی و یک بیضی است . از دیگر آثارش کلیسای سن ایوو می باشد.

نکته : موزه لوور ، کاخ ورسای در فرانسه (نماینده باروک واقعی) ، تالار ضیافت وایتال در انگلیس ، کلیسای سنت پل و ساختمان شهرداری آمستردام از دیگر بناهای این دوره می باشد.

در پیکر سازی باروک متأثر از اساطیر و شمایل نگاری و شبیه سازی برای بیان حرکات و لحظات استفاده می شده است و در نقاشی باروک، واقعیت ها یا رئالیسم مورد توجه است. فرمها محدود بوده و در کاربرد رنگها تنوع ایجاد می شود، در کمپوزیسیون جزئیات مطرح نیست ولی ترکیب بندی ها بهتر از دوران رنسانس است. اشخاص در نقاشی ها از اشخاص عادی جامعه هستند.

نقاشان معروف این دوره ، روبنس ، رامبراند و کاراواجو می باشند.

هنر روکوکو

واژه کوکو از واژه فرانسوی Rocaille به معنی سنگریزه گرفته شده است، این واژه مخصوصاً به سنگ ریزها

و صدفهایی اطلاق می شود که در تزئین غارهای مصنوعی به کار می رفت، روکوکو در حقیقت ادامه شیوه باروک بود که مخصوصاً در فضاهای داخلی با افراط در تزئینات و ریزه کاری توأم به کار رفت، هنر روکوکو در فرانسه به دنیا آمد و در آلمان به حد اعلای تکامل رسید. آزادی معماری در این سبک از حد و حصر گذشت و آنها اشکال خاص معماری این دوره را به وجود آوردند. معماری این دوره سبک، ریز نقش و شادی انگیز است، از ویژگی آن به کارگیری بیش از پیش عدم تقارن در تزئینات می باشد، اثاثه با تزئینات صدفی و طوماری و مزین شدند، مدل های دشوار و غیرطبیعی باروک به فرمهای ساده و روشن تبدیل شد، اطاق ها دیگر مستطیل و مستقیم نبودند بلکه انحنا پیدا می کنند و در گوشه ها محل تلاقی دیوارها و سقف ها منحنی شکل شده اند. طاقچه ها آینه کاری شدند و اطرافشان تزئینات گل و گیاه بود. روکوکو آخرین تجلی یک سبک اصیل اروپایی است هنر روکوکو می کوشد برای ایجاد زیبایی بدون رعایت ملاحظات، آزادی داشته باشد و مردم خوش قلب از آن لذت فراوان بردند.

از آثار این دوره : تزئینات داخلی بنای مارلی، معماری نمازخانه ورسای، جایگاه خوانندگان نوتردام، کاخ فردریک کبیر، کاخ شون برون دروین، کلیسای قدیس یوحنا را می توان نام برد.

در نقاشی روح روکوکو هیچ محدودیتی را شامل نمی شود. میل به آزادی به نقاش این دوره الهام می بخشد.

تست های مربوط به فصل دهم

1. کدام شیوه معماری دارای نقشه متمرکز است؟

- (1) بیزانس و کلاسیک (2) کلاسیک و گوتیک (3) رنسانس و اسلامی (4) رنسانس و رومانسک

پاسخ: گزینه ((3)) صحیح است.

2. کدام شیوه از نمودارهای تزئینی آکنده بود و سلیقه های متلون و هوس های اشرافیت و افشار مرفه را ارضاء می

کرد؟

- (1) روکوکو (2) اومانیسیم (3) کلاسیک نو (4) باروک

پاسخ: گزینه ((1)) صحیح است.

3. در کدام سبک معماری پنجره های وسیع با شیشه های رنگین مشاهده می شود؟

- (1) بیزانس (2) گوتیک (3) رنسانس (4) رومانسک

پاسخ: گزینه ((2)) صحیح است.

4. در کدام سبک معماری اروپا پشت بندهای تقویت کننده بنا به وفور مشاهده می شود؟

- (1) بیزانس (2) رنسانس (3) گوتیک (4) باروک

پاسخ: گزینه ((3)) صحیح است.

5. در کدام یک از سبک های معماری اروپا پشت بندهای تقویت کننده بنا به صورت وفور دیده می شود؟

- (1) رنسانس (2) گوتیک (3) بیزانس (4) باروک

پاسخ: گزینه ((2)) صحیح است.

6. آرمان کدام شیوه معماری بر اساس نقشه متمرکز بود؟

- (1) رنسانس (2) رومانسک (3) گوتیک (4) باروک

پاسخ: گزینه ((1)) صحیح است.

7. کدام یک بنیانگذار معماری گوتیک – رنسانس شناخته شده است؟

1) میکل آنژ (2) پائیسنا آلبرتی
98 تاریخ معماری / قسمت اول

(3) برامانته

(4) برنلسکی

پاسخ: گزینه ((4)) صحیح است.

فصل یازدهم : دنیای نوین (قرن نوزدهم و بیستم)

دنیای نوین (قرن نوزدهم و بیستم)

بخش اول : کلاسیسم نو (نئو کلاسیک) : کلاسیسم نو (کلاسیک گرایی) به معنی عام عبارت است از روش هنری که شالوده اش بر تعریف عقلانی و زیبایی شناختی می باشد که از ویژگی های هنر کلاسیک یونان یا روم باستان استوار شده است . علاوه بر این ، کلاسیسم نو اطلاق خاص به احیاء هنر کلاسیک در نیمه دوم سده هیجدهم و ربع اول سده نوزدهم است. کلاسیسم در برابر روکوکو خود را به سادگی و صراحت بیان، متعهد کرد و انگیزه دیگری که باعث به وجود آمدن این سبک شد کاوش های باستان شناسی در شهرهای مدفون هرکولانوم و پمپئی در ایتالیا بود که جلوه های تازه ای از هنر کلاسیک باستان را آشکار کرد.

در معماری این دوره همه به پیروی از اصول پالادیو پرداختند و نتیجه آن کلیسای سنت ژنویو فرانسه ، ساختمان پترزبورگ، بنای کاپیتون (محل کنگره آمریکا) ، موزه آلتس، کلیسای مادلن و طاق نصرت اتول می باشد.

بخش دوم : رومانتیسم : در معنای عام به دوره هایی اطلاق می شود که کیفیت های عاطفی و تخیلی در هنر و زندگی مورد تأکید قرار می گیرند و همچون یک روش هنری متضاد با کلاسیسم و رئالیسم دانسته می شود. احساس شور، تخیل پایه های آفرینش رومانتیک هستند. هنرمند رومانتیک همواره احساس های خویش و حال و هوایش را دنبال می کند، شعار معروف این وران احساس به خاطر احساس است.

نقاشان معروف این دوره : فرانسیسکو گویا، اونوره دومیه، گوستاو کوربه، فریدریش میله و اوژن دلاکروا می باشند. در معماری هنر رومانتیک با بازگشت به قرون وسطی از مسیحیت مایه معنویت تازه گرفت و با تاریخ سنجیه آن دوران پیوند نزدیکتر یافت، حتی به احیاء معماری گوتیک پرداخت و به اضافه اقتباساتی که از معماری خاور زمین اسلامی به عمل آورد و در ساختن تعدادی اندک از بناهای شخصی تفرنی آن هم نه پیش از شمارش سرانگشتان به کاربرد . در آثار معماری این دوره از قصر فانت هیل (به شیوه گوتیک)، ساختمان پارسمنت انگلستان ، تکمیل سنت شایل پاریس و کلیسای جامع کولونی را می توان نام برد .

بخش سوم : رئالیسم یا واقع گرایی : اصلاحی در تاریخ هنر و نقد هنری است که به بازنمایی واقعیت مورد تجربه انسان ها در زمان و مکان معین اشاره می کند، رئالیسم به مثابه یک روش هنری قابل تعمیم به بسیاری از آثار هنری صرف نظر از سبک یا اسلوب معین می باشد . رئالیسم را در آثاری می توان بازشناخت که هنرمند از سطح ظواهر عینی

فراتر رفته حقایقی از روابط گوناگون و پویای انسانها با یکدیگر و با محیطشان را بیان می کند و به طور کلی با مسئله درگیر می شود. رئالیسم بازنمایی واقعیت بدون رعایت زیباییهای قراردادی است.

نکته : گوستا وکوره از پیشوایان این سبک شناخته می شود.

معماری در این دوره برخلاف پیکر تراشی موقعیت مناسبی ، در میانه سده 19 جامعه صنعتی اروپا نیاز به قالب های معماری نوینی پیدا کرد که سابقه تاریخی نداشتند . در مرحله نخست انقلاب صنعتی تولید در کارخانه های بزرگ یعنی بنای ساختمانهایی مناسب با آن هدف را امری ضروری ساخت به دنبال آن بر اثر پیشرفت صنایع و تولید مصالحی نوظهور و دایر شدن مراکز آموزشی برای تعالیم فنون تازه و محاسبات عملی و علمی جدید، در بکارگیری آن مصالح اصول برپاسازی بنا از پایه تا سقف دستخوش تغییرات عمده قرار گرفت . از آثار این دوره کاخ کریستال لندن (طراح : جوزف پاکستون) ، کتابخانه سنت ژویو در پاریس، برج ایفل توسط گوستاویفل و پل معلق برکلین می توان نام برد.

بخش چهارم : ناتورالیسم یا طبیعت گرایی : اصطلاحی است که در تاریخ هنر و نقد هنری برای توصیف نوعی از هنر که در آن طبیعت (یعنی جهان و تمامی جنبه های زندگی) بدان گونه که به نظر می آید بدون اعمال نظر و یا دخالت عواطف بازنمایی می شود، در این نوع زیبایی شناسی روش های علمی مشاهده واقعیت به کارگرفته می شود و هنرمند با برنامه ای مشخص و با نوعی بی طرفی، رونگاشتی از جهان و زندگی پیرامون خود ارائه می دهد که از خیال پردازی و باور آنچه که محسوس نیست از کاویدن معنای نهفته در چیزها و از حذف جنبه های ناخوشایند و پیش پا افتاده و خشن زندگی در آثار خود امتناع می کند.

ناتورالیسم یا طبیعت گرایی سبکی است تقریباً همزمان با رئالیسم مطرح می شود . در این دوران است که پدیده عکاسی بوجود می آید و رقیبی برای نقاشان رئالیست و ناتورالیست می شود و نقاشان ناگزیر در پی راه و رسمی جدیدند که از عکاسی بر نمی آید.

بخش پنجم : امپرسیونیسم یا شیوه دریافتگری : امپرسیونیسم یا دریافت نمایشی اولین جنبش مهم و فراگیر در هنر نوین به شمار می رود . آنها به شیوه تبیین تجسمی از واقعیت مرنی رسیدند. نور را که مادر رنگهاست با نگاهی علمی نگریستند و از روال رایج رنگ آمیزی که کشیدن نرم و متوالی قلم مو بر روی بوم بود، سرپیچی کردند. یک امپرسیونیست راستین در پی آن بود که دریافت بصری آنی از یک صحنه به خصوص منظره طبیعی را ثبت کند آنها می

خواستند معادل کیفیت زنده چشم اندازها را به کمک رنگها بیافرینند بدین منظور نامهایی خالص را در کنار هم قرار می دادند تا چشم آنها را به هم بیامیزد، تک ضربه های قلم مو بر روی بوم از ویژگی های بارز تصویرگری امپرسیونیسم بودند. ثبت لحظات گذرا و تابع بودن رنگ ها از لحاظ و احتساب گرای، استفاده از رنگهای خالص و شفاف با ضرب قلمهای مستقل و سریع از خصوصیات نقاشی این دوره است. واژه امپرسیونیسم بر اساس تابلویی از کلودمونه به نام تاثیر طلوع آفتاب پدید آمد که منتقدان این شیوه را امپرسیونیست یا تاثیر گذاران نامیدند.

از نقاشان این دوره: ادوارد مونه، آگوست رنوار، آلفرد سیسلی، پیسارو، پل گوگن و ژرژ سورا را می توان نام برد. **بخش ششم: نئو امپرسیونیسم:** دو تن از نقاشان امپرسیونیسم ژرژ سورا، پل سیناک که در وحله اول جزء نقاشان امپرسیونیست بودند به سرعت از امپرسیونیستها سبقت گرفتند و با استفاده هرچه بیشتر از علم در نقاشی نهضت نئو امپرسیونیسم را بنیان گذاردند، اعتقاد ایشان بر این بود که امپرسیونیست ها به اندازه کافی از اصول علمی در نقاشی استفاده نکرده اند این هنرمندان با الهام از علم فیزیک در ترکیب رنگ ها با استفاده از لکه های رنگی خالص، رنگهای ترکیبی لازم را در اثر تاثیر بصری بدست می آوردند، در نتیجه در تابلوهای آن ها رنگ ها ترکیبی نبودند بلکه با گذاردن رنگهای خالص در کنارهم آنها را بدست می آوردند، بنابراین تابلوهای آنها را باید از فواصل نسبتا دور مشاهده کرد. به همین علت به این شیوه کار پوانتیلیسم (نقطه گرای) می گویند.

بخش هفتم: سمبولیسم: سمبولیسم به معنای نمادگرایی شیوه ای است که هنرمندان واقعیات را بصورت مستقیم یا به صورت نمادها ارائه می دهند و این نماد متضمن چندی جز شناخت ذهنی از واقعیات نیست، هنرمندان سمبولیست، آثار خود را با الهام از آثار هنری دوره رنسانس و نیز آثار هنری شرقی به وجود آوردند. نمادگران بر این باور بودند که تجسم عینی کمال مطلوبی در هنرنیست آنان عینیت را مردود شمردند و بر ذهنیت تاکید کردند. هدف سمبولیست ها آن بود که عواطف و افکار را با اشاره های غیر مستقیم نمایش دهند نه با بیان صریح و مستقیم، آنان برای اشیا و کلمات و اصوات و رنگها معانی نمادین قایل بودند.

بخش هشتم: اکسپرسیونیسم: در آثار اکسپرسیونیسمی هنرمند به منظور عواطف یا حالات درونی دست به کژ نمایی واقعیت می زند، هنرمند اکسپرسیونیست برای انتقال مستقیم احساس خود از اصول تعادل طرح و مفاهیم سنتی زیبایی پیروی نمی کرد. از این رو اغراق در صور طبیعی و توجه به امکانات بیانی خط و شکل و رنگ مشخصه کار چنین هنرمندی بود، سردمدار این این نهضت ادوارد مونک است، اساس کار اکسپرسیونیستها بر پایه کارهای وان گوگ و

تأثیرات ماسکهای آفریقایی و نیروهای عاطفی کارهای مونک است. هنر اکسپرسیونسم هنر بروز احساسات درونی هنرمند و هنر بهره‌وری از رنگ و فرم برای بروز حالات ویژه روانی و عینیت بخشیدن به سوژه ذهنی است.

بخش نهم : فویسم : از نخستین جنبش مهم نقاشی قرن بیستم به حساب می‌آید از ویژگی‌های خاص آن، استفاده جسورانه از رنگ‌های ناب و خالص، آزاد سازی رنگ از کاربرد توصیفی محض و تأکید بر ارزش‌های تزئینی آن بود. آنها به استفاده پرشور غیر واقعی و زمخت از رنگ دست زدند ولی در مورد شکل کلی و تناسبات اجزای تصویر همچنان به طبیعت وفادار ماندند.

میل کلی جریان هنری قرن بیستم میلی است به طرف انتزاع و تجدید و وهم.

در سال 1905 گروهی از نقاشان که بین آنها هنری ماتیس شاخص تر از همه بود نمایشگاهی از کار خود که در آنها از رنگ‌های تند و یکپارچه به صورت صبورانه استفاده شده بود برپا کردند. این حرکت از نقاشی آن چنان بود که یکی از منتقدان آنها را به نام فووها یا جانوران وحشی خواند و خود نقاشان هم این اسم را پذیرفتند. از خصوصیات کار نقاشان فویست می‌توان استفاده از رنگ‌های خالص بدون واسطه که در کنار هم گذاشته می‌شوند و استفاده نکردن از قوانین مناظر و مریا و دیگر بی‌توجهی نسبت به رنگ واقعی اشیاء در جهت هماهنگی رنگها برای ایجاد تأکید زیبا شناسانه و هیجان‌انگیز کردن طرح نقاشی نام برد.

آثار وان گوگ را در نمایشگاه 1901 محرك اولیه این نهضت و آثار گوگن را تشدید کننده آن می‌دانند سرامیک‌های ایرانی و موزائیک‌های بیزانس و مطالعه هنر شرق از دیگر عوامل موثر بر ماتیس و هنر مندان این دوره بود.

بخش دهم : کویسیم : جنبش هنری است که به سبک نوآوری در روش دیدن انقلابی‌ترین و نافذترین جنبش هنری سده بیستم به شمار می‌آید. کویسیم‌ها تلاش می‌کنند تا کلیت یک پدیده را در آن واحد در یک سطح دوبعدی عرضه کنند و باتدوین یک نظام عقلائی در هنر به هم بافتگی پدیده‌ها تأثیر متقابل وجوه هستی و نسبی بودن واقعیت را تحقق بخشند. پیکاسو و براك پایه‌گذاران اصلی این جنبش هستند.

این سبک بر پایه گفته‌های سزان مبنی بر ((هرچه در طبیعت است از ترکیب کره، مخروط و استوانه تشکیل شده است و باید نقاشی را بر اساس این اشکال ساده قرار داد)) به وجود آمده است.

از نظر هنرمندان این سبک جوهر اشکال مطرح است بنابراین فرم اهمیت بیشتری پیدا می‌کند و رنگ اهمیت چندانی ندارد و خواص زودگذر جو و ارتعاشات نور و تالو رنگهای پر احساس مطرود شمرده می‌شود.

هنرمندان این دوره نظام پرسپکتیو خطی علمی را که از رنسانس به بعد بر نقاشی اروپایی حکومت می کرد واژگون نموده و به هنرمند حق داده بودند که در یک زمان از نقاط دید گوناگون بر اجسام نظر افکنند.

نکته : پدر سبک کوبیسم ، پل سزان می باشد.

بخش یازدهم : پوریسم یا نابگری : این مکتب پس از کوبیسم توسط لوکوربوزیه و اُرانفان در فرانسه بوجود آمد

پوریسم بر آن بود که به نوعی کوبیسم کامل دست یابد و این را از طریق تاکید بروضوح و عینیت در بازنمایی دنبال می کرد آنها کوشیدند که هنر را بر پایه های دقت ریاضی و پیوستگی کامل اجزاء مبتنی سازند . به عقیده آنان هر نقاشی یک معادله ریاضی است و هر قدر در میان اجزاء آن معادله ریاضی ، رابطه درست تری برقرار باشد ضریب زیبایی آن نقاشی افزایش می یابد . نابگران در آثار خود که عموماً نقش اشیا بود مفاهیمی چون توازن هندسی کلیت و ایستایی را به نقش درآوردند و غالباً رنگ های خفیف و هماهنگ را بطور تخت بر سطوح می گسترده.

بخش دوازدهم : فوتوریسم یا آینده نگری : فوتوریسم معتقد بود باید خود را از بند مضامین به کار رفته و فرسوده شده رها سازد تا بتوان آشفتهگی زندگی امروزی را که از آهن و فولاد و سرعت جنون آمیز تشکیل یافته به بیان هنری درآورد، فوتوریستها می خواستند هنر را به زندگی نزدیکتر کنند و جنبش را جوهر زندگی امروزی دانستند ، معتقد بودند برای تجسم پویایی باید بر نور و حرکت تاکید کرد زیرا نور حرکت باعث می شوند که استحکام صوری اشیا کاهش یابد و اجسام در یکدیگر و در محیط شان نفوذ کنند ، حرکت را می توان از راه تلفیق شکل های پیاپی جسم متحرک و یا به مدد خطهای نیرو یعنی خطوط نماینده کشش های ساختمان اشیا نشان داد. نمونه بارز نقاشی های این سبک ، دختری از پلکان پائین می آید ، اثر مارسل دوشان می باشد.

نام بزرگ معماری فوتوریسم آنتونیوسانتلیا است، نقشه های خود برای احداث شهرهای جدید بر اساس کاربرد حرکت رفت و آمد شهری پیاده کرد.

بخش سیزدهم : دادایسم : جنبش اعتراضی است علیه نهادها و ارزشهای و رسوم که حتی خود هنر را نیز به ریشخند گرفت ، شعار اصلی نمایندگان دادایسم در این جمله خلاصه می شود : ((نابودگری خود آفرینندگی است)) . کارشان بیشتر ویرانگری بود تا سازندگی با این حال برخی ابتکارات مانند فتومونتاز و نیز تاکید بر عنصر تصادف در

جریان آفرینش اثر هنری را به هنر مدرن عرضه کردند، دادا به معنی اسب کوچک در زبان کودکان است این اسم به صورت تصادفی با بازکردن لغت نامه و انتخاب اولین لغت بر این مکتب گذارده شد.

بخش چهاردهم : سورنالیسم یا فراواقعگرایی : هنر مند سورنالیسم می کوشد نیروی تخیل خود را زیر نظارت عقل و هدایت اراده بیرون آورده و از هر قیدو بند منطقی اجتماعی رهایی بخشد و با کمک آن مضامین و اشکالی نو ظهور برای آفرینش های هنری خویش بدست آورد. نقاشان سورنالیست قصد تلفیق امور معقول و غیر معقول را داشتند و به منظور آفریدن واقعیتی جدید از حالت های رویارزگی جلوه های تصادفی ، عوامل تداعی کننده و جنبه های خودانگیختگی که ملاحظات زیبایی شناختی و اخلاقی و غیره مانع بروز آن نباشد بهره می گرفتند، می توان گفت سورنالیسم یا فراواقعی با استفاده از عناصر واقعی و طبیعی است . از هنرمندان شاخص این دوره سالوادور دالی ، خوان میرو و مارك شاگان می باشد.

بخش پانزدهم : انتزاعی : انتزاعی اصطلاحی است عام و در برگزیده برای شیوه های افراطی قرن بیستم در برابر طبیعت گرایى . هنر انتزاعی شیوه ای از بیان تجسمی است که در آن هنرمند با بهره گیری از ذهنیت فردی و اجتناب از بازنمایی پدیده ها و اشکال واقعی اثر می آفریند . هنرمند انتزاع گر با مفاهیم کلی و صور ذهنی سروکار دارد و هدفش مرئی ساختن آن صور به صورتی کلی و عاری از جزئیات و خصوصیات فردی است. هنرمند انتزاع گر می تواند واقعیتی مشهود را نقطه حرکت خود قرار دهد و آن را به شکلی انتزاعی درآورد یا می تواند مضمون یا نقشی غیر تصویری مثلا هندسی را به کار گیرد که کمترین شباهتی با اشیا یا با مشهودات نداشته باشد.

کاندینسکی ، موندریان و مارك روتکو از سردمداران این سبک محسوب می شوند. بینش انتزاعی سابقه دارترین بروز هنری نوع بشر بوده که پیشینه اش به دوره پارینه سنگی یعنی به قبل از 1500 سال می رسیده است، نمونه بارز آن بسیلری از پیکره های الهگان با روی و نقوش صخره ای است از دوران پارینه سنگی به جای مانده است، هنر انتزاعی اصالتاً خاصیت عقلانی و منطقی دارد در بسیاری آثار هنر مندانش چون معادله ای ریاضی که به صورتی مرئی درآمده باشد

نمود می کند.

نکته : پس از جنگ جهانی اول تلاشهای نوآوری در عرصه گسترده شیوه انتزاعی موجب انشعاب مسیر تازه ای به عنوان مکتب با وهاس به پیشوایی و تندگروپیوس شد.

وي مدرسه اي به همين نام در آلمان تاسيس کرد و در آن اصول معماری مدرنیسم را به دانشجویان تعليم داد. این مدرسه نامهاي افتخار آفرینی چون مهلی ناگی، والتر گروپیوس، وایسلی کاندینسکی، لیونل فاینیگر و ... را به استادی کرسی هاي آموزش هنري خود برگزید. در سال 1933 به دستور حزب نازي این مدرسه منهل شد و اعضاي آن هر کدام به سویی پراکنده شدند.

بخش دوازدهم : آپ آرت : کلمه op در ترکیب آپ آرت مخفف optical ، به معنی چشمی یا بصري است . این

شیوه از اوایل دهه 1970 به سرعت رواج یافت هنرمندان این سبک می کوشیدند که با استفاده از رنگ و سایه روشن حس عمق میدان ، حرکت و حجم را در آثار خود ایجاد کنند به سخن دیگر آنها با مهارت و تسلط بر عنصر رنگ و استفاده استادانه از خطوط پرده هایی می آفرینند که چشمان بینندگان را می فریفت، ویکتور وازارلی از پیشگامان این سبک می باشد.

بخش سیزدهم : فئورنالیزم : در این شیوه همان گونه که از نامش پیداست با نوعی واقع نمایی اغراق آمیز روبرو هستیم . هنرمندان این سبک می کوشیدند تا در بازنمایی واقعیت با دوربین عکاسی به رقابت بپردازند و از آن پیشی بگیرند. واقع نمایی اغراق آمیز در وادی مجسمه سازی نیز رواج یافت و هنرمندان مجسمه ساز با استفاده از موادی چون فیبر ، شیشه ، پولیستر رنگ شده و مواد متنوع دیگر به ساخت آثاری بسیار واقعی پرداختند، موضوع کاراکتر این مجسمه سازان انسان است.

معماری پست مدرن	معماری اکو - تک	معماری مدرن و های - تک	معماری ارگانیک	سبک معماری
هویت انسان	محیط زیست تکنولوژی	تکنولوژی	تلفیق (1) طبیعت (2) ساخته دست بشر	منبع الهام
- فرهنگ - تاریخ - سنت - کثرت گرایی - التقاط - هنرمردمی - سبک محلی	- حفظ محیط زیست - تکنولوژی پیشرفته - توجه به آینده - باز یافت - انرژی تجدید شونده - علم - سایبرنتیک	- عملکرد . کارایی - صنعت و ماشین - پیش ساختگی - استاندارد نمودن - توجه به آینده - علم - ریاضی و هندسه - تناسب و همگونی - منطق و خرد - فلسفه پوزیتیویسم - هنر انتزاعی - سبک بین المللی	- حداقل دخالت در محیط طبیعی - معماری بومی - رشد - گسترش از درون به برون - نمایش ماهیت مصالح - باغ شهر	لغات کلیدی
خانه مادر ونچوری	دفاتر درآمد داخل سرزمین	ویلا ساووا- مرکز پمپیدو	خانه آبشار	ساختمان شاخص

جدول 1. منبع الهام، اهداف و لغات کلیدی در سبکهای مختلف معماری معاصر در غرب

سبک معماری	معماری نئو کلاسیک	معماری مدرن	معماری فولدینگ	معماری پیدایش کیهانی
منبع الهام	عصر کلاسیک	چندمعنایی	چندمعنایی	علم و فلسفه جدید
لغات کلیدی	- کمال - جاودانگی - نظم - تناسب - همگونی - خرد و منطق - ریاضی و هندسه - هنر والا	- کثرت گرایی - اکتونیت - ابهام - ابهام - ضد - دوگانگی - نسبیت گرایی- عدم قطعیت - عدم وضوح - تزلزل - تناقض	- کثرت گرایی - افقی گرایی - ریزوم - ضد دوگانگی - ضد مرکزگرایی - ضد سلسله مراتب - ضد فرا روایت - انعطاف پذیری - انتقال نرم - فرم ضعیف	- توجه به نشانه های کیهانی - علم پیچیدگی - خود سازماندهی- مشابهت خودی - پرش - فراکتال - آشناگی - منطق مخدوش- عدم قطعیت - گسترش غیر خطی - اثر پروانه
	ساختمان شاخص	مجموعه کنار رودخانه ریچموند	مرکز هنری بصری و کسنر	مرکز گردهمایی کلمبوس

ادامه جدول 1. منبع الهام، اهداف و لغات کلیدی در سبکهای مختلف معماری معاصر در غرب

معماری از 1750 تا دوران اخیر

اگوست پره : اگوست پره نخستین کسی است که بتن مسلح را به عنوان وسیله ای برای ایزار مقاصد معماری شناخت و به کاربرد. وی استاد لوکوربوزیه بود و از آثارش به آپارتمان خیابان فرانکلین ، گاراژ خیابان پنتیو، انبار اثاثه ملی ، تماشا خانه شانزه لیزه، کلیسای سن ژرف هاور و بازسازی بندر لوهاور می توان نام برد. وی پیرو سبک نئو کلاسیک بود. جمله معروف : ((ساختمان مانند درختی است که ته آن کلفت و سرش نازک است (مانند هرم) .)

اتین لونی پولیه : وی نماینده برجسته کلاسی سیسم فرانسوی و معماری انقلابی اواخر سده 18 بود . بسیاری از طرح های آینده نگرانه و پیشرو وی از جمله آرامگاه اختصاصی نیوتن و مقبره مخروطی سرباز گمنام هنوز ساخته نشده است.

فیلیپ جاتسون : معمار پست مدرن آمریکایی بود که از آثار مهمش بنای AT & T در نیویورک می باشد. نتاثر رقص نیویورک ، آسمان خراش سیگرام (در کنار میس وندرو) و بنای یادبود جان – اف کندی از جمله دیگر آثار وی می باشد.

جمله معروف ((من هرگز به بداعت اعتقادی ندارم)).

لوییس هنری سالیوان : معمار آمریکایی ساکن شیکاگو می باشد که مخالف تزئین پردازی ساختمان می باشد . شهرت وی بیش از همه مدیون آسمان خراشهای چند طبقه وی از جمله ساختمان واین رایت، سنت لویی و ساختمان گارانتی می باشد . سالیوان استاد فرانک لویدرایت می باشد.

جمله معروف : ((فرم تابع عملکرد است)).

آنتونی گائودی : معمار نامتعارف اسپانیایی است که آثارش بین سبک های اکسپرسیونیسم و آرت نو قرار می گیرد، (

وی کارهایش به سبک نئو باروک تعلق بیشتری دارد) شاهکار بلند پروازانه وی کاتدرال ساگرادافامیلیا (خانواده مقدس) در بارسلونا و نیز نمازخانه کولونیاگونل از آثار مهم وی می باشند.

والتر گروپیوس : بنیانگذار باوهاس وی بر عملکردی بودن طرح به عنوان معیار نهایی و مستقل از تمامی الگوهای تاریخی متقدم تاکید کرد و این مفهوم را در معماری به کار برد . آثار عمده وی ساختمان باوهاس و مرکز آموزش هاروارد است وی همچنین در بسیاری از موزه های دیگر طراحی فعال بود.

آدولف لوس: امروزه به عنوان مهمترین معمار اتریشی مدرنیسم اولیه از وی یاد می‌شود. بیانیه‌های بنیادگرای وی علیه آرت نو و تزئین و جرم و طرح‌های منحصر به فرد وی (برج شیکاگو تریبیون، به سبک ستون یا دمانی دوریک) در قیاس با ساختمان‌های منطقی وی توجه بیشتری را به خود جلب کرد.

جمله معروف: تزئینات در ساختمان جنایت است..

میس وندروهه: احتمالاً موثرترین معمار سده 20 می‌باشد ولی از پیشگامان هنر مدرن می‌باشد. ایده وی در باب طراحی ساختمان کوبیسمی و منطقی سرانجام اسکلتی ساختاری تعدیل شد که خود بنیانی شد برای بلند مرتبه سازی و نیز تالارهای شیشه‌ای معماری بام مسطح دهه 1960 که به سرعت فراگیر شد و شکل غالب آسمان خراش‌هایی بود که طی دهه‌های 1960 و 1970 در بسیاری از شهرهای بزرگ آمریکا ساخته شد تحت تاثیر وی بود. از جمله آثار برجسته وی محوطه دانشگاهی موسسه فناوری الینویز در شیکاگو است. موزه هنرهای جدید و عمارت سازمان ملل متحد نیز از کارهای او می‌باشد. وی معماری متمتیکال را پایه ریزی کرد و نیز پایه گذار مکتب نابگری بود. وی کار خود را بر رعایت نهایت سادگی و کمال فنی و حداکثر دقت علمی در به کارگیری مصالح ساختمانی (از جمله فولاد، بتن و شیشه) گذارد.

از دیگر آثار وی از آسمان خراش لیک شوردرایو، نمونه نمایشگاه بارسلون، گالری ملی برلین، انیستو پلی تکنیک در ایلینویز شیکاگو، ساختمان آزمایشگاه تجربی شیمی و تالار ملی درمان‌هایم، موزه جرج می توان نام برد.

جمله معروف: کمتر بهترین است و خوبی کار بر بداعتش رجحان دارد.

فرانک لوید رایت: معمار مدرنیست آمریکایی از شاگردان سولیوان می‌باشد. او از پیشگامان معماری مدرن می‌باشد. وی منطقه‌ا از داخل به بیرون گسترش می‌یابند و تلاش دارند تا با محیط و مناظر نسبتی موزن پدید آورند، مانند خانه آبشار در پنسیلوانیا، وی مبدع معماری ارگانیک بود. این معماری با اقتباس از فرهنگ ژاپنی به وجود آمد که بعد ها از

طرف معماران پست مدرن مورد تقلید قرار گرفت، از معروفترین آثار وی موزه بتنی ماریچ گوگنهایم می‌باشد از دیگر آثار وی خانه روی، آسمان خراش شیکاگو، مغازه کادو فروشی سان فرانسیسکو می‌باشند.

در زمینه شهر سازی طرفدار شهر پهن دشتی و استفاده از پلان بازبود (مانند آن چه که در بافت شمالی ایران معمول است)، در آغاز وی علاقمند به فرمهای هندسی با زوایای قائمه بود. اما در سالهای بعد در کارهایش فرم مستدیر و

منحنی جایگزین آنها شدند. علاقه وی در استفاده از مصالح طبیعی باعث شد در تمام طول کار در شیکاگو از اسکلت فلزی و بتنی استفاده چندانی نکند، اکثر کارهای او قرینگی را در تمام جهات بردارند. الگوهای زیست محیطی وی، رأیت را به ستاره ثابت معماری بین المللی 1980 بدل ساخت، کتاب طرح ها و ساخت ها از آثار اوست.

لوکوربوزیه: نام مستعار وی ادوارد ژنه می باشد، وی از پیشگامان هنر مدرن و از شاگردان هوفمن، آگوست پره و بهرانس می باشد. لوکوربوزیه علاوه بر ساختمان های تندیس واررنه سبک اکسپرسیونیستی مانند کلیسای رونشامپ به دلیل آثار پیشرویش. به سبک عینیت نوین به شخصیتی بحث برانگیز مبدل شد. وی در طراحی محله کارگری پساک به دلیل تغییر حالت سقف از سقف معمول تخت به شیروانی با شکست مواجه شد.

این معمار سوئیسی در ابتدا به فرم های هندسی با زوایای قائم تمایل داشت و بعدها به فرم های مستدیر و منحنی روی آورد، ویلای ساووی، عمارت لوکوربوزیه در برلین، خانه شودان احمد آباد در هند، کلیسای تتردام دو. آ. ر. نشان فرانسه، مجموعه دیوان عالی کاپتیل نشانیدگار هنر از آثار وی می باشد و نیز کتاب بسوی معماری از آثار اوست. جمله معروف: خانه ماشینی است، به عقیده او ماشین ها همه با کفایتند و فرم های گرفته شده از ماشین همگی با ارزش هستند.

اسکارنیمایر: وی پیشقراول معماری مدرن در معماری برزیل می باشد، طرح و ساخت شهر برازیلا (پایتخت برزیل) شاهکارهای او است. موزه و کنگره شهر برازیلا نیز از اوست.

رابرت و نتوری: معمار و پیشگام معماری پست مدرنیسم می باشد وی از طریق تالیفاتش از جمله ((پیچیدگی و تناقض در معماری)) و ((آموزه های لاس و گاس)) بسیار تاثیر گذار بود، از جمله کارهای وی بخش الحاقی به نشنال گالری لندن است.

تست‌های مربوط به فصل یازدهم :

1. شیوه ارگانیک در معماری مدرن منسوب به کدام است ؟

- (1) فرانک لویدرایت (2) میس وان درروه (3) لوکوربوزیه (4) گروپوس
پاسخ : گزینه 1 صحیح است.

2. مفهوم رنسانس کدام است ؟

- (1) احیاء تفکرات سنتی با تفکر جدید (2) تحول و دگرگونی فرهنگی
(3) زیر پا گذاشتن اصول و سنت های گذشته (4) نوزایش یا تولد نو
پاسخ : گزینه 4 صحیح است.

3. شیوه معماری چه کسی به نئوباروک مشهور است ؟

- (1) ارگوست پره (2) گانودی (3) گروپوس (4) میس وان درروه
پاسخ : گزینه 2 صحیح است.

4. تلفیق معماری و طبیعت یا به قولی عشق به طبیعت و بردن عناصر معماری به داخل طبیعت و بر عکس (

معماری ارگانیک) در آثار کدام معمار متجلی است؟

- (1) بهرام شیردل (2) لوکوربوزیه (3) فرانک لویدرایت (4) میس وان درروه
پاسخ : گزینه 3 صحیح است.

5. جمله ((فرم از عملکرد تبعیت می کند)) از کیست ؟

- (1) لوکوربوزیه (2) رایت (3) میس وندرو (4) سالیوان
پاسخ : گزینه 4 صحیح است .

6. چه کسی تزئینات را در ساختمان جنایت می دانست ؟

- (1) آدولف لوس (2) لویی کان (3) میس وندرو (4) سالیوان
پاسخ : گزینه 1 صحیح است.

7. طرح مقابلی اثر کدام هنرمند است؟

- (1) براك (2) سالوادوردالی (3) پیکاسو (4) پل سزان

پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

8. طرح مقابل از کدام هنرمند است؟

- (1) پل کله (2) ونسان وانگوگ (3) میکل آنژ (4) ادوارد ما

پاسخ: گزینه 2 صحیح است. نام اثر شب پرستاره می باشد.

9. مجسمه رویرو اثر کدام هنرمند است؟

- (1) امبرتو بوچونی (2) هربرت دید (3) راویدالفاروسیکه ایروس (4) هنر

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

10. کدامیک از معماران نامبرده به دلیل کاربرد بتن مسلح شهرت یافتند؟

- (1) فرانک لویدرایت (2) اگوست پره- لوکوربوزیه
(3) اوگوست پره (4) فرانک لوید رایت - لوکوربوزینه

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

11. تصویر داده شده از کارهای کدام یک از هنرمندان اروپا است؟

- (1) ادوارد مانه
(2) کلود مونه
(3) ونسان وانگوگ
(4) پیسارو

پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

12. ((معماری بازی استادانه ، صحیح و با شکوهی از احجام ترکیب شده زیر نور می باشد ، چشمان ما ترتیب

شده اند که فرم ها را زیر نور ببینند ، سایه و روشن این فرمها را آشکار می سازد)) این جمله از کیست؟

- (1) رایت (2) لوکوربوزیه (3) آلوارتو (4) میس وان دروهه

پاسخ: گزینه 2 صحیح است.

13. از نظر کدام معمار مدرن هر ساختمان پیکر یا عضوی زنده است و عنصر اصلی آن فضایی آزاد و شکل

پذیر و پیوسته می باشد که با سازه ای به قالبی در آید ؟

- (1) سولیوان ، معمار آمریکایی (2) فرانک لویدرایت، معمار آمریکایی
(3) گروپوس ، معمار آلمانی (4) لوکوربوزیه ، معمار فرانسوی

پاسخ : گزینه 2 صحیح است.. دقت شود لوکوربوزیه معمار سوئیسی می باشد .

14. موزه توکنهایم در نیویورک (1953) از کدام معمار سبک مدرن است ؟

- (1) سولیوان (2) فرانک لوید رایت (3) لوکوربوزیه (4) میس ون دررِه

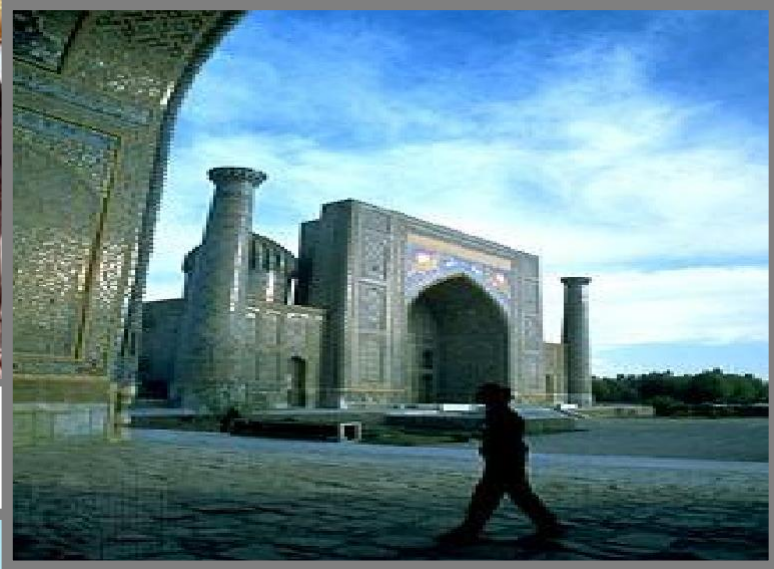
پاسخ : گزینه 2 صحیح است.

15. ((من هنر را مانند تحصیل و یا آزادی برای همه و نه عده ای محدود می خواهم)) ، از کیست ؟

- (1) ویلیام موریس (2) اگوست رودن (3) میس واندرروهه (4) سالیوان

پاسخ : گزینه 3 صحیح است.

فصل دوازدهم معماری اسلامی

معماری اسلامی :

معماری مربوط به مسلمانان از سده هفتم به بعد می باشد که به واسطه فتوحات مسلمانان در سرزمین های مختلف (از اسپانیا در غرب تا هند در شرق) توسعه یافت و عناصر هنری و معماری هر منطقه را در خود جای داد، مشخصه این معماری توسعه مسجد به عنوان یک بنای شاخص ، گنبدهای بنایی و تاقهای نقبی، قوسهای نعل اسبی تمام مدور و تزئینات روی سطح پرمایه با ترکیب خوشنویسی و نگاره های گل و گیاهی در یک چهارچوب هندسی است، چراکه استفاده از نمادهای انسان و حیوان مرسوم نبود.

هنر و معماری در جهان اسلام دارای چهار شیوه بنیادی است :

- 1) **شیوه مصری :** این شیوه از معماری کهن مصر ریشه گرفته است و در کشورهای اسلامی شرق آفریقا مصر سودان و کشورهای پیرامونی تا مجاز را در بر میگیرد که در آن جا با شیوه شامی برخورد می کند.
- 2) **شیوه شامی:** این شیوه از هنر و معماری بیزانس ریشه گرفته و کشورهای سوریه ، فلسطین ، لبنان و اردن و بخشی از ترکیه را در بر می گیرد، دارای ویژگی های مشترکی با شیوه مصری است.
- 3) **شیوه مغربی :** شیوه ای بسیار چشمگیر است و در برگیرنده کشورهای مراکش، الجزایر و جنوب اسپانیا می باشد.
- 4) **شیوه ایرانی :** این شیوه از همه ارزشمندتر است و گسترده تر بوده و در برگیرنده کشورهای میانرودان، ایران، افغانستان، پاکستان ، ازبکستان و تاجیکستان می باشد.

در صفحات بعد به بررسی یکایک این شیوه ها می پردازیم :

در پرتو عواملی مشترک زبان ، دینی ، اعتقادی و فکری تمدن و فرهنگ اسلام واجد روحی یگانه گشت و آهنگی مستقل یافت و از ویرای این یگانگی هنر اسلامی زاده شد ، هنر اسلامی به چیزی مافوق عالم ماده توجه دارد و هدف آن بیان وحدت است ، هنرمند مسلمان وحدت را در کمال صورت و شکل هنر دینی جستجو می کند اشکالی که بار معنایی رمزپردازانه و نمادین دارند ، هنر اسلامی هنر غیر واقع گرا است که توجهی به ظاهر عینی طبیعت ندارد، هنرمند مسلمان می کوشد تا از سد طبیعت ظاهر گذر کند و جخانی فراخاکی را به تصویر درآورد.

مسجد مدینه : همان گونه که در تاریخ آمده است جایگاه مسجد مدینه توسط شتر پیامبر برگزیده شد. سپس پیامبر گرامی دستور دادند سنگ های لاشه را از نزدیکترین کوه بکنند و آنها را در ساخت دیوار بلند بدون ملات ، به صورت خشکه چینی برهم نهند تا به بلندی قدبلندترین مرد عرب در حالی که دستهایش را به سوی آسمان دراز کرده است ،

برسد، پس از دیوار چینی پیرامون زمین روی بخشی از آن را بپوشانند این آسمانه موقتی ساخته شد و در آن از ساختمایه هایی که به درد دیگری نمی خورد بهره گیری شد، مانند پوست چهارپایان که پناهی در برابر آفتاب سوزان بود، از پده (تنه نخل های خشک شده) و یا درختان بی بار، برای تیر و ستون بهره گیری شد، نخل خشکی را در میان مسجد به جای ستون سر شاخه هایی را به جای تیر به کاربردند پس از پوشاندن روی تیرها بانی روی آنها را پوست چهارپایان کشیدند. اندازه ان شبستان چیزی نزدیک به 65 75 متر بود.

نکته: دقت شود اولین مسجد ساخته شده مسجد قبا در بین راه مکه و مدینه بوده است ولی مسجد مدینه به عنوان بنایی که نخستین مساجد برگرفته از تهرانگ آن بود، قرار گرفت.

سوریه: در دوران اموی معماری سنگی رواج یافت، در سوریه مرکز حکومت امویان بسیاری از عناصر معماری رومی و بیزانس که قبلا در آن منطقه بود به معماری مساجد و کاخ ها راه پیدا کرد، بدنه اکثر مساجد سوریه از سنگ ساخته شد پوشش سقفها شیروانی است و قوسها نیم گرد و رواق های طول مسجد یاد آور کلیساهای بیزانس است. کاخ های این دوره از نقشه قلعه های نظامی الگو گرفته و مملو از تزئینات گچ بری، موزائیک کاری و نقاشی دیواری است. از مهمترین بناهای این دوره می توان به مسجد جامع دمشق، قبه الصخره و کاخ عمرا و الحیرا اشاره کرد.

مسجد جامع دمشق: ولیدبن عبدالملک از خلفای اموی در قرن اول هجری کلیسای یوحنا در دمشق را با صرف هزینه زیاد و تغییر در ساختار بنا تبدیل به مسجد کرد. این خلیفه دو مسجد مدینه و کوفه را نیز تخریب و مجددا نوسازی کرد. مسجد جامع دمشق یا مسجد اموی نقشه ای مستطیل شکل دارد. طرح شبستان با تغییرات شرقی و غربی و در طول مستطیل قرار دارد. در وسط شبستان گنبدخانه قرار دارد. گنبد بر پایه هشت ضلعی قرار دارد و به گنبد عقاب معروف است، در امتداد شرقی گنبد سر یحیای پیامبر است، قوس های شبستان نعل اسبی هستند. مناره به فرد چهارگوش مسجد به سبک برج های کلیسا در دیواره شمالی مسجد احداث شده است.

قبه الصخره: این بنای تاریخی اسلامی را استادکاران بیزانسی در سال 66 تا 73 قمری ساخته اند. ظاهر بنا به سبک بیزانس است ولی تزئینات بنا اسلامی می باشد، این بنا به شکل هشت ضلعی با پلان متمرکز است و در چهار جهت اصلی چهار دروازه دارد گنبدی با دو پوسته چوبی بر فراز آن قرار دارد. پوسته بیرونی با سرب و مس پوسته درونی با موزائیک پوشیده شده است.

عراق : در دروان عباسیان ، عراق مرکز حکومت اسلامی بود . شهر بغداد مرکز خلافت عباسی به دستور منصور عباسی در قرن دوم بر مبنای نقشه مدور ساخته شد ، در این دوره بناهای آجری رواج یافت و پوشش گچی برای تزئین بنا به اشکال گوناگون مورد استفاده قرار گرفت .

ساخت پوشش های گرد (طاق ها و طاق نماهای ضربی) در این دوران نشانی از گونه باز زایی نسبت کهن طاق زنی اشکانی و ساسانی می باشد . در حقیقت معماری مکتب عباسی تأثیرات عمیق هنر ساسانی را داراست. از آثار برجسته این دوره مسجد بزرگ سامرا یا مسجد متوکل ، مسجد ابودلف ، کاخ جوسق خاقانی، قصر عباسی و مدرسه المستضربه که دو بنای اخیر به موزه تبدیل شده است را می توان نام برد.

مسجد سامرا : این مسجد به خاطر حصار و مناره حلزونی اش (تنها عنصری که در وضعیت مناسب حفظ شده است) شهرت دارد . این مسجد شبستان بزرگی دارد که دالانهای آن عمود بر قبله است و رواقهایی عریض اطراف حیاط وجود دارد.

مصر : در مصر شاهد رواج همان شیوه معماری ، مرسوم در عراق هستیم . مسجد زیبای ابن طولون نوعی الگو برداری از طرح های نوین معماری سامرای عراق را نشان می دهد . یکی از دیگر بناهای بسیار مهم دوران اسلامی مصر جامع الازهر است که در سال 395 هجری آغاز و در 362 به پایان رسید. اما در نتیجه تغییرات و افزودن برخی الحاقات در طول حدود بیست سال به صورت دانشگاه بزرگ اسلامی درآمد. این بنا که در دوران فاطمیان مصر ساخته شد ، دانشگاهی برای تعلیم اصول مذهب شیعه بود . جامع الازهر هم اینک پس از گذشت حدود 1000 سال محل برگزاری برخی دروس نظری اسلامی می باشد.

مسجد ابن طولون قاهره : به دست ابن طولون حاکم ترک که در خدمت عباسیان بود ساخته شد، منار حلزونی آن شبیه منار مسجد سامرا می باشد و مصالح به کار رفته به جای سنگ ، خشت و آجر می باشد . طرح نقشه مربع است و از مسجد سامرا کوچکتر است . در وسط حیاط ساختمانی مکعبی با چهار درو گنبدی بر فراز آن که احتمالاً وضوخانه است ، قرار دارد.

ترکیه : در دوران حکومت سلجوقیان در آسیای صغیر معماری ویژگی مسلط مکتب ایرانی را نشان می دهد . از قرن 7 و 8 هجری آناتولی به خصوص در ساخت مساجد ، راهی مستقل آغاز کرد . حکومت عثمانی ها در آسیای صغیر فصل جدیدی در تاریخ این خطه است. در این دوران مناطق غربی یکی پس از دیگری از تسلط بیزانسی خارج شد و سرانجام

در 875 ه. ق قسطنطنیه بدست سلطان محمد دوم معروف به فاتح فتح شد. از این پس قسطنطنیه را استانبول نامیدند و به عنوان پایتخت مرکزی دولت عثمانی شناخته شد.

اوج معماری دوران عثمانی پس از فتح قسطنطنیه شکل می‌گیرد. مساجد این دوران دارای خصوصیات منحصر به فردی است که الهاماتی از معماری بیزانس و به ویژه کلیسای ایاصوفیه (که به مسجد بدل شد) گرفت. اگرچه به زودی این الگوهای معماری کنار گذاشته شد، اما در حقیقت بنای بیرونی مساجد عثمانی از شکل مسلط و معمول معماری مساجد اسلامی سرپیچی کرده است. در مساجد اسلامی توجه همواره به درون است. این توجه به درون بنا، شکل عمومی مسجد را در نمای بیرون کم رنگ می‌کند اما، در مساجد سبک عثمانی، نمای بیرونی از ابهتی چشمگیر، پیچیدگی مبهم و خطوطی پر تحرک برخوردار است. حضور تعداد فراوان گنبدیهای فرعی، نیم گنبدیها و قوس های پلکانی در نمای خارجی ساختمان، نیم رخی موجدار را در مساجد عثمانی ایجاد کرد. در راس بنا، گنبد اصلی در اندازه ای بزرگ جای می‌گیرد و همچون نقطه اوج مسجد جلوه می‌نماید.

از بناهای معروف این مکتب که همگی به دست سنان معمار یونانی ساخته شده می‌توان از مسجد شهزاده محمد، مسجد سلیمانیه و مسجد سلیمیه (که از شاهکار های معماری سینان است) نام برد. سنان تحولی بزرگ در بناهای عثمانی بوجود آورد. شبستانها شکل مربع به خود می‌گیرند. گنبدیها بزرگ و بلندتر می‌شوند. چهار یا شش مناره در اطراف بنا قرار دارد. بناها ابتدا هشت ضلعی و سپس به دایره تبدیل شدند.

اسپانیا: معماری مساجد اسپانیا در دوران اسلامی نمایشی است از بهره گیری نقشه مساجد عربی در سوریه. حیاط کم عمق، شبستانهای عمیق با ستونهای متعدد در جهات گوناگون، سقفهای شیروانی و رواقی همچون راهروهای سقف دار که سه سوی حیاط را دور می‌زند.

از دیگر ویژگی های معماری اسلامی اسپانیا وجود قوسهای دالبری (شبدری) و استفاده از عناصر تزئینی گوناگون به میزان بسیار زیاد بوده است. مقرنس های آویخته و گچبری های پرکار در بیشتر بناهای این دوران به چشم می‌خورند. از بناهای مهم اسپانیای اسلامی می‌توان مسجد جامع قرطبه (کردوا) و به کاخ الحمرا اشاره کرد.

مسجد قرطبه: عبدالرحمن اول در نیمه دوم قرن دوم هجری مسجدی همانند مسجد جامع دمشق و متأثر از پیامدهای منطقی مضمونهای معماری در آن زمان ساخت.

شبستان مسجد قرطبه دارای یازده دالان به شیوه مسجد الاقصی و عمود بر دیوار قبله می باشد . قوس ها نعل اسبی دو طبقه و ساختمان سنگی می باشد . گرچه قوس نعل اسبی ابتدا در مسجد جامع دمشق استفاده شد ، اما قوس نعل اسبی کنگره دار از ابتکارات مسجد اسپانیایی بود که در آن جا مورد تقلید شرقیان مخصوصا هندی ها قرار گرفت . محراب مسجد نیز بسیار معروف است . این مسجد بعدها بعد از تسلط مسیحیان به کلیسا تبدیل شد .

کاخ الحمرا (غرناطه) : این کاخ قدیمی ترین کاخ اسلامی است که بر جای مانده است و از سوی طایفه نصریان که در اسپانیا حکمرانی می کردند ساخته شده است . ورودی کاخ پیچ در پیچ است و این به این دلیل است که به آسانی نتوان به آن دست یافت . با این که این کاخ از مصالحی چون چوب ، آجر ، گچ و خشت ساخته شده ولی تا به امروز دوام یافته است . این کاخ دارای فضاهای گوناگون با تزئینات گچ بری بسیار متنوع و پیچیده در خارج کاخ است . آن گچبری ها زیبایی خاصی به این بنا داده است و آن را در زمره بناهای معروف جهان به حساب آورده است . درون کاخ از سنگ مرمر و دیگر عناصر تزئینی استفاده شده است و آرایش بناهای این کاخ پیرامون حیاط است . حیاط معروف این کاخ ، حیاط شیران است و علت نامگذاری آن 12 شیری است که در وسط حوضچه داخل حیاط بهم تکیه داده اند . قسمت پایین همه دیوارها کاشی کاری و بقیه گچبری است .

تالار بارکا به معنی قایق با قوسی تیزه دار از چوب سدرکنده کاری شده و تالار سراج با گنبد مجلل دارای ستاره ای کثیرالاضلاع با مقرنس های بسیار و همچنین تالار شاهان و تالار دو خواهران در این کاخ از نمونه های بی مانندی است که تقریبا در بناهای اسلامی مشاهده نشده است .

نکته :

الف) معماری بربری : سبک معماری بربری معماری اسلامی مربوط به شمال – آفریقا و به ویژه مناطق اسپانیا و مناطق تحت سلطه بربرهای (مسلمانان) اسپانیا می باشد . مشخصه این معماری ، ساختمان مساجد بزرگ و کاخ های دژدار برجسته می باشد .

ب) معماری مستعربی : سبک متأثر از معماری بربری در اسپانیایی سده نهم تا پانزدهم میلادی که مسلمانان آن را رونق دادند . مشخصه اصلی این سبک قوس های نعل اسبی و دیگر ترکیبات بربری است .

ج) معماری مدجنی: سبکی در معماری اسپانیا، بین سده های سیزدهم تا شانزدهم میلادی، که توسط مدجن ها و مسیحیانی که به روش مسلمانان عمل می کردند پدید آمد. مشخصه اصلی آن، تلفیق عناصر رومانسکی و گوتیک با عناصر اسلامی است.

هند: معماری اسلامی هند از دوران سلاطین دهلی (قرن 6 تا 10 ه. ق) آغاز می شود. سلاطین دهلی مسلمانانی بود که قریب 4 قرن در دهلی حکومت کرده و شیوه ای خاص در معماری ایجاد کردند که به ((هندو اسلامی)) شهرت یافت که این شیوه تلفیقی است از دستاوردهای میراث کهن معماری هندو و ویژگی های اسلامی. از مهمترین آثار این دوره به مسجد قطب الدین ایبک می توان اشاره کرد.

قطب منار: این منار بدست قطب الدین ساخته شد بدنه منار شیار دارد و شبیه گنبدهای دوره تیموری آسیای میانه می باشد. ارتفاع منار 72/50 متر و پوشش منار و مسجد (قطب الدین ایبک یا مسجد قوت الاسلام) از سنگ های شنی سرخ و مرمر صاف است که دارای تزیینات فراوان است.

تاج محل: این بنای معروف در آگرای هند قرار دارد. انگیزه مهر و وفاداری به همه که در هند اسلامی پایگاه ویژه ای دارد، نتیجه پایه گذاری این بنا می باشد، در ساختمان آن از حداکثر تکنیک و فنون معماری که تلفیقی از معماری هندو ایرانی است، استفاده کرده اند. فرم و طرح آن هرم متساوی الساقین است که آرامگاه درون آن قرار گرفته است که کلا فرم بنا تداعی کننده کوه است. بنا ابتدا به عنوان مقبره بانو بیگم معروف به ممتاز محل همسر شاه جهان در آگرا ساخته شد. لکن بعدها همسر او نیز در کنارش به خاک سپرده شد. معمار آن احتمالاً از ایران یا ترکیه و هند و به گمان دیگر از مجموعه ای از معماران این کشور ها بوده است. بنا چهار گلدسته دارد و گنبد آن از سنگ مرمر سفید ساخته شده است. در نمای کلی ساختمان از سنگ سرخ و مرمر سفید ساخته شده است. درز نمای کلی ساختمان از سنگ سرخ و مرمر استفاده شده است، این بنا نمادی از عشق است و بدین نام شهرت دارد.

پاکستان: قبلاً پاکستان جزء کشورهای هند بود تا آن که در سال 1974 میلادی استقلال یافت و از هند جدا شد. تعدادی از بناهای مربوط به دوران حکومت پادشاهان هند در پاکستان قرار گرفته است از جمله آنها قلعه لاهور می باشد. افغانستان: بلخ از شهرهای قدیمی و قبل از حمله مغول می باشد که از اعتبار و اقتدار خاصی برخوردار بوده است، تیمور به این شهر توجه خاصی داشته است. از بناهای معروف آن مسجد ابونصر پارسا یا مسجد سیز را می توان نام برد

که به آرامگاه تیمور شباهت فراوان دارد. مناره جام از دیگر آثار افغانستان است که برج استوانه ای سه طبقه با 60 متر ارتفاع می باشد که بر پایه هشت ضلعی قرار دارد. در سمرقند آرامگاههای شاه زند به صورت مجموعه ای قرار دارد و گورامیر نیز که آرامگاه تیمور است در این شهر قرار دارد. اکثر آرامگاههای این شهر منسوب به تیموریان است.

تست های مربوط فصل دوازدهم

1. تصویر روبرو مقطع عمودی کدام مکتب معماری اسلامی است؟

- (1) خراسانی (2) عثمانی (3) مغرب (4) هند

پاسخ: گزینه 2 صحیح است. تعداد مناره های نوك مدادی شکل مناره ها و گنبد ها به صورتی خاص و آلت تیزه داری بر روی خود دارند. از ویژگی های معماری عثمانی است.

2. قدیمی ترین مسجد جهان کدام است؟

- (1) فهرج (2) مدینه (3) سامرا (4) دهلی

پاسخ: گزینه 2 صحیح است.

3. کدام منار حلزونی نیست؟

- (1) مسجد سامرا (2) مسجد ابن طولون (3) مناره فیروز آباد فارس (4) میل ساوه

پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

4. استفاده از عناصر معماری رومی و بیزانس در کدام مقطع دوره اسلامی رواج یافت؟

- (1) اموی (2) سامانی (3) عباسی (4) عثمانی

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

5. مسجد ابن طولون (265 – 262 هـ) در کدام کشور واقع است؟

- (1) عربستان (2) مصر (3) ترکیه

(1) عراق
پاسخ : گزينه

است .

6. در معماری مساجد اسلامی با توجه به سبک ساختمانی، مساجد پوشیده از چند گنبد مربوط به کدام مکتب است؟

- 1) خراسانی   2) مغرب   3) مصر و سوریه   4) عثمانی

پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

7. نخستین تقلید از مسجد مدینه در کدام مسجد صورت پذیرفت؟

- 1) جامع قرطبه   2) جامع قیروان   3) ابن طولون   4) جامع دمشق

پاسخ: گزینه 2 صحیح است. نخستین تقلید از مسجد مدینه به سبک اولیه عربی که در دوران بعد از فوت پیامبر ساخته شده اند می توان به مساجد فسطاط، قیروان، کوفه و بصره اشاره کرد.

8. قبه الصخره دارای کدام ویژگی است؟

- 1) الهام از معماری بیزانسی   2) گنبد یک پوسته چوبی

- 3) موزاییک هایی با نقوش جانداران   4) یک ردیف ستون مدور

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

9. تصویر داده شده مقطع کدام یک از بناهای معروف ترکیه را نشان می دهد؟

- 1) تپ کاپی   2) ایاصوفیه   3) مسجد سلطان احمد   4) مسجد آ

پاسخ: گزینه 2 صحیح است.

10. طراحی و ساخت بنای مدرسه در معماری اسلامی اسلامی توسط کدام تمدن پایه گذاری شد؟ معماری...

- 1) ایران   2) تیموری   3) مصر و عثمانی   4) مغرب (مراکش و اسپانیا)

پاسخ: گزینه 1 صحیح است. نخستین مدرسه های ثبت گردیده در منابع مکتوب در شرق ایران در اوایل قرن چهارم (ه. ق) دهم میلادی است. مهمترین مورد هستند. نیشابور مدرسه داهیه می باشد.

11. نخستین نمونه بارز معماری اسلامی در قرن دوم ه. ق پس از قبه الصخره کدام است؟

1) مسجد الازهر مصر   2) مسجد جامع دمشق   3) مسجد جامع سامرا   4) مسجد جامع قیروان

تاریخ معماری / قسمت اول 123 ✎

پاسخ: گزینه 2 صحیح است.

12. مجموعه سلیمانیه (مسجد، مدرسه، گرمابه، بازار و ...) مربوط به معماری شیوه ..... است.
- (1) اصفهانی در کرمان (2) فاطمیون در مصر (3) عثمانی در استانبول (4) مغربی در اندلس
- پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

13. کلیسای جامع اشپیلیه در کجاست و با کدام شیوه معماری ساخته شده است؟

- (1) فرانسه، معماری گوتیک + معماری اسلامی
 (2) آلمان، معماری گوتیک شعاع سان
 (3) اسپانیا، معماری رومانسک + گوتیک
 (4) اسپانیا، معماری اسلامی + گوتیک شعاع سان
- پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

14. گزینه صحیح در مورد شیوه معماری مستعربی کدام است؟

- (1) آمیزه ای از معماری اسلامی و معماری عربی در اسپانیا است.
 (2) شیوه معماری قرون وسطی در اسپانیا با تاثیر پذیری از معماری اسلامی است.
 (3) مربوط به مسیحیان اسپانیا از قرن هشتم تا یازدهم میلادی و متأثر از معماری اسلامی است.
 (4) مربوط به معماری اعراب در قرن سوم تا پنجم هجری به شیوه معماری اسلامی است.
- پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

15. شیوه معماری مدجنی است و به ..... مربوط می شود.

- (1) عربی - اعراب ساکن اسپانیا
 (2) ترکیب یافته از معماری اسلامی + معماری گوتیک مسلمانان جنوب اروپا
 (3) ترکیب یافته از معماری اسلامی + معماری گوتیک - مسیحیان اسپانیا
 (4) عربی - مسلمانان شمال آفریقا
- پاسخ: گزینه 2 صحیح است.

16. مسجد آل منصور در کدام کشور واقع شده است؟

- (1) اسپانیا (2) مراکش (3) مصر (4) هند

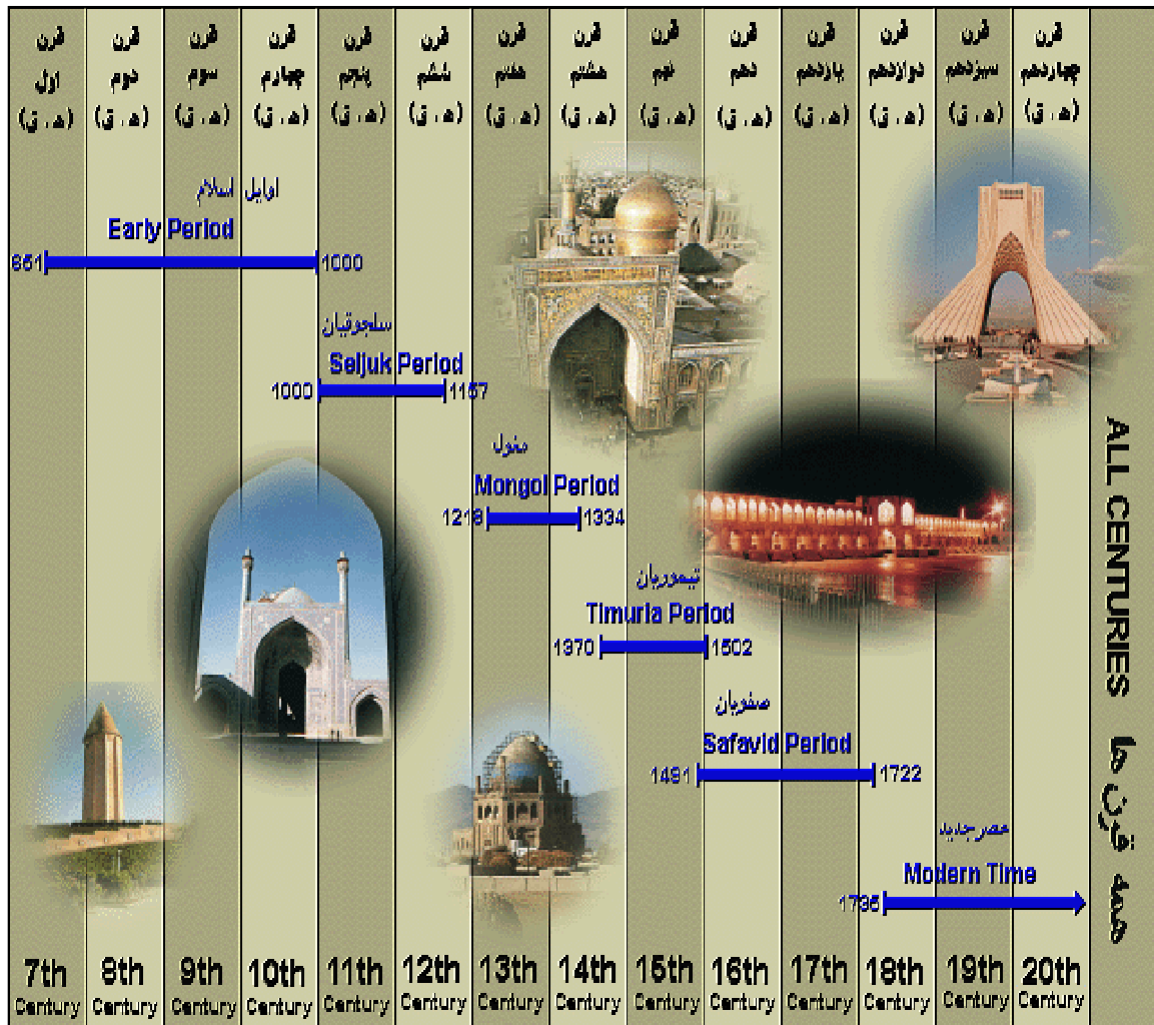
پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

17. هنر اسلامی هند که هنر هندوایران نامیده می شود در کدام دوره به اوج تجلی خود دست یافت؟

- (1) تیموری (2) ایلخانی (3) افشاری (4) زندی

پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

فصل سیزدهم: معماری اسلامی ایران

ALL CENTURIES همه قرن ها

معماری اسلامی ایران

سبک خراسانی

اولین نمونه های هنر و معماری اسلامی ایرانی در منطقه خراسان شکل گرفت ، این سرزمین زادگاه نخستین نمونه های هندو معماری است و از آن جایی شهرهایی چون دامغان ، نرد و رسیده است. این شیوه در سده نخست هجری پدید آمد و تا سده چهارم ادامه یافت ، برخی از مورخین این شیوه را ادامه شیوه پارتی می دانند . به طور کلی ویژگی های این شیوه به شرح ذیل می باشد :

- (1) پس از اسلام ، با الگو گرفتن از باورهای اسلامی ساختمانها مردم وارتر شدند .
- (2) ساختمانی که در این شیوه به کار رفته است، معمولا بوم آورد یا ایدری (اینجایی) بوده است.
- (3) نسبت به سبک پارتی مصالح بناها کم دوام تر و نامرغوب تر شدند .
- (4) در این شیوه از ارتفاع دادن به بناها پرهیز شده است .
- (5) از طرح شیستانی برای مساجد استفاده می شد.
- (6) از قوسهای تخم مرغی یا بیضی استفاده می شد .
- (7) بناها از حیث نقشه، عربی و از حیث نما و تزئینات ایرانی و برگرفته از هنر ساسانیان بودند .
- (8) هر بنا در این دوره دارای چندین عملکرد همزمان بود به طور مثال مساجد شامل مدرسه ، سکونتگاه و عبادتگاه بودند.

(9) از سادگی و در حد امکان بهره گیری شد.

باید توجه داشت که الگو و طرح مساجد اولیه اسلام تقلیدی از مسجد نبی اکرم (ص) است در این مسجد که به دستور رسول اکرم(ص) ساخته شده است. خصوصیات هنر اسلامی که شامل مردم واری ، خودبسندگی، پرهیز از بیهودگی و ... بوده است رعایت شده است . بدین صورت مساجد اولیه اسلام در خراسان با الهام از مسجد نبی در یک فضای چهارگوش

با شبستانی در جهت قبله به وجود آمد و سقف تنها شبستان آنها نیز برای ایجاد سایبان و جلوگیری از داخل شدن آب باران با مصالح ساده پوشیده شده است. در ذیل به شرح چند نمونه از بناهای این دوره می پردازیم:

مسجد جامع فهرج: یکی از اصیل ترین ساختمان های شیوه خراسانی که شاید کهن ترین مسجد ساخته شده در ایران باشد، مسجد جامع فهرج می باشد که ویژگی های نیارشی شیوه پارتی ساسانی را داراست (آرایه های گچ بری شکنجی و پیچک های آن، همانند آرایه های کاخ کسری در تیسفون است). این بنا در سال 50 - 60 ه. ق ساخته شده است. تهرانگ بنا و جایگاه میان سرا، شبستان وصفه ها آشکارا آن را اثری از روزگار اسلامی معرفی می کند که از نخست برای مسجد ساخته شده است. نقشه بنا بسیار ساده به صورت شبستانی است. شبستان مسجد دهانه دارد که دهانه میانی از دو دهانه چپ و راست بزرگتر است. قوسها دایره ای شکل و نیم بیضی و طاق ها نیز ناوی و طاق آهنگ (نیم دایره ای) هستند، در قسمت شمالی مسجد تک مناره ای از خشت جدا از بنا در قرن 4 و 5 هجری به مسجد اضافه شده است. بنا تماماً از خشت خام می باشد و پوشش دیواره ها گل و گاه گل می باشد. آسمانه بنا برخلاف سبک خراسانی کوتاه نیست و شکوه چشمگیری دارد.

تاریخانه دامغان: این بنا یکی از کهن ترین ساختمان ها در شیوه خراسانی است که در کنار مسیر سمنان - دامغان در اواسط قرن دوم هجری بنا شده است (تاری در نقطه ترکی یعنی خدا و تاریخانه به معنای خدای خانه یا خانه خدا به کار رفته است) بنای ساده و با شکوه تاریخانه تمام ویژگی های مساجد شیوه خراسانی را داراست و مانند دیگر مساجد این سبک از حیث نقشه عربی و از حیث ساختمان کاملاً ایرانی است. بنا دارای یک صحن بزرگ تقریباً چهارگوش می باشد که در اطراف آن رواق هایی با طاق ضربی روی پایه های مدور قرار دارند. قوس های شبستان بدون تیزه و صاف هستند و قوس های جناغی بعداً زده شده است (قوس جناغی با ورود اسلام آورده شده است) ارتفاع سقف بنا با توجه به خصوصیات خراسانی کوتاه است.

مسجد جامع اصفهان: این مسجد یکی از کاملترین نمونه های مساجد چهارایوانی در ایران است، این مسجد دارای 20 ساختمان کاملاً متمایز می باشد که در دوره های مختلف تاریخی ساخته شده است و بیش از 13 قرن معماری ایران را نشان می دهد. در هر یک از دوره های تاریخی قبل از اسلام بخشی از این مسجد ساخته یا تعمیر شده است. از همین رو مسجد جامع اصفهان را موزه معماری ایران می دانند.

طرح نخستین مسجد به گونه بومسلمی (شبستانی) در سال 156 هجری ساخته شده که سوی قبله مسجد کهن با قبله کنونی 20 تا 30 درجه اختلاف داشته که یک مسجد جدید بر روی مسجد قبلی در سال 226 ه . ق احداث کردند و این چند درجه انحراف را جبران کردند .

طرح مسجد جدید نیز به صورت شبستانی بود که در قرن چهارم ، پنجم و ششم تغییر کرد و در قرن پنجم و ششم هجری چهار ایوانی شد . از این پس چهار ایوانی بودن مسجد یکی از ویژگی های بنیادی مسجد سازی در ایران شد و در قرن پنجم دو گنبد در بخش شمالی و جنوب احداث شد.

شرح کامل تغییرات مسجد جامع اصفهان در فصول بعدی بررسی خواهد شد.

مسجد جامع نایین : مسجد جامع نایین در قرن چهارم هجری به صورت شبستانی بنا شد، قدیمی ترین قسمت مسجد، مربوط به شبستان جنوبی می باشد که در شیوه رازی دگرگون شده است.

نمای مسجد در شیوه رازی است اما ویژگی های شیوه خراسانی را داراست . در این بنا برای اولین بار **چفد** مازه دار به تیزه دار تبدیل شده است . در این جا مجموعه ای از گچ بری های پرکار و ظریف روی ستون ها و محراب مساجد دیده می شود . استفاده از گچ بری در نقش های متنوع که به طرق گوناگون در تزئین به کار می رود از ویژگی شیوه رازی است و تأکیدی است بر این که این بنا کلا سادگی شیوه خراسانی را ندارد .

مسجد جامع نیریز : این بنا که در قرن چهارم هجری به سبک خراسانی ساخته شده است . تنها یک ایوان دارد (به این ایوان های تکی ((گیری)) می گویند) . در دوران قاجار نقشه مسجد به طرفی با میان سرا تغییر یافته است.

مسجد جامع اردستان : مسجد جامع اردستان نیز در شیوه خراسانی با شبستان ستوندار در قرن دوم و سوم هجری بنیاد نهاده شده و بعدها در شیوه رازی و اصفهانی به چهار ایوانی دگرگون گشته است .

شیوه رازی

این شیوه چهارمین شیوه معماری ایران است که تمامی ویژگی های خوب پیشین را به بهترین گونه دارا می باشد . در این شیوه نغز کاری شیوه پارسی ، شکوه شیوه پارتی و ریزه کاری شیوه خراسانی را به بهترین صورت داراست . شیوه رازی بهترین و متنوع ترین شیوه معماری اسلامی ایرانی است که بعد از آن مشابهنش بوجود نیامد. آغاز شیوه رازی هرچند مربوط به شمال ایران است اما دري رواج می یابد و بهترین ساختمانها در آن شهر ساخته شده است . شهر ري یا از محل رشد و ترقی شیوه رازی است این شیوه از قرن 4 ه . ق تا زمان حمله مغول ادامه داشته است. اوج شکوفایی و

ترقی شیوه رازی در عهد سلجوقیان می باشد . معماری سلجوقی دارای نیروی حساس شده با ساختاری پیچیده است . در این زمان برج های آرامگاهی ، مناره ها ، مساجد و کاروانسراها و مدارس و موارد متنوع بسیاری احداث شدند که خوشبختانه بسیاری از احداث شدند که خوشبختانه بسیاری از آثار آنها به جای مانده است .

به طور کلی ویژگی های این شیوه به شرح زیر می باشد :

- طرح های دایره : هشت گوش ، شش گوش ، چهار گوش و ..... مربع و مربع مستطیل در بناهای این دوره بسیار مورد استفاده قرار گرفته است . از نمونه 5 گوشه آن گوربا با الدین در اصفهان می باشد.
- میل مناره ها (میل های راهنما که شبیه تک مناره ها و بلندتر از آنها هستند) که بعضی از آنها محل دفن بانی آنها هم بوده، در این دوره به وفور یافت می شود.
- بناهای مساجد شبستانی به بناهای چهار ایوانی تبدیل شدند .
- گنبدها در انواع شکل های گوناگون ساخته شدند . اولین نمونه گنبد های گسسته نار در برج های خرقان در نزدیکی قزوین مشاهده می شود و نوع کاملتر آن نیز بعدها به صورت ترك دار ساخته می شود . گنبد گسسته رك نیز که از ویژگی های معماری شمال ایران است به ری و سپس به مرکز ایران انتقال می یابد . بهترین نمونه آن گنبد یا میل قابوس است . انواع گنبد های خاکی (گنبد های کروی شکل شبیه تخم مرغ) در بناهای مختلف ساخته می شوند . انواع گنبد های دپوخته پیوسته نیز در بناهایی مانند مسجد برسیان و مسجد جامع زواره ساخته می شوند.
- در شیوه رازی ساختمان از بنیاد پای بست با مصالح مرغوب احداث می شد، خشت های پخته کوچک و بزرگ و نازک و ستر نماهای بناها را می آراست .
- گره سازی با آجر و کاشی یا گره سازی در هم که معقلی نیز نامیده می شد، از این دوره آغاز می شود. (در این نوع گره سازی قطعاتی از کاشی را به صورت نگین و یا ساده در میان قطعات آجری به کار می بردند که خود موجب جلوه و زیبایی می شد). قدیمی ترین نوع گره سازی در برج اتابک کرمان می باشد که قطعات کاشی به وسیله گچ دورسازی شده و سپس با گره سازی آجر آن را تکمیل کرده اند.
- در سبک رازی گلدسته ها بر روی ایوان قرار دارند، بعدها به صورت چسبیده به ایوان و حتی جدا از ایوان قرار می گیرند.
- استفاده از کتیبه با حروف کوفی در این دوران مرسوم بود که در دوره آذری از خط ثلث هم استفاده شد.

- گچ کاری و گچ بری در این دوره بسیار مورد استفاده قرار گرفته است.

گونه های گچ بری در معماری این دوره که با نغز کاری بسیار به کار رفته است ، چنین هستند :

(1) گچ بری شیر شکری با برجستگی کم .

(2) گچ بری برجسته با برجستگی بیشتر.

(3) گچ بری زبره با برجستگی بیشتر بدون ساییدگی گوشه ها.

(4) گچ بری برهشته با برجستگی زیاد.

در نوع اول ، ابتدا یک سطح گچ نرم ایجاد می کردند که برای خراشیدن و ایجاد نقش گل و بوته و تزئینات اسلیمی بسیار مناسب است. سپس با ابزار هایی بر روی این سطوح نقوشی ایجاد می کردند که بسیار سطحی و فاقد عمق است . در پاره ای مواقع پس از اجرا، روی آن را رنگ می کردند.

در نوع دوم ، مانند روش قبل سطح گچ را خراش داده ، اما تزئینات دارای اندکی بعد بودند. در این هنگام غالباً از نقش های ساده تر و اسلیمی یا آستره استفاده می کردند.

در نوع سوم گچ بری ، به وسیله قلم و ابزار ، کاملاً گل و بوته ای مقعر و محرب بر سطح گچ بری پدید می آوردند اما بدون هر گونه پرداخت و رنگ آمیزی کار انجام شده را رها می کردند . طبیعی است در این هنگام نقوش و تزئینات بسیار خشک و زبر و خشن است .

در نوع چهارم که جزء مرغوبترین نوع گچ بری است ، گل ها ، نقوش و تزئینات کاملاً از سطح کار بیرون زده اند به گونه ای که در واقع دیگر از سطح کار خبری نیست و تنها نقوش و تزئینات پیداست . غالباً در این نوع گچ بری زوایای تیز را به نرمی ساییده و سطح کار را صیقلی می نموده اند. معروفترین اثر گچی موجود در کشور با استفاده از گچ بری برهشته با برجستگی برجستگی زیاد ، محراب اولجاتیو در مسجد اصفهان می باشد که بر خلاف گچ بری های پیش ساخته فعلی ، گچ بری در خود دیوار کار شده است.

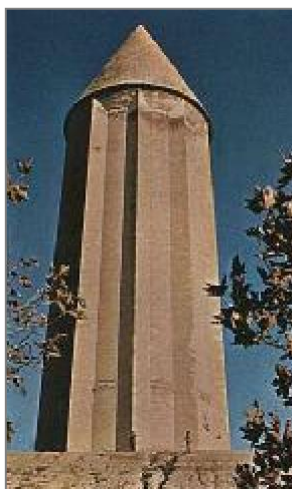
بناهای شاخص :

- مقبره امیر اسماعیل سامانی : مربوط به قرن 3 و 4 هجری قمری می باشد. این بنا که مدتی قبل از مرگ امیر

اسماعیل سامانی ساخته شده است ، بنایی است با قدرت و اصالتی موثر بنا شیوه خراسانی - رازی دارد ، از نظر پیشرفت در طرح و نقشه و به کارگیری مصالح تزئینی مناسب در معماری ایران سهم بسزایی دارد، ساختمان آن مکعبی شکل

است که هر ضلعش تقریباً 10 متر می باشد. با گنبد نیمکره ای که در چهارگوشه آن چهار گنبد کوچک تخم مرغی به سبک و شیوه بناهای ساسانی است. بافت سایه دار دیوارها یادآور سید بافته است که از تابش نور خورشید جلوگیری می کند. این شیوه معماری بعدها در سرزمین توران سرمشق بسیاری از بناها قرار گرفت. بنا دارای چهار ورودی در چهارطرف مقبره است. چهار ستون طرفین آن تا حدی، با دیوارها ترکیب شده اند و به خاطر آن که ستون های ایجاد شده تا حدی شبیه پای فیل هستند به آن ها پیلک (به نیم ستون های گرد چسبیده به دیوار گویند) گویند، گنبد دو پوسته است که خود آن (پوسته بیرونی) از بین رفته است.

- **گنبد قابوس** : یکی از خوش تناسب ترین ساختمان های جهان در سده چهارم در گرگان ساخته شده است. این

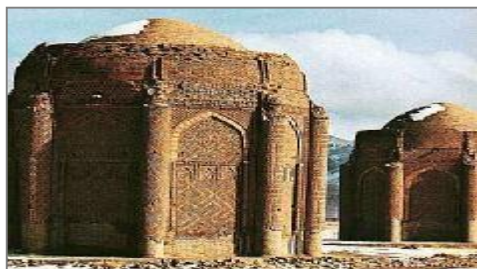
گنبد قابوس

ساختمان یک میل راهنماست که هم نشان شهر بوده و هم گور قابوس، بنیاد کننده آن. بلندای ساختمان 55/5 متر است که روی تپه ای دست ساخته به بلندی 15 متر قرار دارد. بدنه برج را ده پاپیل مضرس مثلثی شکل احاطه کرده است. گنبد پوسته بیرونی آن رگ است. گنبد درونی آن خاگی و شبیه به تخم مرغ و از آجر معمولی می باشد. آجرهای به کار رفته پیش بر است یعنی هر آجر در دست مانند دندان دارای زائده ای است که باعث می شود آجر درون دیوار قفل شود. این بنا دارای یک در ورودی است و در بالای آن کهن ترین پتکانه قرار دارد.

آرامگاه ارسلان جاذب : این بنا مربوط به قرن 4 ه. ق می باشد. این مقبره دو طبقه است و پلانش مربع بوده و

دارای یک ورودی است. مشخصه ویژه آرامگاه نوعی آجرکاری است به آن چپیره سازی گویند (در این نوع آجر کاری از قطر زیاد در یک دور به نازک می رفتند). گنبد آن دو پوسته بوده که تنها پوسته زیرین بر جای مانده است.

برج های لاجیم، رسگلت و اردکان : این سه برج در نزدیکی گرگان و از لحاظ زمانی در فاصله نزدیک هم و پس از میل گنبد قابوس ساخته شده است.

گنبد دوازده امام یزد : در این دوره نوع خاصی از تفکرات مذهبی بر ایران حاکم می شود و بر مبنای آن به ساخت مقبره

هاي سمبليک می پردازند . از معروفترين اين مقبره ها مقبره

تاريخ معماري / قسمت اول 131 ✎

دوازده امام یزد می باشد . فرم کلی بنا به حد زیادی از آتشکده های ساسانی الهام گرفته شده است و در قرن 5 هجری قمری ساخته شده است.

برجهای خرقان : این دو برج مقبره ای در جاده همدان به ری و ساوه در

خرقان قرار دارد که در فاصله کمی از یکدیگر ساخته اند . این دو برج

یکی متعلق به پدر و دیگری متعلق به پسرش است . طرح و نقشه هر دو

برج هشت گوش است که در همه گوشه های آن هشت برجستگی وجود دارد . گنبد های آن جزء اولین گنبد های دو

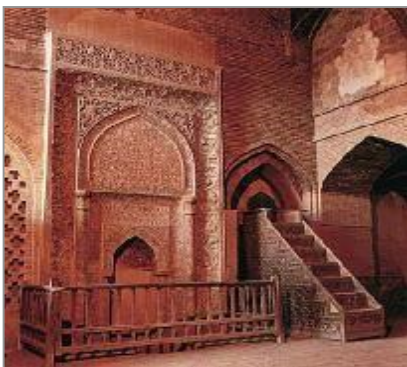
پوسته گسسته می باشد. معمار برج قدیمی محمد زنجانی و برج دوم ابوالمعالی محمد بن ..... زنجانی می باشد.

مسجد جامع اصفهان : این مسجد در شیوه خراسانی بنیاد نهاده شد و بعدها در شیوه رازی طرح شبستان ستوندار

آن به چهار ایوانی تبدیل شد و در شیوه آذری محراب بسیار زیبای اولجایتو و کاشی کاری های آن درست شده است . اما

به طور کلی بنا شیوه رازی دارد. مسجد دارای دو گنبد شمالی و جنوبی است .

گنبد خانه جنوبی توسط خواجه نظام الملک در سال 473 ساخته شد و سپس صفا صاحب (ایوان جنوبی جلوی آن)

(شکل 4-2-13) - محراب اولجایتو

به آن افزوده شد . گنبد دارای دو پوسته می باشد و فاقد کاشی کاری

می باشد و ارتفاع داخلی آن 23 متر است . در زیر گنبد محرابی است

که بر روی محراب قبلی ساخته شده است.

در مناره بر روی ایوان صاحب قرار دارد که تنها مناره های مسجد

جامع

اصفهان می باشند در بالای شبستان شمالی مسجد گنبد شمالی ، تاج

الملک نام

دارد . نام دیگر این گنبد ، گنبد خاگی می باشد ، این گنبد عملکرد

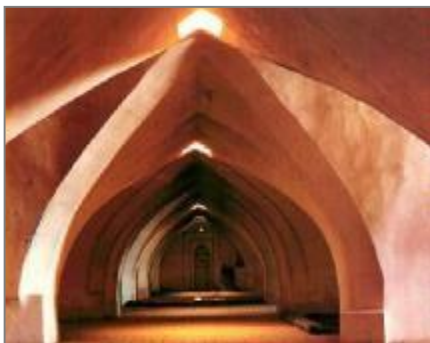
تشریفاتی داشته و ملک شاه قبل از نماز جمعه در این محل تشریفات را

انجام می داده است . این گنبد و زیر گنبد آن از شاهکارهای معماری

اسلامی ایران می باشد، این گنبد هم آجری است و کاشیکاری ندارد (از

مشخصات سبک رازی) این گنبد و پوسته در سال 481 هجری ساخته

شده است . در جلوي گنبد ايوانی اضافه شده است که ايوان درويش نام دارد . مسجد دو ايوان ديگر در اطراف شرق و غرب دارد که ايوان غربی داراي تزئينات بسيار است به نام ايوان استاد و ايوان شرقی توسط شاگردش ساخته شده است و ايوان شاگرد نام دارد . مسجد داراي 9 محراب است که عالی ترين آنها محراب اولجاتيو در شبستانی به همین نام در قسمت شمال غربی مسجد است . محراب توسط حيدر در سال 710 هجري قوي ساخته شده است . مسجد داراي شبستانی به نام بيت الشتاء می باشد. که در زمان سلطان محمد خدا بنده ساخته شده و داراي قوس هاي مغولی می باشد اين شبستان در پشت ايوان استاد توسط عماد بن مظفر ورزنه ساخته شده است.

(شکل 3-2-13) - شبستان بيت الشتاء

مسجد جامع گلپایگان : اين بنا در قرن 5 و 6 ه. ق ساخته شده از نخست همانند گنبد دوازده امام و مسجد جامع بروجرد تنها داراي يگ گنبد خانه بوده است و بخش هاي ديگر بعدها به آن اضافه شد ، گنبد خانه تهرانگ آتشکده دارد .

مسجد جامع پرسیان : اين بنا در اواخر قرن 5 ساخته شده و در 42 كيلومتری شرق اصفهان قرار دارد . بنا طرح و نقشه چهارگوش دارد. گنبد آن دو پوسته پيوسته است و مناره و ايوان آن بعدا اضافه شده اند.

مقبره شاه عبدالعظيم : رونق شهر ري در اين دوران باعث گرديده که اين مقبره نیز با شکوه بسيار در اين دوران ساخته شود و با آجرکاري و کتيبه هاي کوفی تزئين گردد که ظاهراً بخش هاي عمده آنها امروزه از بين رفته است گنبد آن دو پوش بوده که اکنون گنبد درونی معلوم است که احتمال قوي گنبد رویی به صورت رك بوده است.

مسجد جامع قزوین : این مسجد با مناره های با شکوه و ایوان های بلند و گچبری های ممتاز دوره اسلامی شهر قزوین می باشد . قدیمی ترین قسمت این مسجد طاق هارونی می باشد . طاق هارونی در قسمت شرقی مسجد قرار گرفته و به فاصله ای از طاق هارونی در قسمت جنوبی صحن مسجد بر روی چهار طاقی آتشکده، مقصوره بزرگ یا خمارتاشی ساخته شده است.

مسجد جامع قزوین

این مقصوره را امیرخمارتاش در اوایل قرن ششم هجری آغاز به ساخت کرد . بنای اولیه مسجد بدستور هارون الرشید ساخته شده است. گنبد بنا یک پوسته است و شنگه آن (میله ای که خود و آهیانه را بهم وصل می کرده است ، خود پوسته بیرونی گنبد و آهیانه پوسته درونی آن می باشد) به منظور دو پوسته شدن بنا بوده است که بعدا از پوسته دوم صرف نظر شده است و پوسته اول را کاشیکاری لاجوردی کرده اند ، ایوان آن در دوران صفویه ساخته شده است .

رباط شرف : بانی این کاروانسرا مادر سلطان سنجر است که بنا را در قرن 6 هجری در موقعیتی نزدیک سرخس به مرو بنا کرد . طرح کلی بنا شامل دو حیاط چهار ایوانی است . بنا تنها یک در ورودی (به دلیل امنیت بیشتر) با یک سردر زیبا داشته است . به طور کلی محور اصلی بنا از جنوب شرقی به شمال غربی است و بنا با توجه به قبله ساخته شده است و سه محراب نیز دارد. به علت تنوع زیاد در آجرکاری ، رباط شرف را موزه کار با آجر می دانند . یکی از جالب ترین مسائل آن تامین آب کاروانسرا می باشد. به دلیل دور افتاده بودن منطقه و عدم دسترسی به قنات تامین آب مشکل بوده است، در این محل اصلاً آب روی گذر نبوده است . به همین خاطر باید آب خوردن از آب باران تامین شود . لذا در این محل پشت بام را شیب داده و ناودانهای شره ای را به طرف حیاط قرار داده اند . در زیر ناودانها لگنچه های سنگی گذاشته بود که مجرای آنها آب باران را به آب انبار رباط هدایت می کرد و به ترتیب آب سالیانه رباط از آب باران تامین

می شد.

مسجد جامع زواره : معمار مسجد جامع زواره استاد محمود اصفهانی معروف به غازی می باشد که آن را بر روی بنایی کهن تر در قرن 6 هجری قمری ساخته است (به عقیده استاد پیرنیا کهن ترین مسجد که به صورت چهار ایوانی ساخته شده است مسجد زواره نمی باشد . اما در تست های سال های پیش این مسجد را به عنوان کهن ترین مسجد چهار ایوانی دانستند). سقف شبستان جنوبی طاق آهنگ تیزه دار است و برای همین بلندای زیادی دارد . یکی از کهن ترین چفدهای کلید در این مسجد یافت شده است .

مسجد اردستان : این بنا در شیوه خراسانی ساخته شده است و در شیوه رازی در قرن ششم هجری قمری به یک ایوانه تبدیل شد . این بنا آجرکاری دقیقی دارد . گنبد آن دو پوسته پیوسته است ، پوسته درونی به روش ترکیب و بیرونی شبدری تند است . معمار بنا ، استاد محمود اصفهانی می باشد . همه ایوان دیگر در دوره های بعدی به بنا اضافه شدند . ایوان جنوبی بنا صفا صفا ، ایوان شرقی صفا صفا ، ایوان غربی صفا صفا نام دارند.

گنبد سرخ مراغه : این بنا که در قرن 6 ه . ق ساخته شده است ، بنای مکعب شکلی است که یاد آور مقبره امیر اسماعیل سامانی است ، دو طاق نما در هر ضلع آن وجود دارد که قوس طاق نماها به صورت قوس تیزه دار و یا جناغی است .

گنبد کبود مراغه : کهن ترین آرامگاه برجی در مراغه که به نادرست گور مادر هولاکو می خوانندش در قرن 6 ه . ق ساخته شده است . در نمای این بنا تکه های کاشی بسیار نفیسی مانند نگین در میان روده های آجرچینی نشانده شده است.

برج استوانه ای در مراغه : این بنای متعلق به قرن 6 ه . ق ، استوانه ای از آجر ساده است که در کنار آرامگاه برجی ده پهلو جای دارد و تناسبش بسیار زیباست.

مسجد ساوه : این مسجد دارای قدیمی ترین مناره ایران است که دارای کتیبه تاریخ دار است . ایوان شمال و جنوب آن مقابل هم قرار ندارند.

شیوه آذری

شیوه آذری که خاستگاهش شهر آذربایجان می باشد (سه شیوه آذری ، اصفهانی و پارسی هر سه خاستگاه آذربایجان است) این سبک از دوره ایلخانیان شروع شده و تا زمان صفویان ادامه می یابد . کلا بناهای این دوره را به دو دسته می توان تقسیم کرد :

(1) بناهای مغول (2) بناهای تیموری در ایران

با ورود مغولها از خراسان که با ویرانگری بنیادی همراه بود بسیاری از شهرها و آثار و بناهای با ارزش تخریب و ویران شدند . پس از حمله مغول و ویرانی بسیار هنر معماری ایران دچار رکود شد و آن همه تنوع و تزئین و هنرنمایی معماران خاموش شد ، تا آن که جانشینان چنگیز که خود مفتون این زیبایی ها شده بودند اسلام را پذیرفتند و به تدریج معماران گریخته ، جمع شدند و بناهای اسلامی کم کم جان تازه ای یافتند اما نه مانند گذشته .

از خصوصیات این سبک به موارد زیر می توان اشاره کرد :

- در سبک آذری بناها با سرعت ساخته می شدند و بر خلاف سبک رازی که ساختمانهای کوچک پر ارزش در آن دوره بسیار ساخته شده بود ، در شیوه آذری بناهای مهم بسیار بزرگ با ارزش هنری کم تر ساخته شدند .
- به دلیل ساخت سریع بناها ، پیمون بندی و بهره گیری از عناصر یکسان در ساخت بناها معمول گشت.
- سفت کاری بناها که به اتمام می رسید تزئینات بنا که اغلب از کاشی بود انجام می شد .
- تلاش برای دستیابی به حداکثر فضا از طریق گسترش ابعاد طول و عرض و سعی در بلند نشان دادن بنا از جمله ساخت ایوان های رفیع و بلند .
- گنبدها بزرگ و حجیم شدند ، ساقه گنبدها در جهت بلندتر نشان دادن ارتفاع ، بلندتر شدند (مخصوصاً در دوره حکومت تیموریان)
- مناره ها در کنار ایوان قرار می گیرند.
- استفاده از گوشواره و گوشه سازی در بنای گنبدها .
- مقابر اکثرا برون گرا هستند و بیشتر چهار گوشه و دارای گنبدهای دایره ای هستند .
- حداکثر استفاده از کاشی کاری مخصوصا کاشی معرق که در دوره دوم از کاشی هفت رنگ نیز استفاده شده است.
- حداکثر استفاده از نقوش هندسی در کاشی کاریها .
- استفاده از خط ثلث به جای خط کوفی سبک رازی در کتیبه ها .

- حداکثر استفاده از انواع قوس ها .
- ایجاد فرورفتگی و برجستگی در بنا .
- ایجاد چین و گل اندازی در بنا .
- در شیوه آذری تنوع بسیار به چشم می خورد .
- بهره گیری بیشتر از هندسه در طراحی معماری .

بناهای شاخص سبک آذری

گنبد علویان : این بنا شیوه رازی و آذری دارد و در مرکز شهر همدان جای گرفته است و نقشه مربعی شکل دارد . از

ویژگی های بنا ، نحوه شکستن صفحه دیوارهای داخلی و خارجی و در آوردن طاق نما و طاقچه های سه بعدی از آنها ، کثرت نیم ستون ها و قالبگیری ها و تزئینات گچی و گچ بری برجسته را می توان نامبرد. بنا از همه طرف به صورت واحدی مستقل دید دارد و طرح کلی آن محلی می باشد . عجیب ترین خصوصیت آن استفاده از لبه های ستاره ای در گوشه های طرح مربع است.

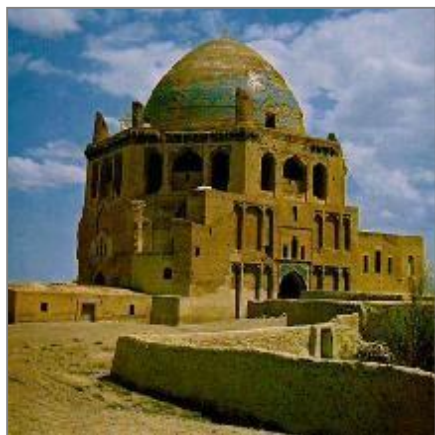

(شکل 4-3-13) - گنبد علویان

ساختمانهای تخت سلیمان : این بنا که از دوره پارتی بر جای مانده است در زمان ایلخانیان مرمت شد در زمان ایلخانیان یک کاخ تابستانی در کنار چشمه جوشان آن ساخته شد و تالار خسرو که با سنگ لاشه ساخته شده بود ، کاشی کاری شد.

رصدخانه مراغه : از بناهای مربوط به قرن هفتم هجری قمری است که معمار آن محمد بن عثمان امین مراغی بوده است.

ربع رشیدی : این بنا در خارج از تبریز به وسیله خواجه رشیدالدین فضل الله ساخته شد. رشید الدین برای پیشرفت علم و صنعت طرح های مفصلی در نظر داشت. وی قبل از آغاز قرن هشتم به ساختن یک شهر دانشگاهی دست زد. مدارک به جای مانده از ساختمانهای بسیاری چون کاروانسرا، دکان، حمام، آسیاب، انبار و وسی هزار خانه زیبا سخن میگوید.

گنبد سلطانیه

گنبد سلطانیه : در زمان سلطان محمد خدابنده (الجاتیو) شهر سلطانیه به وسعت تبریز در چمن زار سلطانیه در نزدیکی زنجان ساخته شد. شهر سلطانیه با طرح نقشه خواجه رشیدالدین فضل الله و به دستور و نظارت اولجاتیو ساخته شد و بناهای بسیاری در آن ساخته شد و بدین ترتیب سلطانیه بعد از تبریز بزرگترین و پرجمعیت ترین و با شکوه ترین شهر امپراطوری وسیع ایلخانی شد. اما به دلیل اشتباه در انتخاب مکان مناسب برای ساخت شهر به همان سرعتی که رونق یافت بعد از مرگ سلطان ابوسعید روبه زوال رفت. اکنون تنها اثری که

از آن همه بنا باقی مانده است، گنبد سلطانیه می باشد. این بنا به دستور اولجاتیو و به عنوان آرامگاه وی در مرکز شهر در قرن هشتم ساخته شد. طرح بنا هشت گوش می باشد و بنایی که اکنون در ضلع جنوبی به آن متصل شده است به نام تربت خانه معروف است که الجاتیو در آن دفن شده است به آن افزوده شده است. قطر داخلی گنبد 25 متر و دو پوسته پیوسته می باشد. این گنبد از لحاظ عظمت سومین گنبد جهان و بزرگترین گنبد ترکیب ایران به شمار می آید. در هشت گوشه فوقانی بنا، هشت مناره ظریف وجود داشته که گنبد را در گرفته است. تمام سطح گنبد از کاشی فیروزه ای بوده و خط کوفی مربع با کاشی گره ساری تمام قسمت نحتانی و قاعده گنبد را پوشانده است. ویژگی های ساختمانی و نیارشی این گنبد آن چنان است که دانشمندی چون پرفسور سن پائولوزی، رئیس وقت دانشگاه معماری فلورانس ساختمان گنبد کلیسای سانتاماریا دل فیوره را در شهر فلورانس برگرفته از این گنبد می داند.

مسجد جامع علی شاه : این بنا به دستور علیشاه گیلانی در قرن هشتم هجری قمری ساخته شده است دارای حیاط بزرگ، مدرسه، مناره، برج و سه ورودی می باشد. معمار بنا استاد فلکی تبریزی می باشد.

ارسن بسطام : بخشی از ساختمان های ارسن بسطام در شیوه رازی ساخته شده است ، از جمله آرامگاه بایزید بسطامی ، منار و مسجد مردانه و زنانه ، خانقاه بایزید و امامزاده محمد ، ولی گنبد غازان ، سر در ، ایوان غربی میانسرا ، مدرسه شاهرخیه ، مسجد کنار امامزاده ، آرامگاه شاهزاده و برج کاشانه در قرن هشتم هجری قمری ساخته شده اند. گنبد امامزاده محمد و گنبد خان هردو از نوع گنبد رک هستند.

شنب غازان : یک مجموعه ساختمان به دستور غازان خان در غرب تبریز احداث شد که به شنب غازان شهرت دارد. در این مجموعه دوازده بنا نظیر بیمارستان، مدرسه ، خانقاه ، رمذخانه و مقبره غازان خان و کتابخانه ساخته شد که متأسفانه از شنب غازان جز تلی از آجر باقی نمانده است .

مسجد جامع ورامین : این بنا آذری ترین بنای این سبک است . تهرانگ مسجد، میانسرای چهارایوانی است ، نیارش ساختمان بسیار دقیق است و آمودهای (تزئینات) پایداری دارد. گنبد آن دو پوسته بوده که خود آن ریخته و اهیانه مانده است که منحنی بیضی دارد . کاشی کاری طاق نما معرق و گچبری های زیبا در آن به کار رفته است . در ایوان جلوی گنبد خانه گونه ای ترمبه پتکانه بسیار زیبا کار شده است.

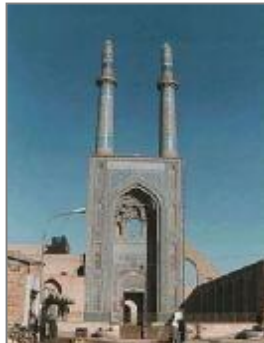
(شکل 9-3-13) - مسجد جامع ورامین

مسجد جامع یزد : بنای اولیه مسجد را به دوران آل بویه نسبت می دهند . اما آن چه از مسجد کنونی بر می آید ، بنای مسجد از آثار رکن الدین محمد است که تاریخ آن مربوط به نیمه اول قرن هشتم است، سردر بنا که در دوره

شاهرخ اضافه شده است یکس از بزرگترین سردرهای ورودی در ایران است . در زمان شاه طهماسب صفوی که دو منار بلند آن فروریخته بود ، مجدداً تجدید بنا شد . مسجد دارای شبستان های غربی و شرقی و شبستانی به نام شاهزاده است . شبستانها و کلیه بناهای مسجد در اطراف صحن مستطیل شکل بلند و کشیده آن قرار گرفته اند .

امیر چخماق که خود بانی مسجدی به همین نام در یزد است ، تزئینات زیر گنبد را تمام کرد . روشهایی در ساخت ایوان مرتفع مسجد جامع به کاررفته تا ارتفاع آن را در چشم بیننده هر چه بیشتر جلوه دهد . برخلاف ایوان های پهن

سلجوقیان این ایوان بسیار باریک ساخته شده است . ارتفاع دهانه قوسی شکل که ورودی بنا در قسمت پائین آن دیده می شود تقریباً سه برابر عرض آن است وجود طاق نماهای متعدد و کم عرض در دو سوی طاق یا دهانه قوسی شکل میانی احساس کشیدگی را تشدید می کنند و مناره که بر بالای ایوان نصب شده ارتفاعی غیر متعارف را بوجود آورده است . گنبد مسجد دو پوسته گسسته است و توسط استاد سعد کدوک یزدی ساخته شده است .

(شکل 2-3-13) - مسجد جامع

آرامگاه سید رکن الدین : این بنا نزدیک به مسجد جامع یزد و در قرن هشتم هجری قمری ساخته شده است . آرامگاه سید رکن الدین سازنده بعضی قسمتهای مسجد جامع ، گنبد خانه ای چهارگوشه است که در گذشته بخش هایی چون مدرسه ، میانسرا و نیز در کنار آن بوده است .

آرامگاه شیخ صفی الدین اردبیلی : آرامگاه شیخ صفی الدین اردبیلی جد شاه اسماعیل و از مشایخ و عرفای بزرگ ایران است که پس از وفاتش در همان خانقاهی که در آن زندگی می کرده به خاک سپرده می شود ، شاه اسماعیل صفوی نیز پس از فوت در نزدیکی شیخ صفی دفن شده است از جمله آثار مشهور این مجموعه عبارتند از گنبد الله که بروی قبر شیخ صفی قرار دارد . این مقبره از لحاظ قدمت دومین بنای مجموعه است و گنبد آن گسسته ناراست ، گنبد چینی خانه که محل نگهداری چند صد ظرف چینی می باشد به علاوه تعداد زیادی کتاب نفیس . مسجد جنت سر که قدیمی ترین بخش مجموعه است ، قندیلخانه و مقبره شاه اسماعیل .

نکته : آرامگاه شیخ جبرئیل در نزدیکی اردبیل ، آرامگاه برج شیخ صدر در مشکین شهر (دارای معماری سنگی) ، گنبد مسجد ضیائییه، مسجد امیر چخماق یزد همگی از بناهای آذری هستند.

آستانه شاه نعمت الله ولی در ماهان کرمان : این بنا در ماهان کرمان در قرن نهم هجری قمری بنا شده است . گنبد فیروزه ای بنا با نقش های هندسی در حاشیه کویر مانند ستاره ای می درخشد . فضای زیر گنبد خانه حرم ، مربع شکل و از هر طرف دیوارهای آن به وسیله درگاههایی به رواقهایی که پیرامون حرم قرار گرفته اند راه می یابد . در سمت مغرب ، رواق بلند و بزرگی دارد که در زمان شاه عباس ساخته شده و به رواق شاه عباسی معروف است . سقف این رواق دارای تزئینات گچ کاری ساده ولی زیبا است که به وسیله نورگیرهایی در وسط آن شکل جالبی به وجود می آورد. دومناره کاشی کاری بنا به سبک مناره های قاجاریه ساخته شده است.

مسجد جامع عتیق شیراز : بنای اولیه این مسجد را به عمر ولایت صفاری در قرن سوم هجری قمری نسبت داده اند . این مسجد به نامهای جامع عتیق، مسجد جمعه، مسجد جامع و مسجد آدینه نیز نامیده می شود و قدیمی ترین مسجد جامعی است که در فارس بنا شده است، مسجد علاوه بر محل نماز و غط و خط به مدرسه هم بوده است . سردر شمالی مسجد مهمترین قسمت مسجد جامع عتیق است که امروز آن را دوازده امام می نامند ، زیرا اسامی دوازده امام را در چهار کتیبه روی کاشی نوشته و در جرزهای طرفین این سردر نصب کرده اند. مسجد در زمان اتابکان و صفویان مورد تعمیر کلی قرار گرفته است . در وسط این مسجد عمارت مکعبی شکل قرار دارد که آن را خدای خانه و دارالمصحف می نامند که در قرن هشتم به وسیله شاه شیخ ابواسحاق اینجو پادشاه فارس ساخته شده است . اهمیت این بنا علاوه بر معماری و سبک ساختمانی آن شباهت آن به کعبه می باشد.

بارگاه امام رضا (ع) : مجموعه بناهای حرم مطهر حضرت رضا (ع) مانند مسجد جامع اصفهان موزه معماری ایران می باشد . در این مجموعه از شیوه های مختلف معماری آثاری دیده می شود ، اما قسمت اعظم آن از شیوه آذری و اصفهانی می باشد.

بارگاه امام رضا (ع)

بسیاری از قسمتهای مجموعه در طول تاریخ از بین رفته است که 25 سال قبل به کلی بازسازی شده است . این مجموعه شامل بناهای زیر می باشد : (1) حرم مطهر که در زیر گنبد طلا قرار دارد که کهن ترین بخش آستان قدس است . (2) صحن عتیق که دارای چهار ایوان بزرگ است که سه تایی آن به فرمان شهاب عباس ساخته شده است . (3) صحن نو . (4) مسجد عظیم گوهر شاد . (5) مدرسه پریراد . (6) مدرسه بالاسر . (7) مدرسه دودر . (8) موزه و کتابخانه . (9) آرامگاه شیخ بهایی . (10) دارالحفاظ . (11) دارالسیاده . (12) توحید خانه . (13) مسجد بالاسر . (14) گنبد الله وردبخان . (15) دارالضیافه . (16) گنبد حاتم خانی . (17) دارالسلام . (18) دارالسرور . (19) مدرسه میرزا جعفر . (20) مدرسه مستشار . (21) سقاخانه زرین .

ازاره های حرم مطهر از کاشی خشتی ممتاز می باشد، گلدسته های طلا بر روی ایوان عباسی (ایوان جنوبی) قرار دارند . (گلدسته ها بر خلاف بناهای اسلامی به جای آن که در دو طرف ایوان باشد عمود بر ایوان می باشد) . طلا کاری یکی از ایوان ها توسط نادر شاه در سال 1145 ه . ق صورت گرفت . به همین دلیل آن ایوان ، ایوان نادری نام گرفت . مسجد گوهرشاد : این مسجد در کنار مرقد امام رضا (ع) در مشهد واقع است . در سال 821 ه . ق به شیوه چهار ایوانی ساخته شد . بخش های مختلف بنا مانند ایوان و گنبد و مناره از آجرهای لعابدار و کاشی های معرق نفیسی پوشیده

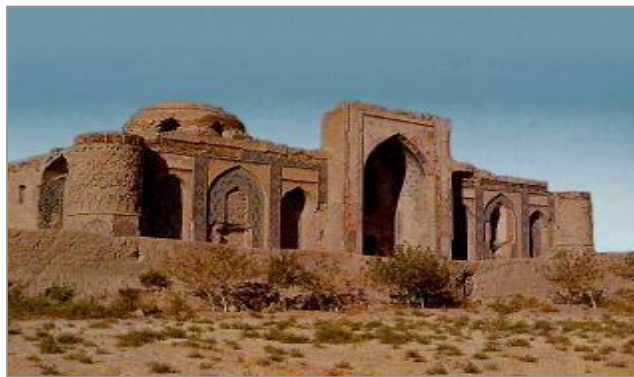
شده است . در گرداگرد ایوان جنوبی ، کتیبه ای به خط بایسنقر میرزا فرزند شاهرخ به چشم می خورد. معمار این بنا استاد قوام الدین شیرازی می باشد.

آرامگاه گوهرشاد: این بنا واقه در هرات توسط قوام الدین شیرازی ساخته شده است و از ویژگی های سه پوسته بودن گنبد بنا را می توان نام برد.

مدرسه دودر : این مدرسه در قرن نهم هجری قمری در کنار بارگاه امام رضا ساخته شده است که دو گنبد دو پوسته گسسته دارد . از ویژگی های مهم بنا تزئینات بنا می باشد.

مدرسه غیاثیه خرگرد : این بنا میان خواف و جام در قرن نهم هجری قمری به عنوان زیباترین نمونه مدرسه ایرانی در دقت و تنوع کارپلان و آمود بنا شده است . این مدرسه توسط قوام الدین شیرازی و پسرش غیاث الدین ساخته شده است . بنا برجستگی و فرو رفتگی های متنوع و پلان جالبی دارد، دارای نسبت های دقیق چهار ایوانی است، حیاط آن چهارگوش و دارای گچ بری ها ، کتیبه سازی های زیبا و مقرنس های عالی در خور ستایش آن بر خلاف سبک آذری کوتاه و پهن است.

نکته : مدرسه غیاثیه خرگرد زیباترین نمونه مدرسه ایرانی و مدرسه خان شیراز از کاملترین نمونه مدرسه ایرانی می باشد.

مدرسه خرگرد

آرامگاه شیخ احمد جام : این بنا از قرن ششم تا قاجاریان ساخته شده است ، که در برگیرنده ده ساختمان است که در پیرامون دو میانسرا ساخته شده اند.

نکته : در دوره دوم آذری ساختمان هایی در خارج ایران کنونی ساخته شدند که به طور کامل از خصوصیات سبک آذری پیروی

می کنند از جمله : ارسن شاه زند ، مسجد بی بی خانم در سمرقند ، گورامید در سمرقند (معمار بنا محمد بن محمود اصفهانی می باشد) مدرسه الغ بیک در سمرقند مربوط به قرن نهم هجری قمری، آرامگاه خواجه ابونصر پارسا در غزنین در قرن نهم هجری قمری مدرسه میرعرب در بخارا در قرن دهم هجری قمری، مدرسه و مسجد طلا کاری در سمرقند در قرن یازدهم هجری قمری و مصلی و مدرسه هرات افغانستان .

مسجد کبود تبریز : این بنا متعلق به قرن نهم هجری قمری ، معروف به آواز قوی شیوه آذری می باشد که در زمان خود فیروزه اسلام نام گرفت . تهرنگ مسجد بدون میانسرا و به خاطر سرمایه شدید منطقه تمام مسقف است (بصورت برون گرا) و سطح بنا از کوچه اصلی 5 پله بلندتر می باشد . نام دیگر بنا مسجد جهانشاه است ، زیرا در زمان ابوالمظفر جهانشاه ساخته شده است . قبلا بنا 9 گنبد داشته که به دلیل زلزله و عدم توجه سلسله های بعدی قسمت های زیادی از الحاقات مسجد از بین رفته است . گنبد بنا دو پوسته پیوسته می باشد و معمار بنا استاد رضا معماران تبریزی می باشد.

شیوه اصفهانی : زادگاه این شیوه بر خلاف اسمش از اصفهان نبوده است ، بلکه از آذربایجان بوده ولی در اصفهان رواج یافته است . شیوه اصفهانی در برگیرنده شیوه هایی است که در نوشته های غربی به شیوه صفوی ، افشاری، قاجاری و زند – قاجار نامیده می شود.

قبل از اصفهان شهر قزوین پایتخت پادشاهان صفوی بود و شاه طهماسب اول جانشین شاه اسماعیل کاخ بزرگی در قزوین با پوشش کاشی معرق ساخت که عالی قاپو داشت که بر اثر زمین لرزه بکلی ویران شد ، از دیگر بناهای مربوط به این حکومت او در اصفهان مسجد علی و مسجد هارون ولایت می باشد . در ابتدای حکومت صفوی شیوه آذری از دوران تیموری دنبال می شد . لکن پادشاهان صفوی که با کشورهای اروپایی و کشورهای که در همسایگی و نزدیک ایران بودند مانند هند و ترکیه کنونی ارتباطاتی داشتند . تجمل و زیبا پرستی و جلال و شکوه را به ویژه از عثمانیان در بناهای ایرانی به کار بردند. و بر تزئینات بناها از هر لحاظ افزودند . با ظهور شاه عباس اول عصر زرین معماری صفوی آغاز شد . این دوره اگر چه درخشانترین عصر معماری نبوده است ولی عصر اعتلای آخرین نمایش معماری اسلامی ایران می باشد.

از ویژگی های این دوره به موارد زیر می توان اشاره کرد :

- استفاده فراوان در سطح وسیعی از کاشی های معرق و هفت رنگ.

- سطوح خارجی و داخلی بناها مملو از نقوش در هم پیچیده با تزئینات فراوان می باشد.
- طرح و نقشه بناها روبه سادگی می گذارد .
- هنوز کیفیت مصالح به کار رفته در معماری مرغوب است.
- تهرنگ ساختمانها پیش آمدگی و پس رفتگی کمتر شد ولی از این شیوه به بعد ساخت گوشه های پخ در ساختمان رایج تر شد.
- اکثر بناها گنبد گسسته میان تهی داشتند.
- در شیوه اصفهانی هندسه طرح ها ساده و شکل ها و خط های شکسته بیشتر بکار رفت .
- پیمون بندی و بهره گیری از اندام ها و اندازه های یکسان در ساختمان دنبال شد.
- بناها از نظر سازه ضعیف هستند.
- احداث میدانهای بزرگ و میدانهای چوگان .
- ایجاد و احداث عالی قاپو ها و کاخ های متعدد.
- احداث پل های متعدد.
- احداث باغهای متعدد.

مسجد شاه ولی تفت : این بنا بین دو شیوه آذری و اصفهانی ساخته شده است. گنبد آن دو پوسته پیوسته است. **کوشک چهل ستون :** در قزوین علاوه بر کاخ عالی قاپو تنها بنای به جای مانده از آن دوران کاخ چهل ستون می باشد . تهرنگ این کوشک مانند بسیاری کاخ ها نامتقارن هستند. اما در طرح کلی نما تقارن به طور کامل به چشم می خورد. (برگرفته از بدن انسان که در درون نامتقارن و از دید بیرونی متقارن می باشد) طرح بنا بر پایه دو شش گوشه است.

میدان نقش جهان , اصفهان

نقش جهان اصفهان : میدان نقش جهان از بزرگترین میداين جهان است که در سال 1021 هجري به فرمان شاه عباس در ابعاد 500 160 متر ساخته شد ، چهار سوي میدان چهار بنای مهم می باشد . در محور شمالی - جنوبی ، سردر قیصریه و مسجد شاه قرار دارد و در محور شرقی - غربی مسجد شیخ

لطف الله و کاخ عالی قاپو می باشد. در میدان در دوران های گذشته چوگان و تیراندازی انجام می گرفته است. تناسب طول عرض میدان 3 به 1 می باشد.

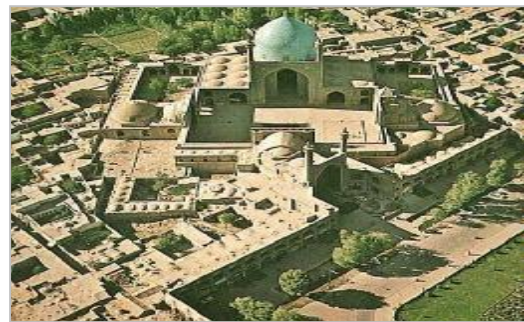
مسجد شاه اصفهان : یکی از زیباترین و برجسته ترین آثار شیوه اصفهانی در قرن یازده هجری قمری است ، که در ضلع جنوبی میدان نقش جهان قرار دارد . ساخت بنا در زمان شاه عباس اول آغاز و تا زمان شاه عباس دوم ادامه پیدا کرد . نام معمار بنا استاد علی اکبر اصفهانی است که بر کتیبه سردر با خط ثلث نوشته شده است . جهت اصلی میدان رو به قبله (جنوب غربی) می باشد به همین خاطر کل مسجد به جز سردر اصلی که مشرف به میدان ، چرخشی به سمت قبله داشته است که این چرخش در هشتی ورودی مسجد به صورتی اتفاق افتاده که برای ناظر درونی مسجد قابل لمس

نیست. مسجد به شیوه چهار ایوانی است . ایوان جلوی گنبد خانه یکی از زیباترین ایوان های مسجد است که اطرافش پیچ تزئینی

دارد، دو مناره فوق العاده جالب و متناسب در سر ایوان ورودی است. و دو مناره در اطراف ایوان جنوبی نیز قرار دارد . گنبد بنا دو پوسته گسسته است و معمار گنبد استاد فریدون نائینی است. کتیبه های متعددی از علی رضا عباسی و محمد رضا امامی و عبدالباقی تبریزی و محمد صالح اصفهانی به چشم می خورد .

(شکل 4-4-13) - مسجد امام (شاه) ، اصفهان

(شکل 3-4-13) - موقعیت مسجد امام (شاه) در میدان نقش جهان اصفهان

مسجد شیخ لطف الله : این مسجد برای شیخ لطف الله یکی از دانشمندان زمان شاه عباس به وسیله معمار بزرگ استاد محمد رضا اصفهانی در بین سالهای 1012 – 1028 ساخته شد . این مسجد مانند مسجد کبود بدون میانسرا می باشد و حالتی برونگرا دارد و چند پله از کف خیابان بالاتر است. مسجد مخصوص بانوان حرم پادشاهان صفوی بوده است .

طرح کاشی کاری درون گنبد برگرفته از فرش است که در حرم شیخ صفی الدین انداخته شده ، می باشد که به نام

کاشی کاری شیخ صفی معروف است. کاشی کاری بیرونی گنبد کرم رنگ است. گنبد دو پوسته می باشد. بیشتر کتیبه های مسجد به خط خوش نویس عهد صفوی یعنی علی رضا عباسی می باشد. در این مسجد بار دیگر به دلیل موقعیت قرار گیری سردر ورودی در ضلع شرقی میدان، تغییر جهتی به سوی قبله انجام شده است.

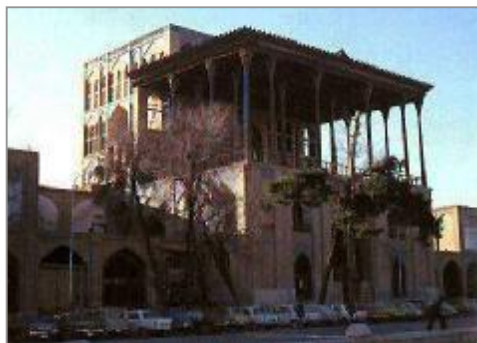
(شکل 2-4-13) - مسجد شیخ لطف الله ، اصفهان

مسجد شیخ لطف الله ، اصفهان

کاخ عالی قاپو : کاخ عالی قاپو یکی از شاهکارهای معماری غیر مذهبی در شیوه اصفهانی قرن یازدهم می باشد. این کاخ در غرب میدان نقش جهان قرار دارد و جایگاه اداره امور کشور و دربار شاه بوده است. تاریخ نویسان هم روزگار عباس اول آن را دولتخانه مبارکه نقش جهان نامیده اند.

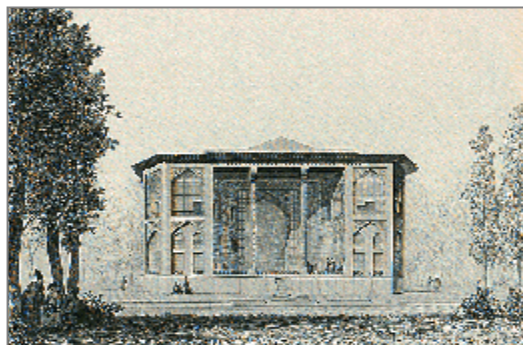
این عمارت در 6 طبقه ساخته شده که بنا در جلوی بنا دو طبقه دارد. شاه عباس و اطرافیان او در هنگام اعیاد و جشن ها در ایوان ستوندار این کاخ به تماشای مردم و حرکات نمایشی که در میدان انجام می شد می نشستند. هر طبقه تزئینات خاصی دارد که بیشتر نقاشی های رضا عباسی زینت بخش طبقات هستند. طبقه ششم بنا ویژه پذیرایی رسمی پادشاه و جایگاه نوازندگان بوده است که بزرگترین تالار واقع در این طبقه اتاق موسیقی نام داشته است. تزئینات این تالار از گچ بری می باشد که در مسئله اکوستیک تاثیر داشته است.

کاخ عالی قاپو ، اصفهان

سردر قیصریه و بازار بزرگ : سردر قیصریه از آثار دوره شاه عباس اول است که به بازار بزرگ راه می یابد و در قسمت شمالی میدان نقش جهان قرار دارد . این بازار در عصر صفویه محل ارانه کالاهای بازرگانان خارجی و فروش پارچه های نفیس و گران قیمت بوده است.

کوشک هشت بهشت : این بنا که مربوط به قرن یازدهم هجری قمری می باشد یکی از کاخ های سلاطین صفوی می باشد که در زمان شاه سلیمان صفوی ساخته شده است. این کاخ که مانند بقیه کاخ ها نا متقارن است در میان باغی به نام باغ بلبل قرار دارد . کاخ هشت گوش است با چهار ضلع بزرگتر که دارای ایوان می باشد . سقف تالار گنبدی شکل می باشد.

کاخ هشت بهشت ، اصفهان

کاخ چهل ستون : این کاخ در وسط باغی که مربوط به مجموعه کاخ شاهی است و امروزه به نام باغ چهل ستون معروف است . در زمان شاه عباس بنا شده است . ایوان ورودی بنا از 18 ستون از چوب چنار می باشد . ستون ها دارای پایه سنگی به شکل شیر هستند ، چون تصویر ستونها به داخل حوض بزرگ مستطیل شکل جلوی ایوان منعکس می شود. شکل چهل ستون دارد . لذا کاخ چهل ستون نام گرفته است . در پشت ایوان تالار بزرگی است که دیوارهای اطراف آن

شامل چندین صحنه نقاشی از جنگ های پادشاه هان صفوی بر تخت جلوس می کردند و سفیران و میهمانان خارجی را به حضور می پذیرفتند.

پل الله وردیخان : پل الله وردیخان یا سی و سه پل یا جلفا به فرمان شاه عباس صفوی و به وسیله سردار و الله وردیخان بر روی زاینده رود در قرن یازدهم هجری ساخته شده است . این پل دو خیابان چهارباغ بالا و پایین را به هم متصل می کند . پل در گذشته چهل چشمه داشته ولی اکنون 33 دهانه دارد، طول پل 360 متر و عرض آن 14 متر می باشد.

پل سی و سه پل , اصفهان

پل خواجو : یکی از زیباترین پل های دنیا که هم سد و هم پل می باشد و سر راه اصفهان به شیراز بر روی زاینده رود می باشد ، پل خواجو است . این پل چون در کنار محله خواجو است ، پل خواجو نام گرفته است . در زمان شاه عباس دوم این پل بنا شده است . طول پل 132/5 متر و عرض آن 12 متر می باشد . تزئینات کاشی کاری پل بسیار زیبا است . درون طاق ها محل تفریح پادشاه بوده است.

پل خواجو , اصفهان

مدرسه خان شیراز : این بنا به عنوان کاملترین نمونه مدرسه ایرانی در قرن 11 هجری قمری توسط استاد حسین شماعی زاده بنا شده است. دارای یک حیاط می باشد که دورتادور آن حجره قرار گرفته است . هر حجره جایگاه یک نفر است . در طبقه دوم پشت رواق ها فضایی بحث بوده است. اتاق مدزس مدرسه ((ملاصدرا)) بر روی سردر قرار داشته است . یکی از ویژگی های بنا در طرح آن استفاده از اعداد مقدس در اندام ها بوده است.

ارسن گنجعلی خان کرمان : این مجموعه در قرن یازدهم هجری قمری به فرمان گنجعلی خان فرماندار شاه عباس در کرمان ساخته شد . معمار آن استاد محمد یزدی می باشد. این ارسن دارای حمام ، کاروانسرا، آب انبار مسجد و ..... که همگی دور یک میدان هستند می باشد. ابعاد میدان 50 100 متر است . در سه طرف آن راسته بازار قرار دارد . به طور کلی سلسله مراتب در این مجموعه به خوبی رعیت شده است.

مدرسه چهارباغ اصفهان : یکی از زیباترین مدارس ایران و آواز قوی شیوه اصفهانی می باشد که در زمان شاه سلطان حسین ساخته شده است . این بنا در شرق چهارباغ و جنوب بازارچه بلند و غرب کاروانسرای مادر شاه قرار دارد . کاروانسرا به هتل عباسی تبدیل شده است . این مدرسه توسط مادر شاه سلطان حسین بنا شده است که چهار ایوانی بوده است و در اطراف حجره هایی برای طلاب داشته است . گنبد بنا دو پوسته پیوسته با اسلیمی زرد و سیاه بر روی زمینه فیروزه ای دارد. بنا دو مناره نیز دارد .

زیارتگاه قدمگاه : این بنا در نزدیکی نیشابور در قرن یازدهم هجری قمری بنا شده است . بنا ساختمانی است 8 ضلعی گنبد دار با سرسراهی باز و نسبت های متناسب که در آن دو قطعه سنگ قرار دارد که جای پای امام رضا را در بر دارد .

افشاریه :

بعد از صفویان نادر حکومت را بدست گرفت . اما وی بدلیل اوضاع آشفتنه مملکت مجبور بود بیشتر وقت خود را به جنگ و ثروت اندوزی بپردازد و بنابراین فرصتی نیافت تا به عوان و آبادی و احداث بناهای مهم اقدام کند . از دوران فرمانروایی وی تنها چند مورد تعمیرات و یک اثر قابل توجه به جای مانده است.

(قصر خورشید) کلات نادری : این بنا قصر خورشید نام دارد که در سالهای اخیر سلطنت نادر در کلات نادری ساخته شد . طرح و نقشه تقلید از هند بود . بنا در سه طبقه ساخته شده است که طبقه اول هشت گوش می باشد و محل استقرار مستخدمان ، آشپزخانه و حمام و بوده است . در وسط طبقه اول بنای برج استوانه مانند قرار دارد که

محل اقامت شاه و خانواده اش بود که 25 متر ارتفاع دارد و نمایی آن کنگره دار و مضرس و از سنگ های تراش دار است .
نمایی آن با سنگ مرمر سیاه است .

قصر خورشید، کلات نادری

باغ دولت آباد : این باغ در یزد در زمان فرمانروایی نادرشاه به دستور محمد تقی خان یزدی در قرن دوازده هجری قمری ساخته شد. ارسن باغ ساختمان های زیادی دارد . کوشک اصلی باغ با تهرنگ نیم هشت و دو طبقه می باشد. بلندترین بادگیر یزد روی آن ساخته شده است .

باغ فین کاشان : این باغ در روستایی به همین نام در نزدیکی کاشان قرار دارد. طراوت و زیبایی این باغ مربوط به چشمه آب سلیمانیه می باشد. در محوطه باغ چند بنای تاریخی قرار دارد از جمله کاخ شاه عباس . کاخ دومی که به دستور فتحعلی شاه قاجار مانند کاخ اول ساخته شد و حمام فین که در کنار دیوار باغ ساخته شده است.

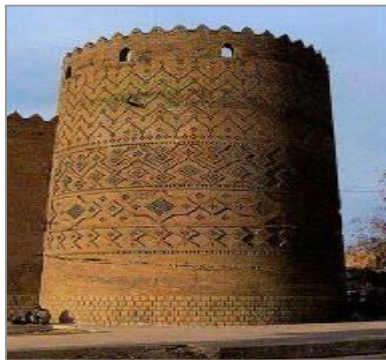
زندیه :

با شرحی که از دوران افشاریه گذشت زمینه برای حکومت کریم خان فراهم شد، پایتخت او شیراز شد . آثار فراوانی از دوره کریم خان در شیراز باقی مانده است که به بناهای وکیلی معروف هستند . تعدادی از بناها به مرور زمان و عدم توجه پادشاهان قاجار از بین رفتند .

مسجد وکیل : یکی از مهمترین آثار به جای مانده از دوران زندیه که در قرن 12 هجری قمری در شیراز ساخته شده است سردر ورودی مسجد در قسمت شمالی قرار دارد که دارای طاق نمای مجللی است با کاشی کاری معرق و هفت رنگ کنیبه ای با خط ثلث پوشیده شده است . صحن مسجد با تخته سنگ صاف فرش شده . در وسط آن حوض وسیعی است با لبه های تخته سنگی بزرگ، در قسمت روبه قبله ایوان مرتفعی بنا شده است که آن را طاق مروارید می گویند . شبستان بزرگ مسجد با 48 ستون سنگی یکپارچه می باشد که محرابی از سنگ مرمر و کاشی هفت رنگ در آن قرار دارد که تعداد پله های آن به تعداد چهارده معصوم می باشد.

بازار وکیل : این بازار برگرفته از قیصریه لار می باشد که در قرن 12 هجری قمری بنا شده است . طرح بازار صلیب شکل است که دارای چهاردر بزرگ می باشد . در راسته شمالی و جنوبی آن مغازه ها قرار دارند و در راسته شرقی جناح شمالی آن ، دوکاروانسرا ساخته شده است . در قسمت های شرقی غربی مغازه ها هم قرار دارند . ویژگی بازار عرض زیاد و سعت آن است . سقف بازار بسیار مرتفع با پوشش آجرکاری ضربی می باشد.

ارک کریم خانی : این بنا قصر سلطنتی و اندرونی زندیه بوده است و شبیه یک قلعه با دیوارهای بلند می باشد که در چهار زاویه آن چهار برج ساخته شده است . نمای بیرونی نقش و نگارهای آجری دارد و سردر و داخل بنا کاشیکاری شده است.

ارک کریمخانی - شیراز

باغ نظر و عمارت کلاه فرنگی : در محل کنونی موزه پارسی سابقا باغ وسیعی بود که به عمارت کلاه فرنگی و ارک و دیوانخانه مرتبط بود . این باغ دارای درخت های فراوانی است . در وسط باغ عمارت هشت ضلعی ساخته شده است که

به کلاه فرنگی معروف است . نما کاشی کاری شده است . داخل بنا نیز کاشی کاری بعلاوه مقرنس می باشد. کریم خان این بنا را مخصوص مقبره خود ساخت . اما اکنون به موزه پاریس تبدیل شده است .

باغ دلگشای شیراز : این بنا در شمال شرقی و نزدیک آرامگاه سعدی ساخته شده است . پیشینه باغ به قبل از اسلام و ساسانیان می رسد . تیمور باغی به همین نام در سمرقند ساخت. درون این باغ کوشکی سه طبقه قرار دارد.

ارسن ابراهیم خان کرمان : این مجموعه در برگیرنده بازار ، گرمابه ، آب انبار ، مدرسه ، خانه مدرس و می باشد. بازار در انتهای بازار گنجعلی خان است و قیصریه نام دارد و حجره هایی دو طبقه دارد . کهن ترین کتیبه در مدرسه ابراهیم خان به سال 1232 ه . ق می باشد . خانه مدرس ساختمانی دو طبقه با بادگیری بلند و چهار سویه می باشد و سقف آن همانند پوشش تخت است که نمایانگر تلاش رسیدن معماران به معماری تخت است.

قاجاریه :

نفوذ بیگانگان از عصر صفویه آغاز شد، در دوره حکومت قاجار فزونی یافت و استقلال و تمامیت کشور را به شدت خدشه دار کرد . از این پس ضعف و سستی حکومت ، فرهنگ و تمدن کشور را درنوردید و شیفتگی روز افزون حکام به تمدن غربی رخوت و یاسی سراسری به همراه آورد و عصر انحطاط هنر و فرهنگ ایران آغاز شد اگر چه استیلاي انحطاط شیوه اصفهانی در معماری را بویژه از دوران محمد شاه قاجار دانسته اند اما این سستی و افول بیشتر از دوره افشاریه و زند آغاز شد در این مرحله کیفیت رنگ ها و غنا و شفافیت کاشی ها رنگ می بازد و مصالح به کار رفته در بنا و شیوه ساخت و ارائه تزیینات افت چشمگیری را نشان می دهد . آئینه کاری و گچ بری به سرعت رواج یافتند. پله ها در مرکز ساختمان قرار گرفتند . پنج دری ها و سردری ها و به دودری تبدیل شدند. علی رغم ضعف معماری و تاثیر روز افزون غرب هنوز در گوشه و کنار کشور نشانه هایی از ادامه شیوه قبلی به چشم می خورد و ما حاصل آن ساخت بناهای درخشانی است .

مدرسه و مسجد آقا بزرگ کاشان : این بنا در قرن سیزدهم هجری قمری بنا شده است . یکی از معدود بناهایی است که دارای گودال باغچه می باشد که گرداگرد آن حجره ها قرار دارند. گنبد بنا روی ستاوند ساخته شده است . شمس العماره : فضاهاي داخلی بناي شمس العماره به گونه معماری دوره های قبل ساماندهی شده است . اما در نمای ساختمان بنا به تقلید از معماری غرب از قوس نیم دایره استفاده شده است و پنام (عایق) در و تابش بندها ساختمان حذف شده است .

نکته : تعداد زیادی خانه که وابستگان به خانواده دربار ، امرا ، افراد صاحب نام و ثروتمندان در نقاط مختلف ایران ساخته اند . جزء بناهای ارزشمند و با شکوه این دوره است مانند عمارت مسعودیه تهران متعلق به مسعود میرزا (که ساختمان کنونی آموزش پرورش در نزدیک میدان بهارستان است) خانه امیربهدار در محله امیریه تهران، خانه وثوق الدوله در سرچشمه تهران، خانه بروجردیها در کاشان (معمار این بنا جعفر کاشی می باشد) ، خانه لاری های یزد (این بنا گنجینه معماری خانه می باشد) .

خانه بروجردیها

عمارت گلستان : این عمارت در سال 1290 هجری قمری در باغ گلستان تهران ساخته شده است که شامل تالار موزه ، تالار آیینه ، تالار عاج ، سفره خانه و تالار برلیان می باشد . تالار موزه در 1293 ه . ق و به تقلید از موزه های بزرگ اروپا ساخته شد و بدین ترتیب نخستین موزه دولتی ایران شکل گرفت . از دیگر بناهای موجود در باغ گلستان می توان به شمس العماره در ضلع شرقی و کاخ البیض در ضلع جنوب غربی باغ اشاره کرد.

مسجد و مدرسه سپهسالار (مدرسه عالی شهید مطهری) : این بنا در سال 1296 ه . ق به همت میرزا حسین خان سپهسالار جنب کاخ سپهسالار ساخته شد . این مسجد که در زمان خود بزرگترین مسجد تهران قلمداد می شد بنایی است چهار ایوانی با ایوانهایی رفیع و گنبدی زیبا در جبهه جنوبی بر روی مناره های چند گانه مسجد نقوش کاشی های بسیار متنوعی کار شده است .

دانشگاه تهران : ساختمان های دانشگاه تهران که قسمتی از آن را آندره گدار طراحی کرده است . بسیار بی پیرایه . کاملا ساده می باشد که در آن حداکثر عملکرد و حداقل تکلف دیده می شود.

موزه ایران باستان : این بنا که از دیگر طراحی های آندره گدار است . با وجود صلابت و زیبایی خاصی که دارد باز در قید و بند استفاده از تزئینات معماری باستانی ایران است . (در حالی که در بنای دانشگاه تهران آزادی از این قید و بند به چشم می خورد) ، قوس سر در ورودی اقتباس از طاق کسری یا ایوان مدائن است و تپه نوشیجان نیز جزء سرمشق های ساخت موزه ایران باستان می باشد .

(شکل 14-4-13) - موزه ایران باستان ، تهران

تست های فصل سیزدهم

1. قدیمی ترین مسجد چهار ایوانی در معماری اسلامی ایران کدام است ؟

- (1) امام اصفهان   (2) جامع اصفهان   (3) جامع زواره   (4) جامع یزد

پاسخ : گزینه 3 صحیح است . گرچه گفته شده است که این بنا کهن ترین مسجد چهار ایوانه است که از نخست چنین ساخته شده است ، اما این گفته تا حدی نادرست به نظر می رسد.

2. فیروزه اسلام به کدام مسجد اطلاق داده شده است ؟

- (1) جامع اصفهان   (2) جامع یزد   (3) جامع قزوین   (4) کبود تبریز

پاسخ : گزینه 4 صحیح است .

3. کدام ویژگی معماری مسجد جامع اصفهان می باشد؟

(1) گنبد جنوبی عملکرد تشریفاتی داشته است.

(2) گنبد شمالی کاشیکاری دارد .

3) مسجد ابتدا شیوه خراسانی داشته است.

4) مسجد چهار مناره دارد.

پاسخ : گزینه 3 صحیح است .

4. گنبد سلطانیه دارای کدام یک از ویژگی ها می باشد ؟

1) گنبد دو پوسته گسسته

2) گنبدی با قطر داخلی نزدیک 25 متر

3) سبک رازی

4) نشش منار کوچک

پاسخ : گزینه 2 صحیح است .

5. در کدام یک از بناها یکی از ایوان ها بزرگتر از ایوان های دیگر است ؟

1) مدرسه الغ بیک بخارا

2) مدرسه سلطان حسن در قاهره

3) مسجد تاریخانه دامغان

4) مسجد جامع گلپایگان

پاسخ : گزینه 2 صحیح است .

6. تصویر روبرو کدام بنای تاریخی را نشان می دهد ؟

1) ورودی مسجد جامع اصفهان

2) ورودی مسجد جامع یزد

3) آرامگاه شاه نعمت الله ولی کرمان

4) تکیه امیر چخماق در یزد

پاسخ : گزینه 3 صحیح است .

7. تصویر روبرو کدام بنای تاریخی را نشان می دهد ؟

1) گنبد سلطانیه زنجان

2) برج رسگلت در مازندران

3) زندان هارون در طوس

4) گنبد خاگی معروف به گنبد تاج الملک

پاسخ : گزینه 1 صحیح است .

8. تصویر روبرو مربوط به یکی از باغهای معروف ایران است . گزینه صحیح کدام است ؟

- (1) ارم شیراز
(2) فین کاشان
(3) شاهزاده کرمان
(4) دولت آباد یزد

پاسخ: گزینه 2 صحیح است.

9. تصویر مقابل گنبد رنک مخروطی مربوط به کدام گزینه است؟

- (1) مقبره دانیال نبی در شوش
(2) خانقاه حاج عبدالصمد در نطنز
(3) برج رادکان در قوچان
(4) مقبره ابولولودر کاشان

پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

10. تصویر روبرو کدام مورد را نشان می دهد؟

- (1) بادگیر باغ دولت آباد در یزد
(2) بادگیر خانه لاری در یزد
(3) بادگیر خانه حیدری در اصفهان
(4) بادگیر خانه بروجردیها در کاشان

پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

11. پلان مقابل کدام اثر معماری دوره صفویه در اصفهان را نشان می دهد؟

- (1) عمارت چهل ستون
(2) مسجد جامع
(3) مسجد شیخ لطف الله
(4) مسجد امام

پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

12. قدیمی ترین مسجد موجود در ایران که همه عوامل و خصوصیات معماری ایران را دارا می باشد، کدام

است؟

- (1) جامع ورامین (2) جامع اصفهان (3) تاریخانه دامغان (4) جامع زواره

پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

13. از خصوصیات ویژه تزئینات در معماری دوره ایلخانی کدام است؟

- (1) کاشیکاری (2) گچکاری (3) آجرکاری (4) آینه کاری

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

14. اصل کدام مسجد تنها یک ایوان ((گبری)) بوده است؟

- (1) تاریخانه دامغان (2) جامع نیریز (3) جامع اصفهان (4) جامع قزوین

پاسخ: گزینه 2 صحیح است.

15. گره سازی با آجر و کاشی را چه می نامند؟

- (1) تراش (2) خشتی (3) زبره (4) معقلا

پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

16. ساختمان روبرو مربوط به کدام دوره معماری ایران می باشد؟

- (1) آذری (2) پارتی (3) خراسانی (4) رازی

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

17. گنبد روبرو مربوط به کدام مسجد جامع می باشد؟

- (1) اردستان (2) اصفهان (3) زواره (4) قزوین

پاسخ: گزینه 2 صحیح است.

18. پرسپکتیو روبرو مربوط به کدام مسجد است؟

1) تاريخانه دامغان

2) جامع نيريز

3) 158 فهارح معماري / قسمت اول
4) جامع نابين

په چين

9

دا نقش

پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

19. تصویر داده شده کدام یک از بناهای دوره قاجار را نشان می دهد؟

(1) عمارت باغ ارو شیراز (2) عمارت شمس العماره تهران

(3) عمارت هشت بهشت اصفهان (4) عمارت فین کاشان

پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

20. تصویر داده شده کدام یک از موارد دوره قاجار است؟ (

(1) پاچال یخچال مویدی کرمان

(2) آب انبار بادگیر دار ایبانه (3)

پاچال یخچال جلالی کاشان (4)

آب انبار بادگیردار یزد

پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

21. تصویر داده شده کدام یک از بناهای تاریخی ایران را نشان می دهد؟

(1) مسجد جامع ساوه (2) مناره تاریخانه دامغان

(3) مناره مقبره ارسلان جاذب مشهد (4) مسجد علی اصفهان

پاسخ: گزینه 2 صحیح است.

22. تصویر داده شده مربوط به کدام یک از بناهای ایرانی است؟

(1) مسجد جامع یزد (2) مدرسه آقا بزرگ کاشان

(3) مدرسه چهار باغ اصفهان (4) مسجد شهید مطهری

پاسخ: گزینه 2 صحیح است. به ویژگی شاخص بنا، گودال باغچه آن دقت فرمایید.

23. تصویر داده شده کدام یک از بناهای قدیمی ایران را نشان می دهد؟

(1) عمارت شمس العماره تهران

(2) دروازه شهر قزوین

(3) یکی از دروازه های تهران

(4) دروازه شهر سمنان

پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

24. پلان داده شده کدام یک از بازارهای قدیمی ایران را نشان می دهد؟

(1) تبریز (2) کاشان (3) اصفهان (4) تهران

پاسخ: گزینه 3 صحیح است. پلان میدان نقش جهان در نقشه مشخص است.

25. بلندای ((گریو گنبد)) در کدام دوره معماری ایرانی زیاد می شود؟

(1) آذری (2) خراسانی (3) رازی (4) صفوی

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

26. روی سقف کدام بنا چهار مناره کوچک قرار دارد؟

(1) برجهای خرقان (2) برج لاجیم (3) مقبره امیر اسماعیل سامانی (4) مقبره دوازده امام یزد

پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

27. نمونه بارز مسجد دو ایوانی کدام است؟

(1) مسجد فریومد (2) مسجد نوشیراز (3) مسجد جامع اصفهان (4) مسجد جامع ورامین

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

28. قدیمی ترین مدرسه کدام است؟

(1) خان شیراز (2) فخریه سبزوار (3) چهارباغ اصفهان (4) غیاثیه خرگرد

پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

29. در دوران مغول چه سبکی در معماری پدید آمد؟

1691 تاریخ معماری (قبلیت اول)

(3) خراسانی

(4) اصفهانی

سازمان چاپ و نشر

9

دانش

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

30. نمونه بارز از گودال باغچه در کدام اثر معماری است؟ ( )

(1) مسجد جامع نائین (2) مدرسه خان شیراز (3) مسجد مدرسه آقابزرگ کاشان (4) مدرسه چهارباغ اصفهان

پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

31. مجموعه مسجد جامع اصفهان شامل کدام شیوه های معماری است؟ (سراسری - 84)

(1) تیموری، اصفهانی، آذری (2) اصفهانی، آذری

(3) خراسانی، رازی، آذری (4) رازی، آذری، اصفهانی

پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

32. گنبد سلطانیه دارای چه سبکی است؟

(1) اصفهانی (2) آذری (3) خراسانی (4) رازی

پاسخ: گزینه 2 صحیح است.

33. کدام مسجد بنای خدای خانه دارد؟

(1) مسجد النبی (2) مسجد گوهرشاد (3) مسجد عتیق شیراز (4) مسجد جامع سمنان

پاسخ: گزینه 3 صحیح است.

34. بنای اولیه شاه نعمت ... ولی در ماهان کرمان مربوط به کدام روزگار می باشد؟

(1) تیموری (2) سلجوقیان (3) صفوی (4) زندیه

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

35. مسجد آقا بزرگ مربوط به کدام دوره می باشد؟

(1) قاجار (2) زندیه (3) صفویه (4) آل بویه

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.

36. معمار تماشا خانہ تکیہ دولت کیسے؟

معماریات دہلی (2) ابوالحسن دامغانی (3) دوستعلی خان معیرالممالک تاریخ معماروں کی فہرست اول 161

9
دانش

پاسخ : صحیح جزء گزینه ها نیست .

37. گنبد نظام الملک کدامیک از گنبد‌های مسجد جامع اصفهان است ؟

(1 شمالی (2 جنوبی (3 غربی (4 شرقی

پاسخ : گزینه 2 صحیح است .

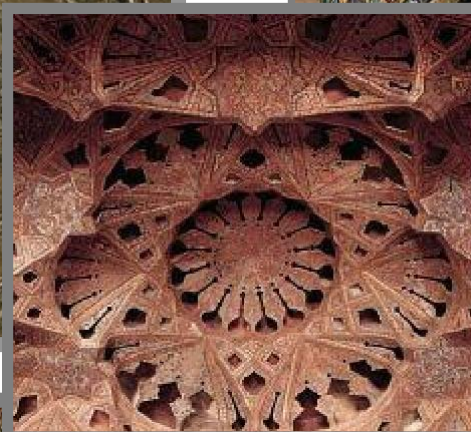
38. بنای تاریخی پیر علمدار در کجا واقع گردیده است ؟

(1 همدان (2 دامغان (3 کاشان (4 سبزوار

پاسخ : گزینه 2 صحیح است .

فصل چهاردهم : هنر معماری اسلامی ایرانی

هنر معماری اسلامی ایرانی

هنر اسلامی شامل 6 اصل زیر می باشد :

(1) مردم واری : مردم واری به معنی رعایت تناسب میان اندامهای ساختمان با اندام های انسان و توجه به نیازهای اودر کار ساختمان سازی می باشد.

(2) خودبسندگی : استفاده از مصالح بوم آورد ، خودبسندگی می باشد .

(3) پرهیز از بیهودگی : به این معناست که عدم انجام کار بیهوده در ساختمان سازی و جلوگیری از اسراف .

(4) بهره گیری از پیمون : استفاده از مدول و اندازه های مشخص و نسبتا ثابت برای اجزاء بنا بهره گیری از پیمون می باشد.

(5) نیارش : دانش ایستایی ، فن ساختمان و ساختمانیه مصالح شناسی ، نیارش می باشد.

(6) درون گرایی : بناهای معماری اسلامی اکثرا بدلیل اعتقادات و فرهنگ جامعه بصورت درون گرا بنا می شدند.

جهت قرار گیری خانه یا هر بنایی را روئ می گویند . انواع روئ در معماری ایرانی عبارت است از :

(1) روئ راسته : مستطیلی که داخل شش ضلعی قرار می گیرد و جهت شمال شرقی – جنوب غربی دارد و در شهرهای مرکزی ایران متداول تر است . مثل : تهران ، جهرم ، تبریز .

(2) روئ اصفهانی : جهت شمال غربی – جنوب شرقی دارد . مثل : شهرهای اصفهان ، تخت جمشید، استخر ، فارس و مثال آن میدان نقش جهان با روئ اصفهانی . اما مسجد شاه رو به قبله است .

(3) روئ کرمانی : جهت شرقی – غربی دارد . مثل : شهرهای همدان ، کرمان ، خوی و آبادیهای آذربایجان غربی و مناطق ارارتورها و علت استفاده از این روئ در کرمان وجود طوفان سیاه و در همدان سرمای زیاد و ریزش برف و مشکل بازکردن درب خانه در این اوقات است .

کهن دژ ، دژ قدیمی در بیرون یا داخل شهر بوده است . هسته شهرها شارستان نام دارد و بیرون شارستان ، پرودت و بعدها ربض نام گرفت .

شهرها دوشکل خاص دارند :

1) شطرنجی یا پیچازی : شبکه خیابانها در این گونه شهرها عمود بر هم می باشد . مانند یزد .

2) تنسته ای یا تار عنکبوتی : این شهرها دایره ای شکل هستند مانند مرو، بغداد ، فیروزآباد .

میدانها در شهرها دوگونه بودند . یا میدان بزرگ شهر در دل شهر قرار داشت و یا میدانهایی به نام لرد که میدان کوچک پراکنده و محل پخش کالاهای مختلف بودند .

کوچه پاکوی راههای باریکی بود که خانه ها را به هم متصل می کرد . گذر معمولا به صورت سه کوچه بود (برای عدم تقاطع معمولا آن را سه کوچه می کردند) . سر سه کوچه واشدگاه بعلاوه چند درخت می گذاشتند . ساباط کوچه سرپوشیده برای جلوگیری از گرما یا سرما بود .

بناهای معماری اسلامی :

الف) مسجد : پس از ظهور اسلام مسجد به عنوان فضای عبادتگاهی ساخته شد . مساجد صدر اسلام علاوه بر نقش

مذهبی دارای عملکردهای دیگری نیز بودند به عنوان فضای اداری ، سیاسی ، فضای مشورتی یا اقامتگاه افراد فاقد خانه کاربرد داشتند. غالباً مساجد جامع که در آنها نماز جمعه اقامه می شدند ، در بخش یا هسته اصلی شهر قرار داشتند . تفاوت اصلی مسجد جامع و سایر مساجد آن است که مساجد جامع محل اقامه نماز جمعه بودند و روستاها فاقد مساجد جامع بودند. اولین مساجد ایرانی پلانی ساده داشتند که عبارت بود از یک حیاط و در پیرامون آن ستون هایی سقف دار و مناره نیز در نزدیکی مسجد اما در فضای خارجی آن قرار داشته است . به این گونه مساجد ستون دار می گویند . در دوره های بعدی با حذف تعدادی از ستونها ایوانهایی در جبهه های مختلف مسجد ساخته شد و مساجد یک ایوانه ، دو ایوانه و و چهار ایوانه پدید آمد . در دوره های بعدی بر روی این ایوانها گنبدخانه هایی با ابعاد مختلف ساخته شد. مناره نیز در این دوره با ساختار مسجد ترکیب گردید . برای نماز خواندن در اوقات و فصول سرد بخشی از تالار مساجد به وسیله دیوارهایی احاطه گردید که به آن شبستان می گویند . (اولین شبستان بدین منظور شبستان دارالاشتهاء مسجد جامع اصفهان می باشد) . به تدریج معماران برای مقابله با نیروی رانش گنبد مناره ها را با گنبد خانه ترکیب کرده اند و مساجد دارای چندین مناره شدند، مقداری از مساجد نیز که بیشتر نقش آموزشی داشته اند ، فاقد مناره می باشند.

پس از رونق گرفتن حکومت صفوی و تبدیل تشیع به مذهب رسمی کشور ، برای عزاداری امام حسین و شهدای کربلا ، مکانهایی به نام حسینیه که فضایی است بزرگ و سرپوشیده و غالباً بدون مناره ساخته شد.

در شهرها بیان شد که رض حومه شهر می باشد که مکان زندگی افشار فقیر و حاشیه نشین ها بوده است . عمده ترین بخش این قسمت گورستان است که غالباً امامزاده ها را در خود جای داده است . گورستانها ابتدا خارج از شهر ها بودند، اما بتدریج وارد فضای شهر شده اند. هرگورستان به بخش ها و قطعاتی تقسیم می شوند. در این گورستان ها بعد از دفن افرادمهم ، امامزاده ، علما یا متکلمین بر روی قبر فضایی سرپوشیده احداث شد این فضاها دارای پلانی مستطیل شکل یک در ورودی اصلی و در بسیاری از مواقع دارای گنبد خانه بودند.

ب (مدارس : در ابتدا مدارس به صورت مکتب خانه بودند که مکان خاصی نداشتند و بعدها مدارس که در دو سطح

مقدمات و درس خارج بودند تاسیس شد .

مدارس اغلب بناهای درون گرایی بودند با حیاط مرکزی که چشم اندازی دلنشین و شرایطی مطلوب برای زیست پدید می آورد . از مهمترین عناصر فضایی یک مدرسه ، حجره های آن است که مهمترین نقش را در تکوین شکل نهایی فضای کالبدی آن بر عهده دارد . حجره ها در دور تا دور حیاط می چرخند (این حالت وجه تشابه این فضا با کاروانسراها هستند که اغلب گنبد خانه و گاه حتی مسجدی که در مدارس احداث نشده بودند وجه تمایز این دو نوع بنا می باشد) . نحوه قرار گیری عناصر فضایی – کارکردی مدارس اغلب به این ترتیب است که در چهار جهت پیرامون حیاط مرکزی قرار گرفته اند . شکل حیاطها به صورت مستطیل کشیده یا نزدیک به مربع (با گوشه های قائمه یا یخ) می باشد ورودی مدرسه در یک سوی محوری که از وسط دو ضلع و مرکز مستطیل می گذرد ، قرار دارد. فضایی که در سوی دیگر محور مذکور یعنی روبروی فضای ورودی قرار می گرفته تا به کارکردی غیر از حجره مانند گنبدخانه و مسجد مدرسه، مدرس، کتابخانه یا ، اختصاص می یافته است . اغلب مدارس بزرگی که از اواخر دوره سلجوقیان و بویژه از زمان ایلخانیان و تیموریان به بعد ساخته شدند (همزمان با تحولی که در معماری مساجد به وقوع پیوست) به شکل چهار ایوانی درآمدند . با وجود آن که طرح مدارس مهم را در یک طبقه بندی کلی می توان به مدارس دو ایوانی ، چهار ایوانی و شبیه چهار ایوانی تقسیم کرد . اما تنوع طرح ها به ویژه طرح مسجد – مدرسه ها چنان است که کمتر می توان دو یا چند مدرسه را یافت که کاملاً شبیه یکدیگر باشند. اغلب مدارس بزرگ در امتداد یا جوار بدنه بازار و راسته های اصلی شهر احداث می شدند و علاوه بر آن تعدادی نیز در محله های بزرگ شهر به وسیله اعیان و بزرگان محلی احداث می شد.

ج) بازار: بازار مهمترین شاهراه و مسیر ارتباطی شهر است که از مهمترین و شلوغترین دروازه ها شروع و به مرکز و میدان اصلی شهر می رسد و گاه از آنجا تا دروازه یا دروازه های دیگر امتداد می یابد. عموم عناصر و فضاهای مهم شهری، مانند مسجد جامع و سایر مساجد بزرگ شهر برخی از مدرسه ها، بعضی از فضاهای حکومتی، اداری و نهادهای انتظامی، کم و بیش همانند نهادهای اقتصادی رابطه فضایی نزدیکی با بازار داشتند.

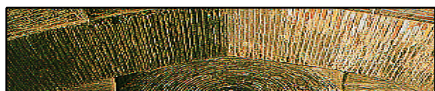
اغلب بازارها دارای شکل خطی و ممتد هستند. زیرا به تدریج و همراه با تحولات اقتصادی و اجتماعی رشد کرده و توسعه یافته اند. احداث میدان و بخشی از بازار اصفهان، در عهد شاه عباس صفوی و دیگر اقدامات موجب می شد که بخشی از بازارهای مزبور به صورت طراحی شده ساخته شوند. در بعضی از بازارها علاوه بر راسته اصلی بازار راسته ای به موازات راسته اصلی وجود داشت که بیشتر وظیفه خدمت رسانی به راسته اصلی را ایفاء می کرد و در ورودی بسیاری از راسته بازارهای فرعی و سراها از یک سو به راسته اصلی و از سوی دیگر به آن باز می شد.

دالان: بعضی از راسته ها و کوی های کوچکی که بین دو راسته بزرگ تر واقع بودند یا هر دو سوی آنها به یک راسته ارتباط داشتند، دالان نامیده می شدند.

قیصریه: بعضی از بازارها که قسمتی از آن قیصریه نام داشت به خصوص در شهرهای بزرگ مکانهایی برای عرضه کالاهای گرانبها و هنری بود.

سراها: در طول اصلی بازارها فضاهایی بودند که در عمق قرار می گرفتند و فقط ورودی از طرف بازار داشتند. این سراها مخصوص انبار کالاهای خاصی هستند که تجار بازار در این سراها انباشته می کنند و به تدریج آنها را به مغازه و حجره برده و به فروش می رسانند. سراها بر دو نوع سرپوشیده و سراهای روباز هستند. سرا یا خان، محل عمده فروشاست.

تیمچه: فضاهای سرپوشیده است که به عرضه یک نوع کالا اختصاص دارد. به ندرت تیمچه های روباز هم دیده می شوند که بسیار محدود و کوچک هستند. تیمچه ها یک فضای آزاد در وسط دارند و در اطراف آنها حجره ها یا مغازه ها در یک و یا در دو طبقه قرار گرفته اند. به عبارت دیگر تیمچه ها از مجموع چند تجارت خانه که مشابه یکدیگرند به وجود می آیند.

دکان : محل فروش اجناس می باشد .

دار آفرین یا دارایزن : همان کیوسک امروزی است .

چهارسو : یعنی تقاطع دو بازار ، سقف های بلند تری دارند و سقف آنها گنبدی است . در چهارسو یا چهارسوق تخت داروغه قرار داشته است .

نکته : طولانی ترین بازار سرپوشیده ایران بازار زنجان می باشد.

نکته : بازارچه بلند اصفهان دو طبقه می باشد.

د (کاروانسرا) : بر اساس منابع تاریخی ، بنیاد کاروانسراها در ایران از زمان هخامنشیان آغاز می شود که هردوت مورخ یونانی در کتاب خود از آنها نام برده است. در دوران اسلامی ، تحولات جدیدی در احداث کاروانسراها به وجود آمده و ضرورت احداث آنها بیشتر شد . در دوره سلجوقی به دلیل امنیت سیاسی و اقتصادی ، تجارت و داد و ستد و رونق گرفت. از این رو ایجاد شبکه ارتباطی راهها مورد نیاز بود . برای تامین امنیت و استراحت کاروان ها احداث کاروانسراهای متعدد یکی از نیازهای اولیه بود . عصر طلایی و شکوفایی احداث کاروانسراها در ایران ، دوره صفویه است . رونق تجارت داخلی و خارجی و اهمیت دادن به راهها به ویژه راههای زیارتی ، موجب احداث کاروانسراهای متعدد با تحولات معماری جدید شد . در این دوره کاروانسراهای زیادی در مسیر جاده های زیارتی نظیر راههایی که به مشهد مقدس ختم می شد برای اقامت زوار ساخته شد . کاروانسراهای بعدی در دوره قاجاریه بنا شد و آنها نیز تعداد کمی کاروانسرا در گوشه و کنار ایران بنا کردند.

کاروانسراهای برون شهری در دوره اسلامی از اصطبل های بزرگ ، برج و باروی بلند ، اتاقهایی برای سکونت مسافران و سایر فضاهای مورد نیاز مانند نانوايي ، آب انبار و حمام و تنها یک در ورودی تشکیل شده بودند . در مکان های امن تر

اصطبل ها و برج و باروها کوچکتر بودند و کاروانسرا به رباط یاساباط یعنی مکان آرامش و آرامیدن تبدیل می شد . در درون شهرها و اطراف بازار نیز کاروانسراهایی وجود داشتند که به خاطر امنیت شهرها فاقد برج و بارو بوده اند . هرچقدر کاروانسراها به ارگ نزدیکتر و از دروازه دورتر بود کوچکتر می شدند و تیمچه و سرا جایگزین آن می شدند ، تیمچه و سرا مکانهایی یک یا دو طبقه بودند که از طبقات بالاتر برای سکونت و از طبقه همکف برای تجارت استفاده می کردند. روی سردر کاروانسراها اتاقهای کاروان سالار قرار داشت .

نکته : در قرن چهارم تعداد زیادی رباط توسط ابوالحسن ماه ساخته شد . بهمین خاطر به رباط ماهی معروف بودند.

ه (حمام : حمام ها در بین فضاهای شهری از اهمیت فراوانی برخوردار بودند و بعد از مسجد و مدرسه و مجموعه بازار مهمترین بناهای شهری محسوب می شدند . حمام ها می باید در مکانی در مسیر گذر آب روان ساخته می شدند و نیز لازم بود که خروجی فاضلاب آن ها در نظر گرفته شود ، چون مصرف آب در حمام زیاد بود. در اغلب حمام ها مسیر دسترسی به بناهای اصلی حمام با طراحی های جالبی صورت می گرفت . به این ترتیب که هر فضا به وسیله راهرو هشتی مانند از فضایی دیگر جدا می شد تا دما و رطوبت هر فضا نسبت فضایی مجاور تنظیم گردد و بدین صورت از ورود ناگهانی هوای سرد جلوگیری می کردند. بنابراین عامل مهمی که در بنای حمام تاثیر داشت تنظیم حفظ دما و گرمایش بود. فضاهای تشکیل دهنده حمام عبارتند از : ورودی ، بنیه ، میان دروگرخانه .

الف (ورودی : حمام ها قبل از ورود به راهروی منتهی به حمام در جلوی خود فضایی کوچکی به نام پیشخوان داشتند و سردر حمام ها نیز با آجر کاری و کاشیکاری مزین بود . پس از پیشخوان نخست فضای ورودی در ارتباط مستقیم با خارج قرار می گرفت سپس به وسیله راهروی باریک و پیچدار که مانع هدر رفتن دمای داخل حمام بود به یک دهلیز و از آنجا به بنیه یا سر بنیه حمام می رسید.

ب(بنیه یا سر بنیه : این فضا به وسیله تعدادی پله که از سطح اصلی گذر پایین تر بود با راهرو ورودی ارتباط می یافت . فضای سر بنیه جایگاهی بود برای در آوردن لباس و نشستن و مانند سکویی دورتا دور فضا را فرا گرفته بود . معمولا یک قسمت از این سکو عمیق تر ، وسیع تر ، پرتزبین و تمیز تر از دیگر قسمتهای سکو بود که اصطلاحا به آن شاه نشین می گفتند . این محل مخصوص اعیان و بزرگان بود . فضای سر بنیه معمولا هشت گوش و چهار گوش به ندرت دایره بود. در زیر سکوهایی رخت کن حفره هایی به عنوان کفش کن تعبیه شده بود. در وسط فضای سربنیه که

گودتر از فضای سکوها بود حوض کوچکی متناسب با نقشه سربینه قرار داشت و بر بالای این قسمت گنبد حمام قرار داشت .

ج) میان در : ارتباط سر بینه با گرم خانه از طریق میان در انجام می شد این دالان نیز به منظور جلوگیری از هدر رفتن گرمای داخل گرم خانه پر پیچ و خم و باریک و دارای سقف کوتاهی بود و معمولا سرویس های بهداشتی نیز در حد فاصل این دالان قرار داشت .

د) گرم خانه : بعد از میان در به فضای گرمخانه می رسید . در گوشه ای از این فضا که محل تمیز کردن سر و بدن بود خزینه آب گرم قرار داشت . خزینه فضای حوض مانند با آب گرم بود . در کنار آن منبع آب سرد نیز قرار داشت . در حمام ها از ملات ساروج به دلیل ضد آب بودن آن به کثرت استفاده شده است .

ه) آب انبار : آب انبارها مخازن آب زیر زمینی هستند که برای رفع نیاز مردم به آب شرب در بیشتر مناطق ایران و کشورهای همسایه ایران ساخته می شده و برای ذخیره سازی آب به کار می رفته است . قدیمی ترین آثار به جای مانده از آب انبارها با پیدایش اولین تمدن های ایرانی هم زمان است . مخزن آب انبارشهر ایلامی دورانتاش در چغازنبیل مربوط به هزاره دوم ق . م هنوز باقی است . از دوره هخامنشیان نیز بقایای آب انبار و آب راه های متعدد در تخت جمشید وجود دارد . در دوره اسلامی آب انبار مانند سایر بناهای شهری در مراکز تجمع شهر مانند راسته بازارها و مرکز و همچنین در کاروانسراهای بین راهی احداث می شد در مناطق گرم و خشک هر محله ای دارای آب انبار اختصاصی بود.

در زمان صفویه و قاجاریه تعداد زیادی آب انبار ساخته شده است که طرح نقشه تقریبا یکسانی دارند . آب انبارها معمولا گودتر از سطح زمین هستند تا آب جاری بتواند در آنها در آنها جای گیرد برخی از آب انبارها بسیار عمیق و دارای پله های زیادی هستند، این نوع آب انبارها در مسیر قنات ها ساختند تا مردم بتوانند از آب قنات که سالم و پاکیزه بود استفاده کنند. عناصر معماری آب انبارها را می توان به شرح زیر توصیف کرد :

الف) سردر : عموما آب انبارها دارای سردر ورودی هستند که به حفره یا فضای شیبداری منتهی می شوند و در بعضی موارد در سردر آب انبار نام بانی و سازنده آن همراه با اشعار و آرایه هایی از قرآن مجید در وصف سیراب کردن مردم از آب با مصالحتی از کاشی ذکر شده است .

ب) پاشیر : محل انتهایی شیب آب انبار است که به وسیله پله های متعددی به آن دسترسی می یابند.

ج) مخزن آب انبار : این بخش معمولا در زمین سفت تعبیه می شود تا از ریزش دیوارهای آب انبار جلوگیری شود . گنجایش این مخزن ها به تناسب جمعیت هر محل تعیین می شده است . برخی از آب انبارها که در نقاط گرمسیری واقع اند دارای بادگیرهای متعدد برای عبور جریان هوا از روی آب هستند این بادگیرها آب را همواره خنک نگه دارند.

نمونه بادگیر

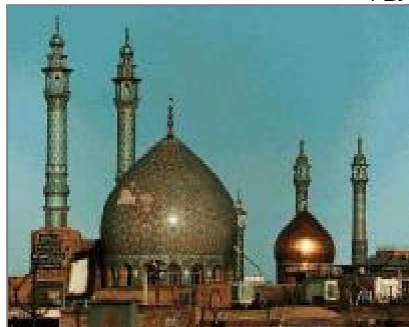
ز) یخچال : مخازنی هستند که آب یخ زده درونش را که در محوطه ای سرپاز بوده است بعد ها در تابستان به صورت آب خنک در اختیار مردم قرار می دهند . این بناها تنها در شهرهایی که در زمستان درجه حرارتشان به نقطه انجماد آب می رسیده است ، کاربرد داشته است .

ح) خانه : خانه ها در معماری سنتی ایران از دو حوزه فضایی متفاوت به وجود آمده بودند . بخش بیرون که محل پذیرایی مهمانان ، مرادت اجتماعی ، اصطبل خانه و در مجاورت فضای ورودی بوده است . فضای دوم بخش اندرونی بوده است که محل زندگی ساکنان به ویژه زنان و کودکان بوده است . ارتباط این دو بخش تا حد ممکن کم بوده است و افراد غریبه به اندرونی خانه ها راه نداشتند . برحسب موقعیت اجتماعی مالک هر خانه ابعاد متفاوتی داشته اند. بخش بیرونی یا اندرونی دارای اتاقهایی بوده است که با تعداد درهای آن شناخته می شده است ، مانند سه دري ، پنج دري ، هفت دري....

در اتاق های سه دري هیچ گاه از فضای آزاد وارد آن نمی شدند بلکه از راهرو کنار آن وارد می شدند در حیاط از تناسبات طلایی ایرانی که یک مستطیل در داخل شش ضلعی است ، استفاده می شد.

گنبد : گنبدهای ایرانی صرف نظر از نوع فن و تکنیکی که در ساخت آنها به کار رفته است به دودسته رُك و نار تقسیم می گردند.

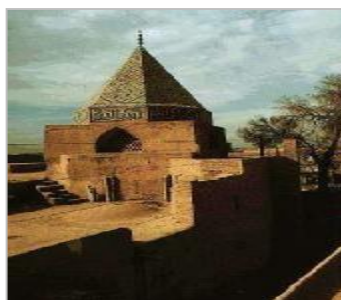
گنبد نار گنبدی است که بدنه آن انحنا دارد مانند گنبد بارگاه امام رضا(ع) که این نوع گنبد ها بر اساس شکل و حالتشان به انواع مختلفی تقسیم می شوند .

نمونه گنبد نار

گنبد های رُك به سه گروه تقسیم می شوند :

1) گنبد هرمی مانند گنبد ابولولو در کاشان و گنبد خانقاه حاج عبدالصمد در نطنز .

(شکل 4-14) - نمونه گنبد هرمی , رُك

(2) گنبد های مخروطی مانند گنبد میل رادکان در قوچان

نمونه گنبد مخروطی , رك

(3) گنبد های اورچین که به صورت پله پله ای هستند این گنبد بیشتر در جنوب ایران متداول هستند و تعداد آنها

محدود هستند مانند گنبد مقبره دانیال نبی (ع) در شوش .

برخی از گنبد ها هم ناروك هستند . تیزه گنبد های رك و در پایه به صورت قوس و نار هستند . گنبد اکثر مقابری که متعلق به سرداران ایران هستند مخروطی شکل و گنبد امامزاده ها تقریباً همگی هرمی شکل و نار هستند .

نمونه گنبد اورچین , رك

گنبد هایی که ما از خارج بنا مشاهده می کنیم پوسته بیرونی بنای گنبدی است که به آن اصطلاحاً خود می گویند . ولی گنبد دیگری در زیر گنبد خارجی وجود دارد که آن را از داخل مشاهده می کنیم و آن

اصطلاحاً آهیانه نامیده می شود . این نوع گنبد های دو پوسته به دو نوع دو پوسته پیوسته و دو پوسته گسسته تقسیم می شوند . گنبد بنا های مسجد برسیان ، مسجد جامع اردستان ، مسجد جامع زواره ، گنبد سلطانیه ، سید رکن الدین یزد ، شاه ولی تفت ، مسجد ازیران و گنبد جدید مسجد کبود تبریز .

گنبد دو پوسته گسسته مانند گنبد بناهای : گنبد قابوس (گسته رك) ، برج های خرقان ، آرامگاه سلطان بخت آغا (یکی از کهن ترین گنبد های گسسته نار است) ، مسجد جامع یزد ، مقبره شیخ صفی الدین ، مدرسه دو در ، گنبدسبز در مقبره احمد جام ، مسجد امام اصفهان ، مدرسه چهارباغ اصفهان ، مدرسه آقا بزرگ کاشان .

انواع آجر کاری یا کاشیکاری

مهمترین انواع آجرکاری یا کاشیکاری به شرح زیر است :

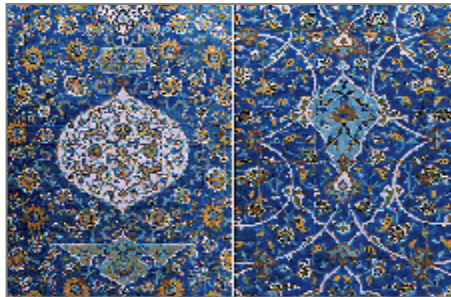
الف) معقلی : عبارت است از آن که کاشی های رنگی و آجرها که زوایای آنها تقریباً قائمه است کنار یکدیگر قرار می گیرند و بدین ترتیب این دو سطح کلی کار دارای نوع الگوی تزئینی می شوند . این نوع تزئین به ویژه در اوایل شیوه آذری مورد توجه است ، در صورتی که کیفیت آجر برای استفاده مناسب نبوده است . اقدام به آب ساب کردن آجر می نمودند (یعنی اول آجر را مرطوب می کردند به روی یکدیگر می کشیده اند تا زوائد آن از میان رفته و دو آجر کاملاً قائمه پدید می آمد) استفاده از خطوط قائم نه تنها در آجر کاری بلکه در طراحی فضاها نیز بسیار مشهود بوده است . غالب بناهای این دوره دارای پیچیدگی فضایی هستند ، اما اتصال فضاها به هم و ترکیب آنها کاملاً قائمه است .

نمونه معقلی

ب) معرق : در کارهای معرق نقش و اهمیت کاشی افزایش می یابد . ابتدا بر روی تخته یا سطحی صاف نقش مورد نظر را ترسیم می کنند . سپس گل و اجزاء نقش را از کاشی یا آجر می برند و بر روی زمین در کنار یکدیگر چفت می کنند بدین ترتیب نقشی زیبا از ترکیب آجر و انواع کاشی های کوچک بریده شده پدید می آید .

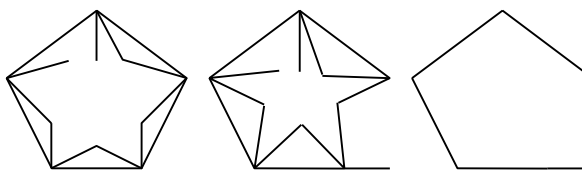
ج) کاشی هفت رنگ: اجزاء سطوح معرق بسیار مشکل است. بدین خاطر رفته رفته بریدن کاشی‌ها بر روی کاشی سفید نقش ایجاد می‌کرده‌اند و مجدداً کاشی را می‌پخته‌اند و بدین ترتیب کاشی نقاشی شده که با هفت رنگ اصلی تولید می‌شده است تهیه می‌شود. سرعت ساخت این نوع کاشی بسیار بالاتر از معرق است. این کاشی بیشتر در شیوه اصفهانی استفاده می‌شود.

نمونه کاشیکاری

گره سازی:

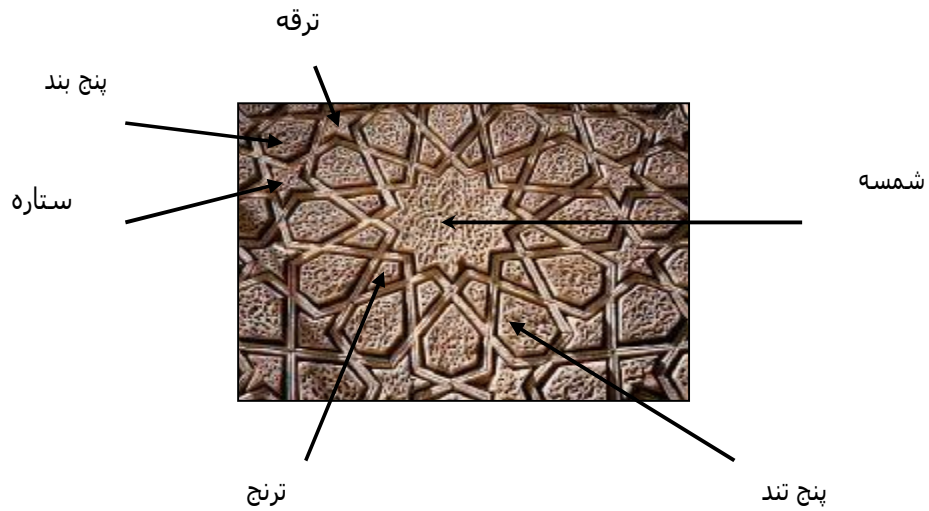
گره سازی به تزییناتی گفته می‌شود که به صورت هندسی و با قواعد مشخص رسم می‌شود و در بسیاری از مکانها می‌توان از آن استفاده نمود. در سردرها، کتیبه‌ها، دروینجرها و گره‌ها با آجر، کاشی، گچ، آئینه و ..... می‌توان ساخت. گره سازی انواع و زمینه‌های گوناگون دارد. چنانچه گفته شده است که هفتاد و دو بطن دارد و از درون یکدیگر توانایی زایش و به جود آمدن گره‌های نو را دارد. بسیار پر دامنه است و به شطرنج معماران معروف گشته است.

ستاره پنج پر گل شکل

ستاره پنج پر گره تند

پنج ضلعی گره کند

(شکل 9-14) - نقشمایه های مورد استفاده در تزئینات ایرانی

مقرنس : مقرنس به آنچه به شکل نردبان و پله پله ساخته شده و باشد گفته می شود ، که مانند آویزهایی قندیل مانند ساخته می شود همچنین

مقرنس به کوه هایی بارگه های افقی که خاک های زیر سنگ هایش خالی شده باشد اطلاق می گردد. درواقع مقرنس چیزی شبیه به پوزه آهو است . به مقرنس قطار بندی هم گفته می شود . مقرنس را می توان بر روی سر ستون، سر مناره ، سردر ورودی کتیبه و اجرا کرد.

نمونه مقرنس کاری

واژه شناسی

آبساب: آجر تراش داده شده ای که با اجر دیگر در آب ساییده شده باشد.

آژند: ملات خمیری است که فاصله میان مصالح را پر کرده، قطعات مختلف را به هم می چسباند.

آمود: آرایشی که پس از پایان کار ساختمان بر آن بیفزایند. تزئین الحاقی، نما سازی سنگی، آجری، کاشیکاری و گچبری.

آهیانه: به معنی جمجمه، درگنبد های دو پوسته، پوسته زیرین را گویند.

آسمانه: سقف

آزاره: بخشی از پایین دیوار است که معمولاً برای استحکام بیشتر آمودی از سنگ و کاشی دارد.

اسپر: دیوار جداکننده، دیوارهایی که میان دو پایه باربر می سازند، بخشی از نمای ساختمان که در و پنجره نداشته باشد.

اشکوب: طبقه، سقف

افراز: ارتفاع، بلندی

انپسان: کنتراست

ایدري: مصالحی که از محل برداشته می شود.

بستو: نوعی قوس بیضی شکل است در ساخت گنبد استفاده می شود و نسبت فاصله کانونی به دهانه آن 4 به 3 است.

بیز: به معنای تاب است و در معماری نوعی چفد بیضی شکل است.

پاکار: جایی که تاق شروع می شود.

پالار: تیر حمال یا چیزی که فرسب روی آن می افتد.

پرچفت: تضاد، تنوع، کاری که برای بر هم زدن قرینه و یکنواختی در ساختمان انجام دهند.

پشت بند: دیوار یا تاقی که در پشت ساختمان یا دیوار بسازند.

پنم: عایق، دستمال و پارچه ای که موبدان در جلوی دهان خود می آویختند.

پناه: در خانه یا ساختمان قسمت رو به آفتاب را گویند.

پیمون : اندازه و مقیاس

پیلک : ستونک باریک و کوچکی که سر سوک دو دیوار قرار گیرد .

تابش بند : تیغه های نازکی که جهت جلوگیری از تابش مستقیم آفتاب در جلوی اتاقها قرار گرفته است .

تویزه : دنده های اصلی پوشش تاق ، لنگه ، قالب و قوسی که با گچ و نی سازند .

جفت : قرینه سازی

چپبله : پوشش سردرگاه

چاقفت : قوس

چفت : بست

خوانچه پوش : قطعات مختلف کاربردی که بین دو تویزه را می پوشاند .

خشیاخان : هواکشهای روی پشت بام

رخبام : پیش آمدگی لبه بام و جایی که نما سازی تمام می شود.

سبویی : نوعی چفت است که از تقاطع دو بیضی بدست می آید .

ستاوند : چهل ستون هایی که در سه طرف دیوار ندارند.

فرسپ : شاه تیر

کلیل : یک نوع قوس کم خیز ایرانی بدون تیزه .

لغاز : برجستگی عمودی کنار دیوارها .

ورگرد : علامگردش ، راهروی که پیرامون بنا می گردد .

معقلی : گره سازی مختلط کاشی و آجر .

نهاز : قسمت های بیرون زده در پلان .

هزه : آجری که بصورت نره می گذارند ، در خراسان خزند گفته می شود.

هرنو : سوراخ سقف .

هشتی : هشت یعنی برجسته ، بیرون آمده ، تنها جایی که از منطقه بسته خانه بیرون می آمده و ارتباط با خارج داشته است . جهت ایجاد مکت ، تقسیم و فضایی جهت انتظار .

هشت و گیر : نوعی گره سازی تزئینی ، برجسته و فرورفته .

هلوجین : تاب ، سهمی ، قوس شکل نیمه تخم مرغ ، معرب آن هلیلجی ، نوع معمول چغد در شمال ایران ، تاق باربر ، نیم بیضی .

هور : طرح یا پروژه

یزدی بندی : نوعی ترك بندی و کاربردی ، آرایشی در زیر پوشش .

نمونه تست های فصل چهاردهم :

1. تصویر داده شده مقاطع عمودی و افقی چه نوع بنایی را نشان می دهد ؟

(1) تیمچه

(2) کاروانسرا

(3) مدرسه

(4) مسجد

پاسخ : گزینه 2 صحیح است .

2. جمله زیر کدام اصطلاح را در معماری ایران بیان می کند ؟

((کلیه کارهایی که برای ایستایی و پایداری بنا انجام می گیرد))

(4) نیارش

(3) خودبستگی

(2) پیمون

(1) توپزه

پاسخ : گزینه 4 صحیح است .

3. ریشه تمام خطوط اسلامی کدام است ؟

(4) طغرای و کوفی

(3) نسخ و طغرای

(2) ثلث و نسخ

(1) کوفی و نسخ

پاسخ : گزینه 1 صحیح است .

4. در شهر سازی گذشته ایران کدام رون را در نظر می گرفته اند ؟

(4) اصفهانی

(3) کرمانی

(2) راسته

(1) شش ضلعی

پاسخ : گزینه 1 صحیح است .

5. جرزهایی که در گنبد دو پوسته گسسته ، دو پوسته را به هم متصل می کند ، کدام است ؟

(4) پیکانی

(3) شاهنگ

(2) خشخاشی

(1) خرك پوش

پاسخ : گزینه 2 صحیح است .

خرک پوش : عنصر مثلثی شکل بالای سایبان که به وسیله گچ ساخته می شده است .

شاهنگ : دیرک و پره ای چوبی که در اجرای گنبد داخلی استفاده می شده است .

پیکانی : طاق های کوچک انتهایی چپیده (شکل تبدیل چها به دایره در گنبد) که بر روی **برنخش** قرار می گیرد .

6 . غالباً فرم پلان بازار ، مقابر و پل ها در معماری ایرانی به ترتیب چگونه است ؟

(1) راسته ای ، متمرکز و شعاعی (2) شعاعی ، متمرکز و خطی

(3) خطی ، متمرکز و شعاعی (4) خطی ، متمرکز و خطی

پاسخ : گزینه 4 صحیح است .

7 . کدام قوس از تقاطع دو بیضی بدست می آید ؟

(1) پنج و هفت (2) چمانه (3) شبدری (4) کلیل

پاسخ : گزینه 1 صحیح است .

8 . گره سازی با آجر و کاشی را چه می نامند ؟

(1) تراش (2) خشتی (3) زرده (4) معقلی

پاسخ : گزینه 4 صحیح است .

9 . کدام نوع کاشی است که برای ساخت آن ابتدا روی کاشی سفید لعابدار را نقاشی می کنند و رنگ می زنند

و سپس در کوره می پزند و آن را روی کار می چینند ؟

(1) تراش (2) فواره (3) معرق (4) هفت رنگ

پاسخ : گزینه 4 صحیح است .

10 . در بناهای قدیمی و سنتی منظور از شاه نشین کدام فضا است ؟

(1) هشتی (2) تالار (3) پیش خوان (4) اسپر

پاسخ : گزینه 2 صحیح است . شاه نشین به تورفتگی داخل پنج دری ها که کمی از سطح زمین بالاتر بوده و معمولا

بزرگ خانه یا مهمان در آن می نشسته است می گفتند . پنج دری به عنوان اتاق مهمان بوده است که در خانه های

کوچکتر عملکرد اتاق نشیمن را داشته است .

تاریخ معماری / قسمت اول 181 ✎

11. در گذشته با در نظر گرفتن آب و هوا و تابش خورشید و جهت باد ها ، جهتی را برای شهر در نظر می

گرفتند که در کل سه رون یا جهت را شامی می شد ، که عبارت بودند از :

(1 راسته ، تبریزی ، یزدی

(2 خراسانی، اصفهانی ، شیرازی

(3 راسته ، اصفهانی ، کرمانی

(4 شیرازی ، اصفهانی ، یزدی

پاسخ : گزینه 3 صحیح است .

12. در معماری قدیم اکثر شهرهای ایران دو شکل داشتند که عبارت بودند از :

(1 خطی و تار عنکبوتی   (2 شطرنجی و خطی   (3 تار عنکبوتی و نامنظم   (4 شطرنجی و

تار عنکبوتی

پاسخ : گزینه 4 صحیح است .

13. در کاشیکاری نام اسلیمی و خطانی نوعی است . (

(1 سبک   (2 نقاشی   (3 هنر   (4 خطاطی

پاسخ : گزینه 2 صحیح است .

14. آب انبارهای قدیمی از چه قسمت‌هایی تشکیل می شده است ؟

(1 پاشوره – پاگیر – بادگیر

(2 خزینه – پاشوره – تنوره

(3 پادپا – خزانه – پلکان

(3 تنوره – پاشیر – بادگیر

پاسخ : گزینه 2 صحیح است .

15 . شکرگاه چیست ؟

(1 دامن طاق   (2 زاویه 22/5 درجه در چفدها و محل شکست چفت

(3 پطاق   (4 زاویه 45 درجه در چفدها و محل شکست چفدها

پاسخ : گزینه 2 صحیح است .

شکرگاه یا شکنگاه فاصله پاکار و شانه در یک قوس است که زویه 22 درجه دارد.

16 . در معماری قدیم ایران مهتابی به چه معناست ؟

1) روشنایی در حد مهتاب

2) سکو

3) غرفه

4) تخت

182 تاریخ معماری/قسمت اول

پاسخ: گزینه 2 صحیح است. مهتابی، تخ بوم یا بهار خواب، سکوی جلوی ساختمان روبهرو میانسرا و یا در اشکوبهای ساختمان و بدون سقف است.

17. درگاه ورودی و خروجی مسجد که شبیه ایوان است چه نام دارد؟

- 1 (پیمون   2 (کهندژ   3 (تویزه   4 (آیگاه

پاسخ: گزینه 4 صحیح است.

18. در گنبد دو پوسته گنبد بیرونی را   و گنبد داخلی را ..... گویند.

- 1 (خود-آهیانه   2 (نار-روك   3 (آسمانه-کاسه   4 (کلاوه-آسمانه

پاسخ: گزینه 1 صحیح است.